ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА

ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

МАРЦИНКЕВИЧ ВІТАЛІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 347.73:336(477)

ДИСЕРТАЦІЯ
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ПАСИВНИХ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

спеціальність 081 Право
галузь знань Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____/В. А. Марцинкевич/

Науковий керівник:
Буханевич О. М., д.ю.н.,
професор, член-кореспондент НАПрНУ,
професор кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права

Хмельницький – 2022

АНОТАЦІЯ

Марцинкевич В. А. Правове регулювання оподаткування пасивних доходів фізичних осіб в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. – Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова Хмельницької обласної ради, Хмельницький, 2022.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням, присвяченим правовій природі пасивних доходів, особливостям їх оподаткування при отриманні фізичними особами, вдосконаленню правового регулювання процедур адміністрування податку на доходи фізичних осіб.

Автором визначені дефініції понять: «дохід», «прибуток», «виручка», «чистий прибуток», «інвестиційний прибуток», «капітал», «активи», «активні доходи», «пасивні доходи».

Доведено, що «дохід» – це вигода, яка має економічний характер, виступає в грошовій або натуральній формі, піддається оцінці, враховується для цілей оподаткування відповідно із затвердженими стандартами та визначається відповідно до норм розділів III та IV Податкового кодексу України.

З'ясовано, що з правової точки зору в основі розмежування понять «активні доходи» та «пасивні доходи» є критерій зусиль платника податків, в зв'язку з чим, виникнення активних доходів пов'язано із безпосередньою постійною діяльністю фізичної особи (платника податків), направленою саме на їх отримання, в той час як для пасивних доходів – ключовим моментом є отримання економічної вигоди від вкладеного капіталу (рухомого та нерухомого майна, цінних паперів, інтелектуальної власності тощо), що не потребує особистої участі у діяльності щодо отримання такого доходу.

Уточнено поняття та зміст правосуб'єктності фізичної особи, як основної передумови, що визначає її участь у відносинах, пов'язаних із виконанням податкового обов'язку. Податкова правосуб'єктність характеризується

наступним: 1) охоплює як потенційно правові можливості фізичних осіб (податкова правоздатність), так і здатність щодо їх безпосереднього здійснення (податкова дієздатність); 2) умови настання податкової правоздатності та дієздатності у часі для фізичних осіб є різними (якщо, податкова правоздатність для фізичних осіб – виникає з моменту народження, то її податкова дієздатність зумовлена досягненням певного віку та наявністю об'єкта оподаткування); 3) є спеціальною в галузі фінансового права та відображає обов'язки та права фізичних осіб за низкою ознак (наприклад: залежно від статусу резидентства, здійснення підприємницької діяльності чи незалежної професійної діяльності, отримання пасивного доходу тощо).

Досліджено правовий зміст поняття «інвестиції», оскільки зазначений термін застосовується в податковому законодавстві, що передбачає наявність податкових наслідків здійснених платником податків інвестицій. Виявлено неузгодженість норм податкового законодавства із спеціальним інвестиційним та господарським, зокрема: звуження переліку об'єктів інвестиційної діяльності; підміна понять «інвестиції» та «інвестиційна діяльність»; звуження суб'єктів інвестування до юридичних осіб та фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності; відсутність закріплення мети інвестування.

На підставі систематизації наукових напрямів щодо визначення інвестицій (з позицій теорії капітальних вкладень; теорії витрат коштів та механізму державного захисту прав інвестора) уточнено, що інвестиції – це вкладення тимчасово вільних грошових, матеріальних та інтелектуальних цінностей інвесторів (юридичних та фізичних осіб) в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою одержання доходу (прибутку) або досягнення інших вигод чи соціального ефекту.

Установлено, що однією із підстав класифікації оподатковуваних доходів (прибутків) – є об'єкт інвестування, що дозволило розкрити правову природу пасивних доходів як інвестиційну.

Досліджено відносини в межах інституту довгострокового страхування життя, страхування додаткової пенсії та пенсійного вкладу, укладання

договорів довірчого управління з учасниками фонду банківського управління, що дало змогу розмежувати такі категорії, як «страхова виплата» та «страхове відшкодування» за предметною ознакою відповідного договору страхування. Доведено, що отримання саме оподатковуваного доходу фізичною особою в формі страхового відшкодування в контексті змісту пп. 164.2.15 ст. 164 Податкового кодексу України за договорами особистого страхування є неможливим.

На підставі дослідження практики оподаткування страхових відшкодувань, отриманих фізичними особами за договорами майнового страхування та страхування відповідальності обґрунтовано доцільність розширення бази оподаткування з податку на доходи фізичних осіб.

Розкрито правову природу відносин пов'язаних із страхуванням життя, що дозволило обґрунтувати накопичувальний, інвестиційний характер довгострокових договорів страхування життя та прирівняних до них договорів в контексті податкового регулювання.

Виділено сутнісні характеристики відносин, які виникають в межах недержавного пенсійного забезпечення: 1) особливий суб'єктний склад; 2) поєднання майнових та організаційних елементів, що зумовлено особливими підставами виникнення, зміни та припинення відносин (накопичення пенсійних внесків на користь учасників з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснення пенсійних виплат страхувальникам відбувається на підставі укладеного договору у визначеному законом порядку); 3) сферою виникнення є ринок інвестиційних послуг (протягом усього періоду накопичення гроші «працюють», тобто самоінвестуються з метою отримання додаткового доходу, сума якого щомісяця додається до суми накопичень, що обліковується на індивідуальному рахунку); 4) об'єктом податкових правовідносин – є пенсійна виплата у вигляді грошової виплати учасникам недержавного пенсійного забезпечення за рахунок накопичення у недержавному пенсійному фонді та облікованих на індивідуальному пенсійному рахунку коштів; 5) поєднання публічних та приватних інтересів; 6) накопичені пенсійні кошти в сумі розміру

пенсійних внесків, що сплачені на користь учасника фонду, та розподіленого на його користь прибутку пенсійного фонду є власністю такого учасника, якою він має право розпоряджатися; 6) облік нформації щодо суми накопичених пенсійних коштів в межах системи персоніфікованого обліку; 6) значний ступінь державного регулювання.

Уточнено, що в межах недержавного пенсійного забезпечення відбувається одночасно реалізація трьох функцій: 1) соціальної, що проявляється у тому, що у застрахованої особи залежно від фінансових можливостей є можливість вплинути на формування індивідуального розміру пенсії; 2) фінансової, в межах реалізації якої відбувається акумулювання значного обсягу заощаджень у вигляді добровільних пенсійних внесків з наступною їх трансформацією в інвестиції; 3) інвестиційної, адже суб'єкти недержавного пенсійного забезпечення (недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, банківські установи) виступають у ролі інституційних інвесторів, які інвестують кошти як в економіку України в цілому, так і здійснюютьінвестиційну діяльність на користь фізичної особи (застрахованої особи – платника податку), на певних умовах, що в майбутньому принесе особі додатковий дохід.

Розмежовано відносини, які виникають на умовах договору оренди та лізингу за предметом правового регулювання; особливим порядком та умовами переходу предмета лізингу у власність лізингоодержувача, на підставі чого виділено особливості суб'єктного складу таких відносин з позиції податково-правового регулювання, зокрема: 1) доведено, що в межах фінансового лізингу фізичні особи можуть виступати виключно як лізингоодержувачі, а від так вони не отримують доходу, й відповідно у них не виникає об'єкта обкладання податком на доходи фізичних осіб; 2) в межах оперативного лізингу лізингодавцем може бути юридична особа або фізична особа – індивідуальний підприємець, яка (ий) за рахунок залучених і (або) власних коштів набуває у власність майно і надає його як предмет лізингу лізингоодержувачу за певну плату в тимчасове володіння і в користування з переходом або без переходу до лізингоодержувача права власності на нього.

На підставі аналізу нормативно-правового врегулювання та наукових підходів щодо термінів «ринки капіталу», «ринок цінних паперів» та «фондовий ринок» доведено, що ринок цінних паперів та фондовий ринок будучи тотожними категоріями є складовою частиною ринків капіталу, основною метою створення якого є трансформація тимчасово вільних грошових коштів фізичних та юридичних осіб у капітал, перетворення заощаджень на інвестиції.

Уточнено, що цінні папери, будучи специфічними об'єктами майнового обігу, характеризуються такою властивістю, як – доходність. Систематизовано основні вимоги щодо правового регулювання оподаткування доходів фізичних осіб від операцій з цінними паперами залежно від їх поділу на дві основні групи: 1) доходи від купівлі-продажу цінних паперів (інших прирівняних до них угод, зокрема: обміну, зворотного викупу тощо); 2) доходи від володіння цінними паперами.

Конкретизовано порядок адміністрування сплати податку на доходи фізичних осіб та військового збору при отриманні фізичними особами різних видів пасивних доходів за відповідними обов'язковими етапами: 1) процедури щодо обчислення податкового платежу; 2) процедури щодо безпосередньої сплати податку та збору платником податку (податковим агентом або представником платника податку).

Доведено, що порядок обчислення суми податкового зобов'язання податку на доходи фізичних осіб з інвестиційного прибутку характеризується певною специфікою, яка виявляється, по-перше в тому, що це єдиний з різновидів доходів фізичної особи, який передбачає здійснення розрахунку з метою врахування витрат на придбання інвестиційного активу, й, по-друге, адміністрування ПДФО залежить від здійснення операцій з цінними паперами за участю професійного торговця цінними паперами чи без такової. В зв'язку з чим виділено два способи сплати податку: 1) у джерела виплати, що здійснюється шляхом утримання податковим агентом (торговцем цінних паперів) податку під час виплати фізичній особі доходу за операціями.; 2)

декларaційний, в разі проведення операцій з інвестиційними активами без участі торговця цінними паперами.

З'ясовано, що сучасна практика оподаткування процентів за депозитами суперечить концепції відновлення банківської системи та повернення до неї капіталів, носить фіскальний характер, обумовлений необхідністю підвищення рівня бюджетних доходів та посилення контролю над рухом капіталу.

На підставі аналізу статистичних даних щодо залучення коштів фізичних осіб на депозити з 2013-2020 рр., практики оподаткування процентів за депозитами в країнах ЄС, рекомендацій ОЕСР обґрунтовано доцільність запровадження прогресивного оподаткування щодо доходів фізичних осіб в формі процентів від банківських депозитів, адже, для банківського ринку характерним є висока присутність у загальному обсязі вітчизняних депозитів короткострокових вкладів і вкладів на вимогу, які в силу своєї специфіки є джерелом отримання миттєвих доходів, а не довгостроковим ресурсом стабільності банків. Запропоновано диференціацію ставок податку на доходи фізичних осіб залежно від строку укладеного депозитного договору за принципом стимулювання фізичних осіб до довгострокових вкладів за рахунок встановлення мінімального розміру податкової ставки.

Доведено неузгодженість дефініції «роялті», що міститься в податковому законодавстві з нормами цивільного законодавства в зв'язку з чим: відбувається ототожнення категорій «об'єкт власності» та «об'єкт інтелектуальної власності»; по-різному закріплено перелік об'єктів прав інтелектуальної власності; не вирішено питання щодо віднесення до роялті платежів за видачу субліцензій. Обґрунтовано доцільність узагальненого визначення поняття роялті в Податковому кодексі України, як платежів, які отримуються в формі винагороди за користування або за надання в користування прав на користування об'єктами інтелектуальної власності без подальшої їх конкретизації.

Розглянуто порядок оподаткування пасивних доходів у формі (роялті, процентів, дивідендів) отриманих фізичними особами-нерезидентами з джерел

в Україні з виділенням особливостей визначення об'єкта обкладання податком на доходи фізичних осіб, обумовлених вимогою щодо бенефіціарності отримувача таких виплат та норм міжнародних договорів.

Конкретизовано порядок обчислення податку на доходи фізичних осіб з виплат, які для цілей оподаткування прирівняні до дивідендів: 1) платежів (у грошовій чи негрошовій формі), що здійснюється юридичною особою на користь її засновника та/або учасника (учасників) у зв'язку з розподілом чистого прибутку (його частини); 2) виплат (в грошовій або негрошовій формі), що здійснюються юридичною особою на користь її засновника та/або учасника – нерезидента України у зв'язку зі зменшенням статутного капіталу, викупом юридичною особою корпоративних прав у власному статутному капіталі, виходом учасника зі складу господарського товариства або іншої аналогічної операції між юридичною особою та її учасником, у розмірі, що призводить до зменшення нерозподіленого прибутку юридичної особи. Розкрито їх правову природу як операцій з капіталом.

Конкретизовано порядок обчислення та сплати податку на доходи фізичних осіб з дивідендів з урахуванням їх поділу на відповідні групи: 1) привілейовані, 2) реінвестовані, 3) прирівняні; 4) звичайні.

Обґрунтовано, що реінвестованідивіденди – це виплати, що нараховуються на користь платника податку на доходи фізичних осіб у вигляді акцій (часток, паїв), емітованих юридичноюособою-резидентом, яка здійснює таке нарахування за умови, що: а) таке нарахування жодним чином не змінює пропорцій (часток) участі всіх акціонерів (власників) у статутному фонді емітента; б) у результаті такого нарахування збільшується статутний фонд емітента на сукупну номінальну вартість нарахованих дивідендів. Доведено, що до механізму запровадження реінвестування дивідендів необхідно підходити з позиції податкового стимулювання, звільняючи такі операції як від обкладання податком на доходи фізичних осіб так і військовим збором.

Уточнено порядок адміністрування податку на доходи фізичних осіб з доходів у вигляді страхових виплат, відшкодувань залежно від виду договірних

страхових відносин та виплат з виділенням особливостей щодо характеристики, як податкових агентів, так і порядку нарахування та сплати податку.

Обґрунтовано, що обов'язковою характеристикою пільгових податкових важелів щодо доходів у вигляді страхових виплат, відшкодувань є право фізичної особи - страхувальника, яка уклала договори довгострокового страхування життя, недержавного пенсійного забезпечення (договори страхування додаткової пенсії) на застосування податкової знижки. Виділено низку умов організаційно-правового характеру та кількісних обмежень на нарахування податкової знижки.

У результаті дисертаційного дослідження розроблено проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо удосконалення окремих положень» в якому сформульовані пропозиції щодо удосконалення нормативного врегулювання процедур адміністрування податку на доходи фізичних осіб при отриманні пасивних доходів.

Ключові слова: доходи, прибуток, капітал, пасивні доходи, активні доходи, платник податку, податок на доходи фізичних осіб, інвестиційний прибуток, ринки капіталу, цінні папери, податкове адміністрування, процедури зі сплати податку.

SUMMARY

Martsynkevych V.A. Legal Regulation of Passive Income Taxation of Individuals in Ukraine. – Qualifying scientific paper, manuscript copyright.

The dissertation on obtaining a scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 081 Law. – Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law of the Khmelnytskyi Oblast Council, Khmelnytskyi, 2022.

Thesis is a complex scientific research devoted to the legal nature of passive incomes, features of their taxation on receivingby physical persons, the improvement of legal regulation of procedures of administration of the income tax.

The author defines the concepts: "income", "profit", "revenue", "net profit", "investment income", "capital", "assets", "active incomes", "passive incomes".

It has been proved that "income" is a benefit that has an economic nature, is in cash or cashless form, is assessed and taken into account for tax purposes in accordance with approved standards and it is determined in accordance with sections III and IV of the Tax Code of Ukraine.

It was found out that from a legal point of view, the distinction between the concepts of "active income" and "passive income" is the criterion of the taxpayer's efforts.In this regard, the emergence of active income is associated with direct permanent activity of an individual (taxpayer), aimed at obtaining them, while for passive income – the key point is to obtain economic benefits from invested capital (movable and immovable property, securities, intellectual property, etc.), which does not require personal participation in the activities to obtain such income.

The concept and content of the legal personality of an individual as the main prerequisite that determines its participation in relations for the fulfillment of the tax obligation have been clarified. Tax legal personality is characterized by the following: 1) covers both the potential legal capabilities of individuals (tax capacity) and the ability to directly implement them (tax capacity); 2) the conditions of tax legal capacity and legal capacity in time for individuals are different (if tax legal capacity for individuals arises from birth, its tax capacity is due to reaching a certain age and the presence of the object of taxation); 3) it is special in the field of financial law and reflects the responsibilities and rights of individuals on a number of grounds (for example: dependance on the status of residence, doing business or independent professional activity, receiving of passive income, etc.).

The legal meaning of the concept of "investment" is studied, as this term is used in tax legislation, which provides for the presence of tax consequences of investments made by the taxpayer. The inconsistency of the norms of the tax legislation with the special investment and economic one has been revealed, in particular: narrowing of the list of objects of investment activity; substitution of the concepts "investment"

and "investment activity"; narrowing of investment entities to legal entities and individuals – business entities; lack of fixation of the purpose of investment one.

On the basis of systematization of scientific directions on the definition of investments (from positions of the theory of capital investments; the theory of expenses of means and the mechanism of the state protection of the investor's rights) it is specified that investments are the investments of temporarily free monetary, material and intellectual values of investors (legal and physical persons), business and other activities for the purpose of obtaining income (profit) or achievement of other benefits or social effect.

It has been established that one of the grounds for the classification of taxable income (profits) is the object of investment, which allowed to reveal the legal nature of passive income as investment one.

The relations within the institution of long-term life insurance, supplementary pension and pension insurance, conclusion of trust management agreements with participants of the banking management fund have been studied, which allowed to distinguish such categories as "insurance payment" and "insurance indemnity" on the subject of the insurance contract. It has been proved that the receipt of taxable income by an individual in the form of insurance compensation in the context of the content of paragraph 164.2.15 Art. 164 of the Tax Code of Ukraine under personal insurance contracts is impossible.

On the basis of the study of the practice of taxation of insurance indemnities received by individuals under property insurance and liability insurance contracts, the expediency of expanding the tax base for income tax has been substantiated.

The legal nature of relations related to life insurance is revealed, which allowed to substantiate the accumulative, investment nature of long-term life insurance contracts and contracts equated to them in the context of tax regulation.

The essential characteristics of the relations that arise within the framework of non-state pension provision are singled out: 1) special subject composition; 2) combination of property and organizational elements due to special grounds for the emergence, change and termination of relations (accumulation of pension

contributions in favor of participants with further management of pension assets, as well as pension payments to insurers on the basis of a contract in accordance with law); 3) the sphere of origin is the market of investment services (during the whole period of accumulation money "works", i.e. self-invested in order to obtain an additional income, the amount of which is added monthly to the amount of savings accounted for in an individual account); 4) the object of tax relations is a pension payment in the form of a cash payment to the participants of non-state pension provision due to the accumulation in the non-state pension fund and funds recorded in the individual pension account; 5) combination of public and private interests; the accumulated pension funds in the amount of pension contributions paid in favor of the fund participant and the profit of the pension fund distributed in his/her favor are the property of such participant, which he/she has the right to dispose of; 7) monitoring of information on the amount of accumulated pension funds within the system of personalized accounting; 8) a significant degree of state regulation.

It is specified that within the framework of non-state pension provision three functions are simultaneously implemented: 1) social, which is manifested in the fact that the insured person, depending on financial capabilities, has the opportunity to influence the formation of individual pensions; 2) financial, within the implementation of which there is an accumulation of a significant amount of savings in the form of voluntary pension contributions with their subsequent transformation into investments; 3) investment, because the subjects of private pension provision (private pension funds, insurance companies, banking institutions) act as institutional investors who invest in the economy of Ukraine as a whole and carry out investment activities for the benefit of individuals (insured persons – taxpayers), under certain conditions, which in the future will bring the person an additional income.

The relations that arise under the terms of the lease and leasing agreement on the subject of legal regulation have been distinguished; special procedure and conditions of transfer of the leased object to the lessee, on the basis of which the peculiarities of the subject composition of such relations from the standpoint of tax regulation are singled out, in particular: 1) it is proved that within financial leasing individuals can

act only as lessees, so they do not receive an income, and accordingly they do not have an object of personal income tax; 2) within the operating lease the lessor may be a legal entity or a natural person – an individual entrepreneur, who is at the expense of borrowed and (or) own funds, acquires property and provides it as a lease to the lessee for a fee in temporary possession and in use with or without transfer to the lessee of ownership of it.

On the basis of an analysis of legal regulation and scientific approaches to the terms "capital markets", "securities market" and "stock market" it is proved that the securities market and stock market being identical categories are the part of capital markets, the main purpose of which is the transformation of temporarily free funds of individuals and legal entities into capital, transformation of savings into investments.

It is specified that securities, being specific objects of property circulation, are characterized by such property as profitability. The basic requirements for the legal regulation of an income taxation on securities transactions have been systematized depending on their division into two main groups: 1) income from the purchase and sale of securities (other equivalent agreements, in particular: exchange, redemption, etc.); 2) income from ownership of securities.

The procedure for administering the payment of income tax and military duty when individuals receive various types of passive income at the relevant mandatory stages is specified: 1) procedures for calculating the tax payment; 2) procedures for direct payment of tax and collection by the taxpayer (tax agent or representative of the taxpayer).

It has been proved that the procedure for the calculation of the amount of tax liability of income tax on investment income is characterized by certain features, which are manifested, first, in the fact that it is the only type of personal income that provides for the calculation of the cost of acquiring an investment asset, and, secondly, the administration of income tax depends on the implementation of transactions with securities with the participation of a professional securities trader or without it. In this regard, there are two ways to pay tax: 1) the sources of payment, which is carried out by withholding tax agent (trader of securities) of tax during the

payment of income to an individual for transactions; 2) declaratory, in the case of transactions with investment assets without the participation of a securities trader.

It was found out that the current practice of taxation of interest on deposits contradicts the concept of restoration of the banking system and returning capital to it, is fiscal in nature, due to the need to increase budget revenues and strengthen control over capital movements.

On the basis of an analysis of statistical data on attracting individuals' deposits from 2013–2020, the practice of taxation of interest on deposits in EU countries, OECD recommendations, the expediency of introducing progressive taxation of personal income in the form of interest on bank deposits has been substantiated. The market is characterized by a high presence in the total quantity of domestic deposits of short-term and demand deposits, which due to their specificity are a source of instant income, rather than a long-term resource for the stability of banks. It is suggested to differentiate the rates of personal income tax depending on the term of the deposit agreement on the principle of encouraging individuals to make long-term deposits by setting a minimum tax rate.

The inconsistency of the definition of "royalty" contained in the tax legislation with the norms of civil law is proved in connection with this: the categories "object of property" and "object of intellectual property" are identified; the list of objects of intellectual property rights is fixed differently; the issue of attribution of royalties for the issuance of sublicenses has not been resolved. The expediency of the generalized definition of the concept of royalty in the Tax Code of Ukraine as the payments received in the form of remuneration for the use or granting of the right to use intellectual property without further specification has been substantiated.

The procedure of taxation of passive income in the form (royalties, interest, dividends) received by non-resident individuals from sources in Ukraine has been considered, highlighting the features of the determination of the object of personal income tax due to the requirement of beneficiary recipients of such payments and international agreements.

The procedure for the calculation of income tax on payments, which for tax purposes are equated to dividends: 1) payments (in cash or cashless form) made by a legal entity in favor of its founder and / or participant (participants) in connection with distribution of net profit (its part); 2) payments (in cash or cashless form) made by a legal entity in favor of its founder and / or non-resident participant in Ukraine in connection with the reduction of authorized capital, redemption of corporate rights in the company's authorized capital, withdrawal of a participant from the business company or other similar transaction between a legal entity and its participant, in an amount that leads to a decrease in retained earnings of the legal entity. Their legal nature as capital transactions is revealed.

The procedure for calculation and payment of income tax on dividends has been specified, taking into account their division into appropriate groups: 1) privileged, 2) reinvested, 3) equated; 4) ordinary.

It has been substantiated that reinvested dividends are the payments accrued in favor of the personal income taxpayer in the form of shares (shares, units) issued by a resident legal entity that makes such accrual, provided that: a) such accrual does not change the proportions in any way (shares) of participation of all shareholders (owners) in the authorized capital of the issuer; b) as a result of such accrual, the issuer's authorized capital is increased by the total nominal value of accrued dividends. It has been proved that the mechanism of introduction of reinvestment of dividends should be approached from the standpoint of tax incentives, exempting such transactions from both income tax and military duty.

The procedure for administration of income tax on income in the form of insurance payments, indemnities dependance on the type of contractual insurance relations and payments with special features on the characteristics of both tax agents and the procedure for the calculation and paying tax has been clarified.

It has been substantiated that the obligatory characteristic of preferential tax levers on income in the form of insurance payments, reimbursements is the right of an individual-insurer, who has concluded a long-term life insurance contracts, private pension provision (supplementary pension insurance contracts) to apply a tax credit.

A number of conditions of organizational and legal nature and quantitative restrictions on the calculation of the tax credit are highlighted.

As a result of the dissertation research, a draft Law of Ukraine "On Amendments to the Tax Code of Ukraine for the Improvement of Certain Provisions" was developed, which formulated proposals to improve the regulation of income tax administration procedures when receiving passive income.

Key words: incomes, profit, capital, passive incomes, active incomes, taxpayer, income tax, investment income, capital markets, securities, tax administration, tax payment procedures.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Марцинкевич В. А. Individuals as Subjects of Tax Legal Relations. *European Reforms Bulletin*. 2019. № 4. С. 102–106.

2. Марцинкевич В. А. Щодо поняття доходу з позиції податково-правового регулювання. *Правові новели*. 2020. № 12. С. 67–74.

3. Марцинкевич В. А. Щодо правової природи пасивних доходів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 2. С. 163–169.

4. Буханевич О М., Марцинкевич В. А. Види пасивних доходів. *Юридичний журнал*. 2021. № 8. С. 212–216.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Марцинкевич В. А. Щодо дієздатності в податкових правовідносинах. Осінні юридичні читання – 2020. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки. Випуск XXVIII: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «*Осінні юридичні читання – 2020*». 26 листопада 2020 р. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. С. 272–274.

2. Марцинкевич В. А. Деякі аспекти розмежування категорій «дохід» та «прибуток». Priority directions of science and technology development. Proceedings of the 9th International scientific and practical conference. SPC «Sci-conf.com.ua». Kyiv, Ukraine. May 16-18, 2021. Pp. 1149–1154.

3. Марцинкевич В. А. Щодо оподаткування інвестиційного доходу фізичних осіб в країнах ЄС. Особливості розвитку законодавства України у контексті євроінтеграційних процесів: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. м. Харків, 4–5 червня 2021 р. Східно-українська наукова юридична організація, 2021. С. 119–122.

4. Марцинкевич В. А. Деякі аспекти оподаткування інвестиційного прибутку фізичних осіб. Сучасне правотворення: питання теорії та практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. м. Дніпро, 4-5 червня 2021. ГО «Правовий світ», 2021. С. 143–146.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ……...…..19

ВСТУП……..……..……..…….21

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ОПОДАТКУВАННЯ ПАСИВНИХ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ …….…….…...30

1.1. Правова природа пасивних доходів як об’єкта оподаткування……...….30

1.2. Види пасивних доходів, що підлягають оподаткуванню податком на доходи фізичних осіб……..……..…...63

1.3. Загальна характеристика фізичних осіб як суб’єктів оподаткування…..102

Висновки до розділу 1……..……..…….113

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ПРИ ОТРИМАННІ ПАСИВНИХ ДОХОДІВ 118

2.1. Особливості порядку сплати податку на доходи фізичних осіб при отриманні пасивних доходів на ринках капіталу, банківських послуг та в сфері інтелектуальної власності……...……..…..…118

2.1.1. Оподаткування інвестиційного прибутку та операцій з цінними паперами……..…....122

2.1.2. Оподаткування процентів……..…...150

2.1.3. Оподаткування дивідендів та роялті……....…...170

2.2. Оподаткування доходів у вигляді страхових виплат, відшкодувань та інших пасивних доходів……....…188

Висновки до розділу 2……..……....199

ВИСНОВКИ……...…….203

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..…...…..…...207

ДОДАТКИ……...…..…...…..240

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

БК України	– Бюджетний кодекс України
ВР України	– Верховна Рада України
ВЗ	– Військовий збір
ЗК України	– Земельний кодекс України
IOSCO	– Міжнародна організація регуляторів ринку цінних паперів
ІСІ	– Інститути спільного інвестування
ГК України	– Господарський кодекс України
ЄС	– Європейський Союз
КМ України	– Кабінет Міністрів України
КНР	– Китайська народна республіка
МСБО	– Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку
МСФЗ	– Міжнародні стандарти фінансової звітності
НП(С)БО	– Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку
НБУ	– Національний банк України
НКЦПФР	– Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку
НПЗ	– Недержавне пенсійне забезпечення
НПФ	– Недержавний пенсійний фонд
ОЕСР	– Організація Економічного співробітництва та Розвитку
ПІВ	– Право інтелектуальної власності
ПК України	– Податковий кодекс України
ПДФО	– Податок на доходи фізичних осіб

РФ	– Російська Федерація
РЦП	– Ринок цінних паперів
СНД	– Співдружність Незалежних Держав
США	– Сполучені Штати Америки
ФБУ	– Фонд банківського управління

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Дослідження та розв'язання основних питань правового регулювання оподаткування пасивних доходів фізичних осіб має вагоме теоретичне й практичне значення, адже пов'язано із вирішенням декількох важливих завдань будь-якої держави. По-перше, це пошук шляхів, направлених на забезпечення мобілізації публічних фондів коштів у обсягах, необхідних для ефективного виконання покладених на неї функцій, в тому числі, за рахунок розширення податкової бази з податку на доходи фізичних осіб. Й, по-друге, це заохочення населення до інвестування заощаджень (власного капіталу) в національну економіку за рахунок надання різних податкових стимулів. На сучасному етапі основними напрямами інвестування заощаджених фізичними особами коштів в Україні є цінні папери, вкладення на банківські рахунки (депозити), інтелектуальна власність, система недержавного пенсійного забезпечення та нерухомість, в результаті чого у особи виникають «доходи від капіталу» - пасивні доходи (інвестиційний прибуток, дивіденди, проценти, роялті, страхові виплати та відшкодування). З огляду на зазначене, вкрай важливим є систематизаціія норм законодавства в контексті врегулювання порядку оподаткування різноманітних видів пасивних доходів фізичних осіб.

Актуальність наукового дослідження проблем оподаткування пасивних доходів фізичних осіб визначається й тим, що їх поняття представляє досить дискусійне правове явище, яке лише отримує поширення в правничій науці й законодавстві. Найчастіше, розглядувана тема розроблялася паралельно з дослідженням загальних проблем оподаткування фізичних осіб, елементами правового механізму податку на доходи фізичних осіб, а низка важливих питань, пов'язаних з правовою природою пасивних доходів, їх видами, особливостями процедур обчислення та сплати податку на доходи фізичних осіб саме з таких доходів не порушені й дотепер, а, вони, на наш погляд

вимагають теоретичного осмислення, узагальнення податкової практики й аргументації на цій основі положень, висновків і пропозицій.

Методологія презентованого дослідження ґрунтується на теоретичних напрацюваннях таких вітчизняних правників як: О. В. Бакун, Л. К. Воронова, О. О. Головашевич, О. О. Дмитрик, І. Є. Криницький, М. П. Кучерявенко, Ю. О. Костенко, Є. С. Маринчак, О. М. Мінаєва, С.В. Пархоменко-Цироциянц, І. О. Пліс, М. О. Перепелиця, В. О. Рядінська, Л. А. Савченко, О. Г. Свєчнікова та ін.

Для формування сучасної концепції правового регулювання оподаткування пасивних доходів фізичних осіб велике значення мали результати фундаментальних досліджень у галузі загальної теорії держави та права та інших правових наук, а саме: С. С. Алексєєва, О. О. Ісаєва, В. О. Лебедєва, І. Х. Озерова, М. І. Піскотіна, Ю. А. Ровинського, М. І. Тургенєва, Р.О. Халфіної, С. Д. Ципкіна. І. І. Янжула.

Дослідити коло питань, що були висвітлені в роботі, допомогли науковіпраці вчених країн СНД: А. В. Бризгаліна, О. М. Горбунової, О. Ю. Грачової, В. І. Гурєєва, О. М. Козиріна, Ю. О. Крохіної, І. І. Кучерова, С. Г. Пепеляєва, Г. В. Петрової, В. М. Пушкарьової, Н. І. Хімічової.

Таким чином, важливість окреслених проблем, їх актуальність і доцільність вирішення обумовили вибір теми дисертаційного дослідження й визначили коло завдань, які в ньому розглянуто.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано на виконання програми досліджень Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» (номер державної реєстрації 0108U008927), Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015, Пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, визначених Законом України від 11.07.2001 № 2623-III, Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року,

схваленої Рішенням Міністерства фінансів України, НКЦПФР, НБУ та Фондом гарантування вкладів фізичних осіб від 27.12. 2019 р. № 797.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі здобутків вітчизняної та зарубіжної юридичної науки, чинного законодавства України розкрити правову природу пасивних доходів, виявити теоретичні та практичні проблеми порядку адміністрування податку на доходи фізичних осіб з пасивних доходів; визначити перспективні напрями їх удосконалення.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі *завдання:*

- з'ясувати загальнотеоретичні положення щодо визначення таких категорій як «дохід», «прибуток», «інвестиційний прибуток», «активні доходи» та «пасивні доходи»;

- розкрити правову природу пасивних доходів, як об'єктів оподаткування з визначенням їх поняття та видів;

- уточнити поняття та форми інвестицій з виділенням суб'єктного складу;

- виявити основні тенденції правового регулювання складу пасивних доходів фізичних осіб та визначити напрями вдосконалення такого регулювання;

- дослідити правову природу доходів, які отримують фізичні особи від надання майна в оренду (емфітевзис, суборенду та житловий найм (піднайм)) та лізинг;

- конкретизувати сукупність податкових процедур, які становлять зміст податкового адміністрування;

- систематизувати основні вимоги щодо правового регулювання оподаткування доходів фізичних осіб від операцій з цінними паперами;

- уточнити поняття таких категорій, як «проценти», «дивіденди», «роялті» з позиції податково-правового регулювання;

- дослідити зарубіжне законодавство з питань оподаткування пасивних доходів та встановити можливість його використання в Україні;

- конкретизувати особливості адміністрування процедур виконання податкового обов'язку зі сплати ПДФО та ВЗ з інвестиційного прибутку, дивідендів, процентів, роялті, страхових виплат та відшкодувань;

- виявити проблеми справляння податку на доходи фізичних осіб при отриманні страхових виплат та відшкодувань в сфері недержавного пенсійного забезпечення.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають в процесі оподаткування пасивних доходів фізичних осіб.

Предметом дослідження є правове регулювання оподаткування пасивних доходів фізичних осіб в Україні.

Методи дослідження. Відповідно до поставленої мети та завдань у роботі використано сукупність як загальних, так і спеціальних методів і прийомів наукового пізнання, застосування яких дозволило всебічно проаналізувати об'єкт дослідження, зокрема: загальнонауковий діалектичний метод пізнання правової та соціальної дійсності, за допомогою якого поглиблено понятійний апарат, розкрито правову природу пасивних доходів з визначенням їх узагальненого поняття та видів (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1); метод системно-структурного аналізу надав можливість проаналізувати взаємозв'язок таких категорій як «капітал», «інвестиції», «пасивні доходи» з виділенням окремих особливостей процедур адміністрування податку на доходи фізичних осіб (підрозділ 1.2); порівняльно-правовий метод застосовано при співставленні механізмів оподаткування доходів у формі процентів, депозитів, роялті в Україні, країнах ЄС та СНД, США, Канаді, Мексиці (підрозділи 1.2; 2.1; 2.2); за допомогою логіко-догматичного методу встановлено відповідність побудови норм податкового права загальним законам і правилам формальної логіки (розділи 1–2); формально-юридичний застосовано для аналізу законодавства України, що регламентує процедури адміністрування сплати податку на доходи фізичних осіб з пасивних доходів (розділ 2); функціональний метод дозволив встановити основні напрями вдосконалення правових засад оподаткування пасивних доходів фізичних осіб (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2).

Науково-теоретичним підґрунтям дослідження стали праці фахівців у галузі фінансового та податкового права, загальної теорії держави і права, адміністративного права, а також теорії управління, економічної теорії.

Нормативною основою дослідження є Конституція України, Податковий кодекс України, інші закони України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України а також відомчі нормативно-правові акти, які регламентують адміністрування ПДФО в Україні, МСБО, НП(С)БО.

Інформаційною та емпіричною базами дослідження є рішення, Конституційного Суду України, судові рішення Верховного Суду, Вищого адміністративного суду України, довідкові видання та статистичні данні щодо інститутів спільного інвестування, щодо обсягу залучення коштів фізичних осіб на депозити з розподілом їх долі у клієнтському портфелі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційне дослідження є одним із перших монографічних досліджень, у якому комплексно, на основі сучасних методів пізнання, здобутків вітчизняної та зарубіжної правничої науки, зарубіжного й національного законодавства, розкрито правову природу пасивних доходів, як об’єкту оподаткування; визначено порядок сплати ПДФО з таких доходів з виокремленням перспективних напрямів його вдосконалення. Найбільш значущі результати й наукові положення, що містять наукову новизну, виносяться на захист.

Уперше:

1) сформульовано визначення пасивного доходу, як доходу, отриманого в результаті вкладення (інвестування) належного юридичній та фізичній особі майна та майнових прав у встановлені законодавством об’єкти із розширенням їх переліку у пп. 14.1.268 п. 14.1 ст. 14 ПК України;

2) запропоновано внести зміни до ст. 14 ПК України та закріпити визначення:1) поняття інвестицій, як майна та майнових прав, що вкладаються в об’єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання пасивного доходу чи/або іншої економічної вигоди; 2) кредиту, як грошових коштів, що надаються резидентами, які є фінансовими установами, або

нерезидентами, крім нерезидентів, які мають офшорний статус, позичальнику на визначений строк із зобов'язанням їх повернення та сплатою процентів за користування сумою кредиту;

3) обґрунтовано доцільність розширення переліку податкових пільг з ПДФО при оподаткуванні інвестиційного прибутку, шляхом виключення зі складу загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку таких доходів: 1) інвестиційного прибутку від операцій з облігаціями місцевих позик, емітованих за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим або представницьким органом місцевого самоврядування відповідно до вимог, установлених бюджетним законодавством, з урахуванням курсових різниць; 2) інвестиційного прибутку від довгострокових операцій з інвестиційними активами (за умови володіння інвестиційними активами не менше трьох років (з дати придбання до дати відчуження).

Удосконалено:

4) аргументацію щодо доцільності запровадження єдиного підходу щодо визначення бази оподаткування з інвестиційного прибутку для всіх цінних паперів, незалежно від способу їх випуску та допуску до обігу на фондовій біржі, адже встановлення податковим законодавством обмеження розповсюдження поняття «інвестиційний актив» на неемісійні цінні папери призводить до регуляторної невизначеності порядку їх оподаткування;

5) обґрунтування, що визначенняінвестиційного прибутку, як об'єкта обкладання податку на доходи фізичних осіб, отриманого резидентом має бути однаковим як при отриманні з джерелна території України, так і за її межами, не залежно від місця, де резидентом було проведено операції з цінними паперами, деривативами та корпоративними правами, від проведення яких отримано такий інвестиційний прибуток, – на території України, чи за її межами;

6) підхід щодо розширення переліку видів пасивних доходів доходами, отриманими у вигляді страхових виплат та страхових відшкодувань, пенсійних виплат в межах системи недержавного пенсійного забезпечення та виплат за

договорами довірчого управління з учасниками фонду банківського управління в аспекті доходності особистих накопичувальних рахунків на рівні ринкових відсоткових ставок чи/або отримання інвестиційного прибутку в результаті довірчого управління пенсійними активами;

7) обґрунтування щодо доцільності запровадження низки заходів податкового характеру з метою удосконалення оподаткування відсотків за депозитами та стимулювання щодо інвестування коштів фізичними особами у банківську систему: 1) введення прогресії в оподаткуванні процентних доходів за банківськими депозитами шляхом встановлення диференційованих ставок ПДФО залежно від розміру вкладу та терміну дії останнього; 2) запровадження неоподатковуваного депозитного мінімуму таких доходів.

Набули подальшого розвитку:

8) положення щодо доцільності закріплення поняття доходу як економічної вигоди в грошовій або натуральній формі у ст. 14 ПК України «Визначення понять», що буде відображати саме родовий об’єкт оподаткування з пропозицією виділення видових форм на рівні норм Особливої частини ПК України при врегулюванні податку на доходи фізичних осіб та прибутку з підприємств;

9) позиція, що доходи, які отримують фізичні особи від надання майна в оренду, зокрема емфітевзис, суборенду та житловий найм (піднайм) відносяться до групи доходів від передачі майна в платне володіння та користування й за своєю природою є пасивними, адже фізична особа, яка вклала кошти у придбання об’єктів рухомого та нерухомого майна, передаючи їх в тимчасове користування отримує доходи, які не вимагають її участі в їх створенні;

10) науково-практичний висновок, що доходи фізичних осіб, які отримані в результаті лізингу відносяться до активних доходів, що підтверджується правовою природою договору лізингу, як змішаного договору, який укладається в межах комерційної (господарської) діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців;

11) визначення податкового адміністрування, як процесуально врегульованої правовими нормами організаційно-управлінської діяльності уповноважених суб'єктів, спрямованої на виконання платником податків покладеного на нього податкового обов'язку в межах реалізації реєстраційно-облікових процедур, процедур сплати податків і податкової звітності та процедур податкового контролю й притягнення до податкової відповідальності;

12) положення щодо особливостей адміністрування ПДФО з доходів у вигляді роялті, дивідендів та процентів нарахованих фізичній особі-нерезиденту на умовах дії міжнародних договорів: 1) визнання платника податку бенефіціарним (фактичним) отримувачем (власником) доходу; 2) документальне підтвердження статусу резидента країни, з якою укладено міжнародний договір; 3) наявність у фізичної особи – нерезидента правових підстав для безпосереднього одержання відповідної форми доходу (роялті, процентів, дивідендів) з джерел в Україні; 4) підтвердження фізичною особою – нерезидентом статусу безпосереднього вигодонабувача, який визначає подальшу економічну долю отриманого доходу; 5) встановлення пониженого розміру ставок ПДФО (від 0 % до 10 %).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, викладені в дисертації, можуть бути використані в:

− *науково-дослідній роботі* – для подальших наукових досліджень у галузі правового регулювання оподаткування фізичних осіб;

− *правотворчості* – для розроблення проектів нормативно-правових актів: підготовлено проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо удосконалення окремих положень» (Додаток Г);

– *правозастосуванні* – для вдосконалення практики застосування податкового законодавства при вирішенні практичних проблем, пов'язаних із процедурами адміністрування податку на доходи фізичних осіб з пасивних доходів (Додаток В);

– освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Фінансове право», «Податкове право», підготовці робочих програм, планів,

лекційного матеріалу, навчального матеріалу для семінарських та практичних занять у вищих навчальних закладах (Додаток Б).

Особистий внесок здобувача. Сформульовані в дисертації положення, узагальнення, висновки, рекомендації, пропозиції обґрунтовані на підставі особистих досліджень автора, професійного досвіду з юридичної практики, у результаті опрацювання й аналізу наукових, нормативних і статистичних джерел, судової практики.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження оприлюднено на чотирьох міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «*Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки.* Випуск XXVIII» (м. Вінниця, 26 листопада 2020 р.); «*Priority directions of science and technology development. Proceedings of the 9th International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua"»* (Kyiv, 2021);«Особливості розвитку законодавства України у контексті євроінтеграційних процесів» *(*м. Харків, 4-5 червня 2021 р.); *«Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин» (*м. Харків, 4-5 жовтня 2019 р.); *«Сучасне правотворення: питання теорії та практики*» (м. Дніпро, 4-5 червня 2021 р.).

Публікації. Результати дослідження відображено в чотирьох наукових статтях, із яких три опубліковано в наукових фахових виданнях, визнаних МОН України, одна – у науковому періодичному виданні іншої держави, та чотирьох тезах доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, двох розділів, що об'єднують п'ять підрозділів та три підпункти, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 248 сторінок, з них основний текст – 189 сторінок. Список використаних джерел налічує 333 найменування.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ОПОДАТКУВАННЯ ПАСИВНИХ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

1.1. Правова природа пасивних доходів як об'єкта оподаткування

Перш, ніж говорити про поняття пасивного доходу, необхідно визначитися з поняттям доходу взагалі. На сьогодні в теорії податкового права не вироблено єдиного підходу до визначення останнього. Категорія «дохід» є предметом дослідження вченими в галузі бухгалтерського обліку, управління, економіки, юриспруденції, і тому сутність та зміст означеної категорії, як явища об'єктивної дійсності, відображає особливості розгляду такого феномену скрізь призму інтересів представників різних наукових напрямів. Саме тому вважаємо необхідним приділити певну увагу диференційованим підходам щодо визначення поняття доходу та його видів. Аналіз наукової, як юридичної, так і економічної літератури, дозволяє виділити різні напрями, на підставі яких формується поняття останнього.

В галузі податково-правового регулювання поняття доходу пов'язано, перш за все, з категорією «об'єкт оподаткування», адже саме дохід виступає одним із основних видів останнього. Відповідно до ст. 22 ПК України об'єктом оподаткування можуть бути майно, товари, дохід (прибуток) або його частина, обороти з реалізації товарів (робіт, послуг), операції з постачання товарів (робіт, послуг) та інші об'єкти, визначені податковим законодавством, з наявністю яких податкове законодавство пов'язує виникнення у платника податкового обов'язку [1]. Тобто, законодавцем не встановлено вичерпного переліку видів об'єктів оподаткування.

Особливістю правового регулювання платника податку й об'єкта оподаткування є їх досить тісний взаємозв'язок і кореспонденція багатьох суттєвих положень. Та це й зрозуміло: адже податковий обов'язок у цілому та чи іншаособаодержує тільки за наявності в неї об'єкта оподаткування. Саме

тому одним із важливіших питань законодавчого регулювання доходу, як об'єкта оподаткування, є чітке його визначення.

На сьогодні законодавцем зроблено спробу навести універсальне визначення доходу для цілей оподаткування як для фізичних, так і для юридичних осіб. Так, відповідно до пп.14.1.54 п.14.1 ст. 54 ПК України під доходом з джерелом походження з України слід розуміти будь-який дохід, отриманий резидентами або нерезидентами, у тому числі від будь-яких видів їх діяльності на території України (включаючи виплату (нарахування) винагороди іноземними роботодавцями), її континентальному шельфі, у виключній (морській) економічній зоні, у тому числі, але не виключно, доходи у вигляді: а) процентів, дивідендів, роялті та будь-яких інших пасивних (інвестиційних) доходів, сплачених резидентами України або постійними представництвами нерезидентів в Україні; б) доходів від надання резидентам або нерезидентам в оренду (користування) майна, розташованого в Україні, включаючи рухомий склад транспорту, приписаного до розташованих в Україні портів; в) доходів від продажу рухомого та нерухомого майна, доходів від відчуження корпоративних прав, цінних паперів, у тому числі акцій українських емітентів; г) доходів, отриманих у вигляді внесків та премій на страхування і перестрахування ризиків на території України;ґ) доходів страховиків - резидентів від страхування ризиків страхувальників – резидентів за межами України; д) інших доходів від діяльності, у тому числі пов'язаних з повною або частковою переуступкою прав та обов'язків за угодами про розподіл продукції на митній території України або на територіях, що перебувають під контролем контролюючих органів (у зонах митного контролю, на спеціалізованих ліцензійних митних складах тощо); е) спадщини, подарунків, виграшів, призів; є) заробітної плати, інших виплат та винагород, виплачених відповідно до умов трудового та цивільно-правового договору; ж) доходів від зайняття підприємницькою та незалежною професійною діяльністю; з) доходів від відчуження прав на видобуток та розробку родовищ корисних копалин, мінеральних джерел та інших природних ресурсів; и) прибутків від відчуження

акцій, часток, корпоративних або інших аналогічних прав в іноземних компаніях, організаціях, утворених відповідно до законодавства інших держав (іноземні юридичні особи) за відповідністюпевним умовам; і) прибутків нерезидентів від відчуження акцій, корпоративних прав у статутному капіталі юридичної особи – резидента України, за умови що у будь-який час впродовж 365 днів, що передують продажу або іншому відчуженню, вартість таких акцій, корпоративних прав на 50 і більше відсотків утворювалася за рахунок нерухомого майна, що розташовано в Україні та належить такій юридичній особі - резиденту України або використовується такою юридичною особою - резидентом України на підставі договору операційної або фінансової оренди (лізінгу) чи аналогічного договору, і таке використання має відображатися в обліку такої юридичної особи як актив, у тому числі актив з права користування, згідно з вимогами національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності [1]. Під доходом отриманим з джерел за межами України розуміється будь-який дохід, отриманий резидентами, у тому числі від будь-яких видів їх діяльності за межами митної території України, включаючи проценти, дивіденди, роялті та будь-які інші види пасивних доходів, спадщину, подарунки, виграші, призи, доходи від виконання робіт (надання послуг) за цивільно-правовими та трудовими договорами, від надання резидентам в оренду (користування) майна, розташованого за межами України, включаючи рухомий склад транспорту, приписаного до розташованих за межами України портів, доходи від продажу майна, розташованого за межами України, дохід від відчуження інвестиційних активів, у тому числі корпоративних прав, цінних паперів тощо; інші доходи від будь-яких видів діяльності за межами митної території України або територій, непідконтрольних контролюючим органам (пп. 14.1.55 п. 14.1 ст. 55 ПК України) [1].

Виходячи зі змісту зазначеної статті можна зробити декілька висновків. По-перше, в Загальній частині ПК України мають закладатися виключно загальні орієнтири щодо визначення в цілому доходу як об’єкта оподаткування

без особливостей визначення як такого залежно від платника чи виду податку (збору). Як цілком вірно підкреслюють автори підручника «Податкове право України», законодавець, визначаючи серед різновидів об'єктів оподаткування дохід, передбачає обов'язкову деталізацію конкретного виду об'єкта при побудові правового механізму окремого податку чи збору. Тобто, загальною нормою встановлюються виключно межі подальшої деталізації окремого виду об'єкта оподаткування в спеціальних нормах Особливої частини ПК України [2, с. 123]. Саме тому є не зрозумілим відсутність узагальненого визначення поняття доходу та віднесення до останнього, зокрема, прибутків (пп. и, і п. 14.1.55 ст. 55 ПК України). При цьому виходячи з аналізу діючої редакції зазначеної статті ПК України розмежування категорій «дохід» та «прибуток» є неможливим. Це питання уточняється вже при характеристиці об'єкта оподаткування в Особливій частині ПК України за кожним окремим податком. Хотілося б звернути увагу на той факт, що при прийнятті ПК України у 2010 році у пп. 14.1.56 п. 14.1 ст. 14 наводилося визначення поняття «доходів» як загальної суми доходу платника податків від усіх видів діяльності, отриманої (нарахованої) протягом звітного періоду в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах як на території України, її континентальному шельфі у виключній (морській) економічній зоні, так і за її межами» [3], проте у 2014 році така норма була виключена [4]. Безумовно, наведене визначення навряд чи можна вважати ідеальним для цілей податково-правового регулювання, адже поняття доходу пов'язувалося виключно із діяльністю платника, залишаючи поза уваги низку пасивних доходів, проте спроба законодавця навести узагальнене поняття доходів заслуговує на підтримку.

По-друге, однією із ключових ознак характеристики доходів, як об'єкта оподаткування – є джерело його походження, тобто мова йде про територію країни, в якій вони отримані – Україні чи іншій країні на що ми звернемо увагу надалі в роботі при дослідженні особливостей адміністрування ПДФО при отриманні фізичними особами пасивного доходу.

По-третє, використовуючи термін пасивні доходи, законодавець не наводить їх вичерпного переліку, й, зокрема, вживає термін «інвестиційні доходи» як синонімічній.

Відсутність чіткого законодавчого закріплення узагальнених понять доходу та прибутку нерідко викликає дискусіїсеред науковців. Ми не маємо за мету здійснювати ретельний аналіз наукових підходів щодо розмежування означених категорій, проте, вважаємо за доцільне висловити власну позицію з цього питання.

Так, О. О. Журавльовоюв проведеному дисертаційному дослідженні підкреслено, що прибуток, як величина розрахункова, є вторинною щодо доходу і визнавати її в якості самостійного об'єкту оподаткування є методологічно некоректно [5, с. 115]. В. О. Рядінська визначення доходу як загального терміну, що може застосовувалося не лише при оподаткуванні доходів фізичних осіб, але й при оподаткуванні юридичних осіб вважає суттєвим недоліком ст. 14 ПК України та пропонує окреме визначення саме доходів фізичних осіб як загальної суми доходу фізичної особи як платника податків від усіх видів діяльності та суми доходів від операцій з капіталом і раніше придбаними активами, отримані (нараховані) протягом звітного періоду в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах [6, с. 53-54]. Вважаємо, що окреме закріплення оподатковуваних доходів залежно від статусу платника податків тільки ускладнює зміст ст. 14 ПК України, яка має закладати, як нами вже підкреслювалося саме загальні орієнтири в термінології.

Досліджуючи прибуткове оподаткування Є. В. Тимофєєв зазначає, що «прибуток» продиктований саме результатами господарської діяльності, що визначається як різниця між доходами і витратами, які мають місце в межах такої діяльності, а під «доходом» науковець розуміє лише безпосередню виручку платника податків без урахування понесених ним витрат [7, с. 258].

Відзнаку між поняттям «дохід» та «прибуток» за суб'єктним складом учасників податкових відносин вбачає Д. С. Черних, зазначаючи, що для фізичних осіб об'єктом оподаткування можуть виступати виключно доходи, і в

жодному разі не прибуток. В той час, як останній вчений характеризує як особливий податковий атрибут діяльності саме юридичних осіб (розраховується за показниками бухгалтерського обліку основних фондів та оборотних засобів тощо) [8, с. 38]. Близька позиція відображена в низці податкових досліджень [2, с. 126-127; 9, с. 78-82; 10, с. 31–35].

Не можна погодитися з позицією С. О. Лук'янцева, який зауважає, що прибуток є складнішою категорією та включає до його структури доход поряд з видатками, амортизацією та іншими складовими, але не навпаки [11, с. 52]. Нижче в роботі ми спробуємо довести, що саме категорія «дохід» є ширшою за категорію «прибуток».

Навряд чи є правильним положення щодо розмежування прибутку та доходу за суб'єктним складом в аспекті, що це категорія яка застосовується виключно до юридичних осіб. Їх розмежування є більш складним питанням, що зумовлено, перш за все, економічним змістом таких категорій та закріпленим діючим законодавством механізмів їх розрахунків. Категорія «дохід» може застосовуватися до юридичних осіб, адже результатом їх господарської діяльності є саме дохід, як певні надходження, що отримуються підприємством в результаті виробництва і реалізації благ та послуг за певний період часу. В такому сенсі відбито саме економічний результат власної діяльності підприємства, господарської політики тощо [12].

Не сформувалося єдиної думки щодо досліджуваного питання й серед економістів. Нерідко можна зустріти роботи, в яких фактично відбувається змішування близьких, проте, не тотожних категорій, зокрема, таких як: «виручка», «дохід» та «прибуток». Так, в підручнику за редакцією Ф. Ф. Бутинця дохід (виручка), як економічна категорія, визначається як потік грошових коштів та інших надходжень за певний період, отриманий від продажу продукції, товарів, робіт, послуг [13 с. 324]. За такого підходу є незрозумілим куди слід відносити, наприклад пасивні доходи (орендну плату, роялті, дивіденди і т.д.). Очевидним є, що поняття «дохід» слід розглядати ширше аніж категорія «виручка».

Інші вчені декілька розширюють зміст доходу, включаючи до нього виручку від реалізації продукції (робіт, послуг), основних засобів й іншого майна підприємства, а також із доходів від позареалізаційних операцій [14, с. 340; 15, с. 240; 16, с. 335; 17, с. 452; 18, с. 273]. При цьому, окремі науковці звертають увагу й на визначення доходу як виручки за вирахуванням матеріальних і прирівняних до них витрат [19, с. 149]. Тобто, в цілому за такого підходу відбувається ототожнення доходу із виручкою від реалізації продукції.

Слід звернути увагу, що сталою є і позиція щодо визначення доходу через категорію «економічна вигода» в підґрунті якої лежать норми, як міжнародного бухгалтерського права, так і національних бухгалтерських стандартів [20; 21, с. 204]. Так, відповідно до ст. 18 МСБО дохід – це валове надходження економічних вигод протягом певного періоду, яке виникає в ході звичайної діяльності підприємства, коли власний капітал зростає в результаті цього надходження, а не в результаті внесків учасників капіталу» [22]. НП(С)БО містять визначення доходів як збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов’язань, які призводять до зростання власного капіталу (за виключенням внесків власників) за звітний період [23].

В інших роботах вчені-економісти концентрують свою увагу на визначенні поняття саме прибутку, під яким розуміють: 1) виражений у грошовій формі чистий дохід підприємця на вкладений капітал, що характеризує його винагороду за ризик здійснення підприємницької діяльності, і становить різницю між сукупним доходом і сукупними витратами у процесі здійснення цієї діяльності [24, с. 15; 25, с. 78-81]; 2) частку виручки, що залишається після відшкодування всіх витрат [26, с. 89; 27, с. 87; 28, с. 483]; 3) різницю між ціною реалізації та собівартістю продукції (товарів, робіт, послуг), між обсягом отриманої виручки та сумою витрат на виробництво та реалізацію продукції [29, с. 387]; 4) форму доходу, чистий фінансовий результат суб’єкта підприємницької діяльності від виробничої, комерційної та інших видів діяльності [30, с. 103; 31, с. 25; 32, с. 313]; 5) як сукупність фінансових відносин, які виникають від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності

суб'єкта господарювання щодо перетворення доходів від таких видів діяльності на прибуток підприємства [33, с. 97-98].

Тобто, не дивлячись на різні підходи вчених щодо визначення понять прибутку та доходу спільним є розгляд категорії дохід, як більш широкого поняття. Дохід – це загальна сума грошових (матеріальних) надходжень суб'єкта від реалізованої продукції, виконаних робіт або послуг. Загальний дохід підприємства – це сума доходу, отриманого від продажу певної кількості продукції. Валовий дохід підприємства становить грошову виручку від реалізації продукту (виконання робіт чи послуг), інших матеріальних цінностей і майна підприємства (включаючи основні фонди) тощо, зменшену на суму постійних витрат підприємства. Прибуток підприємства є складовою частиною доходу, що залишається після відшкодування всіх витрат на виробничу і комерційну діяльність підприємства. Він характеризує перевищення надходжень над витратами, мету підприємницької діяльності і вважається одним з головних показників результативності діяльності підприємства.

На доцільність розмежування категорій «дохід» та «прибуток» звернено увагу в низці економічних досліджень з підкресленням, що прибуток – це величина, яка одержується шляхом віднімання з доходів або виручки собівартості реалізованої продукції, інших витрат та збитків; різниця між сукупним доходом і сукупними витратами у процесі здійснення цієї діяльності [34, с. 363; 35; 36; 37, с. 313].

Безумовно, доходи та прибутки – близькі за змістом категорії, але ототожнювати їх не можна. І в цьому контексті слід звернутися до порядку обчислення об'єкта оподаткування з податку на прибуток підприємств, де законодавцем закріплено, що прибуток із джерелом походження з України та за її межами, визначається шляхом коригування (збільшення або зменшення) фінансового результату до оподаткування (прибутку або збитку), визначеного у фінансовій звітності підприємства відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності, на різниці, які виникають відповідно до положень ПК України

(пп. 134.1.1 п. 134.1 ст. 134 ПК України) [1]. Наступні же статті ПК України закріплюють вичерпний перелік різниць, що застосовуються з метою коригування оподатковуваного прибутку, зокрема: різниці, які виникають при нарахуванні амортизації необоротних активів; різниці, що виникають при формуванні резервів (забезпечень);різниці, які виникають при здійсненні фінансових операцій (ст. 138-140 ПК України).

При оподаткуванні же доходів фізичних осіб, законодавцем такого підходу не закладено. Так, відповідно до ст. 163 ПК України об'єктом оподаткування резидента є: загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід; доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання); іноземні доходи - доходи (прибуток), отримані з джерел за межами України (п. 163.1 ст. 163 ПК України) [1]. Об'єктом оподаткування нерезидента є: загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід з джерелом його походження в Україні; доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання) (п. 163.2 ст. 163 ПК України) [1].

Представляється, що закріплюючи право платника податку на прибуток на вирахування з суми фінансового результату (прибутку) відповідних різниць, пов'язаних з отриманням такого прибутку, слід оперувати категорією «прибуток», а при оподаткуванні доходів фізичних осіб, механізм якого не передбачає зменшення сум отриманих доходів на суму відповідних різниць, тобто фактично понесених витрат (за винятком певних випадків), доцільно використовувати категорію «дохід» [12].

Така позиція може визвати деякі заперечення, адже сам законодавець в Розділі IV ПК України «Податок на доходи фізичних осіб» застосовує термін «інвестиційні прибутки», включаючи останні до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника (пп. 164.2.9 п. 164.2 ст. 164 ПК України). Інвестиційний прибуток, будучи формою пасивного доходу, єдиний з різновидів доходів фізичної особи, який передбачає здійснення розрахунку з метою врахування витрат на придбання інвестиційного активу (пп. 170.2.2 п.

170.2 ст. 170 ПК України), тобто, є виключенням із загального правила. Далі в роботі нами буде приділено увагу дослідженню правової природи таких видів доходів фізичної особи. На цьому ж етапі важливо підкреслити, що сам законодавець запроваджуючи формулу його розрахунку як позитивної різниці між доходом, отриманим фізичною особою від продажу інвестиційного активу і документально підтвердженими витратами на придбання такого активу – використовує термін прибуток, що ми розглядаємо як аргумент на користь того, що розмежування категорій «дохід» та «прибуток» за видом платника податків вимагає певного уточнення, й більш логічним є їх розмежування виключно за економічним змістом. Представляється, що характеристика дохода, як об'єкта оподаткування, передбачає певне роздвоєння та використання специфічних підстав формування доходів юридичних та фізичних осіб, що й має бути відображено у спеціальних податкових нормах за кожним із прибуткових податків.

В господарському законодавстві також не вирішено витання щодо понятійного закріплення категорій «дохід» та «прибуток». Так, прибуток (дохід) суб'єкта господарювання, будучи показником фінансових результатів його господарської діяльності, визначається шляхом зменшення суми валового доходу суб'єкта господарювання за певний період на суму валових витрат та суму амортизаційних відрахувань (ст. 142 ГК України) [38]. З наведеного твердження випливає, що в ГК України закладено алгоритм визначення прибутку, що дозволяє характеризувати сутність даної категорії. Тобто, економічний прибуток – це різниця між надходженнями суб'єкта господарювання в результаті господарської діяльності та матеріальними й прирівняними до них витратами. До аналогічних результатів дослідження можна дійти в результаті аналізу й ст. 15 Закону України «Про господарські товариства» в якій зазначено, що прибуток товариства утворюється з надходжень від господарської діяльності після покриття матеріальних та прирівняних до них витрат і витрат на оплату праці [39]. З балансового прибутку товариства сплачуються проценти по кредитах банків та по

облігаціях, а також вносяться передбачені законодавством України податки та інші платежі до бюджету. Чистий прибуток, одержаний після зазначених розрахунків та сплати дивідендів, залишається у повному розпорядженні товариства, яке відповідно до установчих документів визначає напрями його використання. Тобто, в даному випадку виділено й таку категорію, як «чистий прибуток». Останню ми схильні розуміти, як зменшення економічного прибутку на суму нарахованих та сплачених податків та інших обов'язкових платежів, відсотків по кредитах банків і по облігаціях.

Як зазначалося вище, розмежування досліджуваних категорій закладено й в НП(С)БО, де відповідно до стандарту 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» визначено, що доходи – це збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, яке призводить до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників); прибуток же – це сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати [23].

З проведеного аналізу можна зробити висновок, що «дохід» та «прибуток» є близькими, проте, різними категоріями та відрізняються, зокрема, врахуванням сум різниць (витрат), понесених при отриманні прибутку [6, с. 53-54].

Дохід – це вигода, яка має економічний характер, виступає в грошовій чи натуральній формі та піддається оцінці; враховується для цілей оподаткування відповідно до затверджених стандартів.

Аналіз податкового законодавства пострадянських держав дозволяє зробити висновок, щодо неоднозначності вирішення цього питання. Так, відповідно до п. 13.2.12 ст. 13 ПК Азербайджанської Республіки дохід розуміється, як загальна вартість операцій, пов'язаних з наданням товарів (робіт і послуг), а також позареалізаційні доходи (дохід від участі в вигляді пайовика в діяльності інших підприємств; доходи, отримані від акцій, облігацій та інших цінних паперів, а також інші доходи, отримані від операції, не пов'язаної безпосередньо з виробництвом і продажем товарів і послуг (робіт), в

тому числі сума, отримана у вигляді штрафу і відшкодування збитків, зросла курсова різниця по інвалютним операціями, суми кредиторських і депонентської заборгованостей з позовною давністю, простроченої відповідно до законодавства [40]. В податковому законодавстві Республіки Туркменістан взагалі не робиться спроба навести узагальнене визначення поняття об'єкта оподаткування чи доходу, як об'єкта оподаткування. Зокрема, п.1 ст. 35 ПК Республіки Туркменістан, зазначається що об'єкт оподаткування закріплюється за кожним податком окремо. При цьому, якщо звернутися до ст. 186 ПК Республіки Туркменістан, якою визначено безпосередньо об'єкт обкладання податком на доходи фізичних осіб, то знов-таки його узагальненого визначення не міститься, а закладається поділ доходів залежно від місця їх отримання з наведенням їх переліку [41].

Податкове законодавство України не містить універсального визначення поняття доходу для цілей оподаткування, що може застосовуватися одночасно й для фізичних, й юридичних осіб. У сучасних умовах саме дохід, як багатопланове економічне явище, має різні форми та види прояву, що вимагає чіткого юридичного визначення на рівні Загальної частини ПК України із закладенням ключової ознаки, яка буде характеризувати саме цю категорію. На наш погляд, такою ознакою має бути категорія «економічна вигода» (як закладено в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності).Таку логіку дотримано в податковому законодавстві Грузії, де п. 44 ст. 8 ПК закріплено, що доходи визначаються відповідно до Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, проте узагальненого визначення досліджуваної категорії зазначений нормативний акт не містить [42].

ПК РФ закладено більш ширший підхід. Так, відповідно до ст. 41 ПК РФ, доходом визнається економічна вигода в грошовій або натуральній формі, що враховується в разі можливості її оцінки й у тій мірі, в якій таку вигоду можна оцінити, і визначається відповідно до глав «Податок на доходи фізичних осіб» і «Податок на прибуток організацій» ПК РФ [43]. Майже аналогічне визначення

міститься в ПК Республіки Білорусь (п.п. 2.6 ст. 13 ПК) [44], ПК Республіки Узбекистан (ст. 42) [45].

З урахуванням наведеного, уважаємо, що на законодавчому рівні доцільним є закріплення узагальненого визначення категорії «дохід» у ст.14 ПК України «Визначення понять», що буде відображати саме родовий об'єкт оподаткування, а видові форми мають бути закріплені вже нормами Особливої частини ПК України при врегулюванні податку на доходи фізичних осіб та прибутку з підприємств [46, с. 183]. Таким чином, пропонуємо внести зміни до пп. 14.1.54 п. 14.1 ст. 54 ПК України та викласти його в наступній редакції: «під доходом слід розуміти економічну вигоду в грошовій або натуральній формі, що визначається відповідно до норм розділів III та IV цього Кодексу» [46, с. 183].

Податки з доходів фізичних осіб встановлені в різних державах за схожими моделями. Відмінності в окремих державах, як правило, пов'язані з визначенням переліку видів оподатковуваних доходів та з особливостями визначення окремих елементів податку.

Для податкового законодавства держав пострадянського простору основним критерієм класифікації оподатковуваних доходів фізичних осіб є джерело походження таких доходів із закріпленням їх вичерпного переліку (ст. 14 ПК Молдови [47]; ст. 32 ПК Республіки Білорусь [44], ст. 141 ПК Республіки Вірменія [48]; ст. 97 ПК Азербайджанської Республіки [40]; ст. 186 ПК Республіки Туркменістан [41]; ст. 208, 209 ПК РФ [43]). Український законодавець не є виключенням та при визначенні оподатковуваних доходів застосовує прив'язку до території країни їх отримання, виділяючи «дохід із джерелом походження з України» та «дохід отриманий з джерел за межами України» (пп. 14.1.54, 14.1.55 п. 14.1 ст. 14 ПК України), на що ми звертали увагу на початку цього підрозділу.

А.І. Погорлецький характеризує такий критерій як принцип джерела доходів для визначення їх національності в податкових правовідносинах [49, с. 122–131]. Такий принцип прямо пов'язаний з критерієм президентства. Як

зазначає В. О. Рядінська, саме за допомогою цих принципів (для фізичних осіб – принципу резидентства, для доходів, які вони отримують – принципу джерела їх отримання) встановлюється оподаткування фізичних осіб [10, с. 38].

У низці європейських та західних країнах (США, Мексика, Франція, Фінляндія, Іспанія, Болгарія, Швеція, Греція, Німеччина, Австрія, Австралія тощо)застосовуються так званий принцип «оподаткування всесвітніх доходів» (оподатковуються всі доходи, отримані особою, в тому числі і на території інших країн) та принцип оподаткування доходів, отриманих на території країни [10, с. 38]. При цьому, слід зазначити, що податковим законодавством низки країн закладено й інші підстави класифікації оподатковуваних доходів.

Так, встановлюючи правила визначення джерела доходів, США оподатковують іноземні доходи своїх податкових резидентів, тобто володіють податковою юрисдикцією, на підставі того, що США є державою податкового резидентства платника податків (residencecountry). Податкова юрисдикція в даному випадку заснована на існуванні стійких економічних, особистих, життєвих зав'язків між США та фізичною особою, як платником податків (nexus) [50]. Доходи же податкових нерезидентів від джерел в США обкладаються податком на підставі того, що США є державою джерела доходу (source country). Податкова юрисдикція в цьому випадку заснована на статусі держави, як держави джерела доходу, що отримується платником податку (source jurisdiction) й пов'язана, як правило, із економічними зв'язками між США і доходом, отриманим іноземним платником податків (nexus) [51]. Як зазначає А. В. Фокін, саме держава джерела доходу володіє переважною податковою юрисдикцією (primary tax jurisdiction), тобто саме держава джерела доходу може обкладати такі доходи в першу чергу, в той час як держава податкового резидентства має залишкову юрисдикцію щодо такого доходу (residual tax jurisdiction) [52, с. 17]. Разом з окресленим критерієм класифікації оподатковуваних доходів в США виділяється два взаємовиключних режиму оподаткування доходів фізичних осіб: режим оподаткування підприємницької діяльності («engaged in theU.S. trade orbusiness» («залучений до американської

торгівлі чи бізнесу») й трудових доходів та режим оподаткування пвсивного доходу («fixed or determinable annual or periodic income» чи скорочено «FDAP income») [52, с. 21]. До останньої групи відносяться відсотки, дивіденди, роялті, алиментні та деякі інші платежі.

Відповідно до ПК Мексики доходи фізичних осіб поділяються на такі групи: трудові (доходи, які отримані від роботодавця, як в натуральній, так і в грошовій формі); комерційні (доходи від підприємницької діяльності); пасивні (доходи від дивідендів, процентів, оренди); приросту капітала (доходи від відчуження нерухомого майна та цінних паперів) [53]. Податкове законодавство Франції також містить поділ доходів на підприємницькі та трудові; доходи від операцій з нерухомим майном; доходи, не пов'язані зі здійсненням підприємницької діяльності (доходи від операцій на фондовому ринку, що здійснюються професійними учасниками, роялті); пасивні доходи (дивіденди, проценти) [54]. В Австрії прибутковим податком обкладаються доходи, отримані від ведення сільського або лісового господарства; заняття самостійною професійною діяльністю (лікарів, адвокатів та ін.); заняття ремеслами; надання платних послуг (комерційні доходи); найманої праці (трудові доходи); вкладення капіталу (пасивні доходи); нерухомості (здача в оренду землі та ін.); інших фінансових джерел (ренти, посередницьких послуг та ін.) [55].У Фінляндії оподатковувані доходи поділяються на активні (від підприємницької, професійної та трудової діяльності); пасивні (проценти, дивіденди, доходи від отримання спадщини, подарунків та відчуження майна); інвестиційні доходи (дохід від приросту капіталу) [56, с. 46].

Кардинально відзначається прибуткове оподаткування фізичних осіб Великобританії, яке здійснюється у формі двох самостійних податків: прибуткового (income tax) та податку на приріст капіталу (capital gains tax) [57, с. 260–261]. Перший застосовується для оподаткування трудових та підприємницьких доходів, в той час як для податку на приріст капіталу об'єктом оподаткування виступає саме майнова вигода – різниця між ціною придбання майна й прирівняних до нього прав платником податків і ціною його

відчуження, відповідно із чим виділяють майнові доходи та інвестиційні (пасивні) [57, с. 62].

Здійснюючи порівняльний аналіз категорії пасивного доходу в податковому законодавстві України із законодавством інших країн, вдалою, представляється логіка закладена у ст. 4 ПК Республіки Вірменія, якою виділено три групи доходів, отримання яких породжує обов'язок із сплати податків: підприємницький дохід; особистий дохід (грошові кошти чи інший актив в межах трудового чи цивільно-правового договору) та пасивний дохід [48]. Останній визначено, як доходи, одержувані фізичною особою, або організацією-нерезидентом, яка не має постійного представництва й не перебуває на обліку в Республіці Вірменія, виключно від діяльності інших осіб за допомогою вкладення (надання) своїх активів, зокрема: дивіденди, відсотки, роялті, орендна плата, приріст вартості активів (п. 26 ст. 4 ПК Республіки Вірменія) [48].

В податковому законодавстві зарубіжних країн закладено різні підходи до класифікації оподатковуваних доходів фізичних осіб. При цьому категорія «пасивні доходи» застосовується у більшості країн, як узагальнюючий термін для визначення доходів від інвестицій та капіталу, зокрема: дивідендів, роялті, процентів та в окремих випадках й доходів від відчуження майна [58; 59].

Близька тенденція закладена й в ПК України, який не закріплюючи узагальненого визначення поняття пасивних доходів, встановлює їх перелік у вигляді процентів (відсотків), дивідендів, страхових виплат і відшкодувань, а також роялті та інвестиційного прибутку безлогічної прив'язки таких доходів до певної класифікаційної групи (пп. 14.1.268 п.14.1 ст. 14). При цьому, визначаючи перелік доходів з джерелом їх походження з України законодавець використовує як синоніми слова «пасивні» та «інвестиційні» доходи (пп. а пп. 14.1. 54 п. 14.1 ст. 54 ПК України).

Проте, чітке уявлення про поняття і зміст означеної категорії має важливе теоретичне та практичне значення, адже прямо пов'язано з характеристикою основного елемента податкового механізму – доходу, як об'єкта оподаткування.

Саме тому представляється доцільним звернути увагу на доктринальні аспекти характеристики пасивних доходів з метою дослідження їх інвестиційної природи. Серед науковців питання класифікації доходів фізичних осіб, що підлягають оподаткуванню, залишаються предметом численних дискусій. Так, С. В. Полякова в своєму дисертаційному дослідженні виділяє підстави поділу доходів залежно від: 1) процесу праці: трудові та нетрудові; 2) ступеня ризику: ризикові та неризоківі; 3) способу одержання: законні та незаконні [60, с. 14]. Л. В. Саловською звернено увагу на джерело отримання доходів із поділом останніх на основні та додаткові; юридичну форму, що дозволяє характеризувати доходи як легальні та нелегальні та форму їх отримання з поділом на матеріальні, номінальні, реальні [61, с. 11]. Близька позиція простежується в роботі Ю. Н. Хомелянського, який виділяє: 1) грошові, натуральні та сукупні доходи залежно від натурально-уречливої форми; 2) офіційні та приховані залежно від реєстрації; 3) активні та пасивні залежно від циклів життєдіяльності [62, с. 17-19]. Підіймаючи питання щодо поділу оподатковуваних доходів залежно від їх джерела Л. А. Задорожна виділяє модель роздільного оподаткування (шедулярного) та глобального [63, с. 26]. Навряд чи в даному випадку можна ставити питання про джерело доходу. Ключовою відзнакою між цими системами є саме визначення доходу. Для роздільної (шедулярної) системи характерним є відсутність єдиного визначення доходу, тобто для кожного виду доходу встановлено власне визначення й порядок оподаткування. Глобальний же підхід в оподаткуванні характеризується закладенням єдиного визначення доходу із встановленим єдиних підходів в його адмініструванні [57, с. 250-251]. Слід зазначити що в сучасних податкових системах зазначені підходи в оподаткуванні в чистому вигляді не застосовуються. Фактично, на сьогодні, відбулося комбінування глобального та шедулярного підходів у визначенні оподатковуваного доходу. Вчені характеризують такий напрям, як – змішаний (французький), що представляє собою комбінацію зазначених вище підходів (при оподаткуванні сукупного доходу можуть виділятись окремі види доходів, що обкладаються за

іншими ставками) [64, с. 42; 65, с. 47-48; 66]. Представляється, що саме останній підхід до оподаткування доходів фізичних осіб є найбільш придатним для застосування на практиці. При цьому, можна виділити групи держав із приобладанням тієї чи іншої систем. Так, для податкового законодавства США, Канади, Угорщини характерним є застосування глобального підходу. Для країн ЄС (Великобританія, Франція, Німеччина, Іспанія, Італія, Данія, Норвегія, Фінляндія) найбільше втілення отримав шедулярний підхід й вважається, що запровадження різного порядку оподаткування різних видів доходів фізичних осіб забезпечить реалізацію принципу соціальної справедливості в оподаткуванні [57, с. 252-253; 63, с. 56].

В роботах інших вчених концентрується увага саме на критерій застосування зусиль фізичної особи для отримання доходів, відповідно із чим виділяються активні та пасивні доходи [10, с. 38; 67, с. 21]. Основні відзнаки між такими доходами продиктовані тим, що виникнення активних доходів пов'язано із безпосередньою постійною діяльністю фізичної особи (платника податків), направленою саме на їх отримання [67, с. 21; 10, с. 47; 68, с. 112; 69, с. 132], в той час як для пасивних доходів – ключовим моментом є отримання матеріальної вигоди від капіталу (рухомого та нерухомого майна, цінних паперів, інтелектуальної власності тощо), що не потребує особистої участі у діяльності щодо отримання такого доходу [70, с. 81]. За думкою Н. О. Шапошнікової основними критеріями визначення категорії пасивного доходу є: 1) характеристика участі одержувача цього доходу як такої, яка відбувається, насамперед, шляхом вкладення (надання) свого майна або інших активів і для якої особиста постійна присутність в місці створення доходу є не обов'язковою; 2) характеристика самого доходу як платежу, що має однотипний і регулярний характер [71, с. 46].

Додаткового аргументування потребує класифікація доходів, запропонована А. А. Славковою, яка поділяє доходи фізичних осіб на активні (одержуються від безпосередньої праці громадян шляхом здійснення професійної продуктивної діяльності), пасивні (доходи, ознаками яких є

одноразовість і випадковість) і нейтральні доходи (доходи від різних фінансово-інвестиційних вкладень та надання майна в оренду) [72, с. 48]. Взагалі не зрозумілим є які саме доходи вчена відносить, зокрема до пасивних та який критерій класифікації закладено.

С. В. Пархоменко-Цироциянц залежно від джерела одержання підрозділяє доходи на фундовані (пасивні), якими визнаються доходи від майна, що мають стабільний і гарантований характер, і одержання таких доходів практично не залежить від фізичного стану платника та нефундовані (активні), як надходження від діяльності, які залежать від розмірів одержуваних доходів і від ступеня участі особи в тій або іншій діяльності, тобто одержання яких певною мірою пов'язане з фізичним станом особи [9, с. 83–84]. Цілком вірним є зауваження Л. К. Воронової, яка також характеризуючи пасивні доходи, як фундовані, відносить до них надходження від використання належного платникові майна, як такі, що мають стабільний характер [73, с. 282]. О. О. Головашевич в своєму дисертаційному дослідженні такі доходи також розкриває через грошові надходження від використання належного платникові майна [74, с. 101-102].

В. О. Рядінська пасивні доходи визначає як доходи отримання яких не потребує постійної участі особи у їх створенні або які утворюються внаслідок операцій з раніше придбаними активами та відносить до них наступні види: проценти, дивіденди, роялті, доходи від передачі майна, найму (оренди) та лізингу рухомого майна), від виграшів та призів, інвестиційні прибутки) [10, с. 47, 384]. При цьому вчена до пасивних відносить й доходи фізичних осіб від спадщини та дарувань, аргументуючи, що особа, яка їх отримує не докладає до цього зусиль, тобто знов-таки активних дій з боку фізичної особи не відбувається [10, с. 46-47]. Близька позиція простежується й у роботах інших вчених [75, с. 30; 76, с. 101-102]. Складно погодитися із запропонованим підходом, адже як зазначає сама В.О. Рядінська далі в роботі, володіння особою будь-якими з активів не означає отримання доходу, адже особа має здійснити з ними дії (наприклад, здати майно в оренду) [10, с. 40]. А коли мова йде про

отримання спадку чи подарунку – ключове це те, що особа дійсно відповідно до пп. 164.21 п. 164.2 ст. 164 та ст. 174 ПК України отримує оподатковуваний дохід, при цьому, щоб такий дохід в подальшому характеризувати як пасивний, таке майно має приносити дохід і надалі. Ми схильні сплату ПДФО в даному випадку розглядати як фактично здійснений спадкоємцем (обдаровуваним) грошовий платіж за перехід в їх власність визначеного майна.

В підрозділі 1.2 дисертаційного дослідження нами буде визначена власна позиція щодо складу пасивних доходів в розрізі сучасної податкової практики. Проте, відразу хотілося б визначитися з позицією щодо оподаткування доходу, отриманого фізичною особою в результаті прийняття ним у спадщину чи дарунок коштів, майна, майнових (немайнових) прав.

Дотепер серед вчених-фінансистів триває полеміка щодо правової природи оподаткування майна від спадщини чи дарувань. Одні вчені характеризують такі платежі як державне мито [77, с. 67, 72, 101; 78, с. 124], інші розкривають їх через ознаки податків [79, с. 316]. При цьому С. Г. Пепеляєв, Н. В. Міляков, Н. І. Хімічева, А. А. Килячков, М. Б. Разгільдієва, А. С. Зарецька, А. Т. Новрузов, І. Є. Криницький доводять, що податки від спадщини та дарувань стягуються в момент відчуження майна, що дозволяє характеризувати їх як майнові податки [80, с. 44; 81, с. 194; 82, с. 542; 83, с. 16; 84, с. 76; 85; 86]. А. В. Бризгалін та М. М. Антонов навпаки дотримуються позиції, що такі платежі є складовою прибуткового особистого оподаткування фізичних осіб [87, с. 577; 88, с. 56, 61]. Зустрічається й характеристика таких платежів, як зборів з основним аргументом – відсутність регулярності їх сплати [89, с. 33, 89].

Інші вчені дотримуються позиції щодо недоцільності та незаконності запровадження оподаткування майна від спадщини та дарувань, аргументуючи свою позицію, що в такому випадку не відбувається виникнення доходу, як обєкту оподаткування [90, с. 60-61]. Грунтовне дослідження з цього питання дозволило М. А. Бакал дійти висновку що охоплення податком на доходи фізичних осіб платежу на безоплатний перехід права власності на

майнові/немайнові права в результаті їх спадкування чи дарування є невірним, оскільки: 1) ПДФО є прямим особистим податком, а оподаткування спадщини та дарунків має здійснюватися платежами на безоплатний перехід права власності, тобто майновими податками; 2) доходи являють собою отримання прибутку у вигляді грошей або матеріальних цінностей, які виникають в результаті певної діяльності або як наслідок певної діяльності особи, а спадщина та дарування переходять або внаслідок волевиявлення іншої особи (дарування, спадкування за заповітом), або в результаті усталених у суспільстві та закріплених у відповідних правових нормах відносин щодо переходу права власності від померлих до живих (спадкування за законом) і можуть мати як активи, так і пасиви, отже, отримання спадщини/дарунків не є доходом; 3) елементи ПДФО (платники, об'єкт, ставки, пільги тощо) відрізняються від елементів правового механізму платежу, пов'язаного з отриманням спадщини та дарунків; 4) оподаткування спадщини та дарунків має власний генезис, відмінний від генезису оподаткування доходів фізичних осіб; 5) глава IV ПК України містить окрему статтю, присвячену врегулюванню оподаткування спадщини/дарунків (ст. 174), що ускладнює її юридичну конструкцію; 6) місце отримання спадщини/дарунку та місце сплати ПДФО може не збігатися, що ускладнює механізм сплати податку на доходи фізичних осіб та його адміністрування; 7) при сплаті платежів, пов'язаних із отриманням спадщини чи дарунків, враховується не фактична платоспроможність платника, а вартість спадщини чи дарунку [91, с. 61].

Отже, вважаємо вірною позицію науковців, які наполягають на тому, що податок на доходи фізичних осіб містить в своєму складі інший платіж – платіж на безоплатний перехід права власності на майнові/немайнові права в результаті їх спадкування чи дарування, який необхідно виокремити зі складу податку на доходи фізичних осіб [92, с. 145-150]. Аргументом такої позиції слугує й законодавча практика, відповідно з якою, низка країн відмовилися оподатковувати спадщину чи дохід, отриманий у вигляді успадкованого майна, зокрема, Аргентина, Австралія, Ізраїль, Швеція, Швейцарія, Канада, Китай,

Індія) [91, с. 10-11]. Враховуючи означене, ми не схильні доходи від спадщині та дарувань відносити до складу пасивних доходів, що підлягають обкладанню ПДФО.

П. В. Єршов, пасивні доходи (фундовані) характеризує як такі, що отримуються виключно від фінансових активів у певний період та не потребують постійної участі особи у їх створенні [93]. О. А. Швагер, також характеризує такі доходи, як такі, що не потребують постійної особистої участі їх отримувача та відносить до них проценти, дивіденди, роялті та будь-які інші інвестиційні доходи, сплачені резидентами України [75]. Не зрозумілим є акцент на виплату такого доходу саме резидентами, адже пасивний дохід навпаки може бути нарахований нерезидентом України резиденту, і в даному випадку це зовсім не впливає на визначення пасивного доходу. Визначення видів пасивних доходів виключно, як інвестиційних (доходів від операцій з фінансовими активами) закладено в низці наукових робіт [69, с. 138]. Такий підхід обґрунтовується наближенням класифікації доходів фізичних осіб до міжнародної класифікації, де доходи від власності визначено як доходи від нефінансових активів. Зокрема, М. Слатвінська та О. Діброва з огляду на широкий спектр доходів фізичних осіб, обґрунтовують позицію щодо неможливості однозначного розподілу доходів лише на дві групи – активні і пасивні і пропонують введення у дану класифікацію групу змішаних доходів, як доходів від власності [69, с. 139-140].

Як бачимо,серед науковців відсутня єдність щодо переліку доходів, які можуть бути віднесені до пасивних, що пояснюється, декількома моментами. По-перше, різними джерелами їх отримання. Й, по-друге, кількість доходів, які безпосередньо в податковому законодавстві кваліфікуються як пасивні різниться. Саме на цих аспектах зосередимо нашу увагу.

Так, до джерел отримання пасивних доходів відносять цінні папери, рухоме та нерухоме майно, інтелектуальну власність тощо [10, с. 40]. При цьому вчені називають такі джерела як «капітал», а звідси й пасивні доходи, характеризуються як «доходи від капіталу» чи «інвестиційні доходи».

Вважаємо, що в такому разі відбувається підміна понять «джерело отримання пасивного доходу» із таким доходом, що є неприпустимим. Вкрай важливою в цьому контексті вважаємо тезу В.О. Рядінської, яка підкреслює, що володіння особою будь-якими з активів «капіталу» ще не надає їй можливості отримувати доходи, особа повинна здійснити з ним певні операції – покласти кошти на депозит, здати нерухомість в оренду, передати рухоме майно в лізинг, передати об'єкт інтелектуальної власності в користування тощо [10, с. 40].

Як нами вже зазначалося декілька вище, в іноземних джерелах наряду з терміном «пасивні доходи» (passiveincome), використовуються такі синонімічні категорії, як: «інвестиційні доходи», «доходи від інвестицій» (investment income), «доходи від капіталу» (capital income). Зокрема, відповідно до Міжнародного податкового словника під останніми визначено доходи, які отримують фізичні особи в результаті здійснених пасивних інвестицій [10, с. 40]. Такі доходи створюються без активної участі їх одержувача. Отриманий в результаті такого інвестування приріст капіталу має відповідати такій умові, як «достатність» для відшкодування інвесторові відмови від спрямування власних коштів на споживання в поточному періоді, забезпечення йому винагороди за ризик та компенсації втрат від інфляції в майбутньому періоді [94, с. 7]. Доходи від капіталу («пасивні доходи») включають доходи від нерухомого майна, дивіденди, проценти за банківськими депозитами та облігаціями, орендні платежі за договорами оперативної оренди тощо [95; 96; 97]. Окремо виділяється й поняття «активні доходи» (active income), як протилежне поняттю «доходи від капіталу» («пасивні доходи»), що фактично означає доходи від зайнятості за наймом у вигляді заробітної плати (employment income) або підприємницької діяльності.

Таким чином, можна дійти висновку, що для податкової практики західноєвропейських країн терміни «пасивні доходи», «інвестиційні доходи», «доходи від капіталу» носять синонімічний характер й використовується як узагальнюючий термін для понять проценти, дивіденди, роялті та доходи від реалізації майна (capital gains), здачі майна в оренду, хоча останні, за

податковими нормами низки країн, можуть не підлягати оподаткуванню в межах режиму оподаткування пасивних доходів. Проведений Л. Б. Райновою аналіз статистичної інформації щодо оподаткування пасивних доходів впродовж 2013-2018 рр. в країнах ЄС дозволив виділити три широкі категорії пасивних доходів – проценти, дивіденди та приріст капіталу (інвестиційні доходи) [64, с. 176-177].

Виходячи з наведеного одним із критеріїв визначення категорії пасивного доходу, на нашу думку, є їх прямий зв'язок з інвестуванням належного фізичній особі майна у відповідні об'єкти з метою отримання певних економічних вигод [98, с. 165].

Вище ми підкреслювали, що для вітчизняної податкової практики також сталою є позиція щодо використання термінів «пасивні доходи» та «інвестиційні доходи» як синонімів. Однак, на наш погляд, визначення поняття «пасивні доходи» («інвестиційні доходи») ускладняються тим, що в нормативному та доктринальному полі України відсутній однозначний підхід до загального поняття «інвестиції».

Так, поняття «інвестиції» визначено ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 року відповідно з якою інвестиції – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект. Такими цінностями можуть бути:кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери (крім векселів);рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності);майнові права інтелектуальної власності; сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»);права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права;інші цінності [99]. Близьке визначення міститься й в господарському законодавстві. Зокрема,

під інвестиціями у сфері господарювання,розуміються довгострокові вкладення різних видів майна, інтелектуальних цінностей та майнових прав в об'єкти господарської діяльності з метою одержання доходу (прибутку) або досягнення іншого соціального ефекту (ч. 1 ст. 326 ГК України) [38].

Питання класифікації, визнання та оцінки інвестицій регламентуються низкою міжнародних стандартів, зокрема: МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка», МСБО 40 «Інвестиційна нерухомість», МСФЗ 28 «Облік інвестицій в асоційо-вані підприємства» [100; 101; 102]. Відповідно до положень цих нормативних документів інвестиції визначаютьсяяк актив, що утримується підприємством для приросту капіталу шляхом отримання доходу (наприклад, відсотків, роялті, дивідендів та ренти), для збільшення вартості капіталу чи інших економічних вигод для підприємства – інвестора. НП(С)БО містять визначення фінансових інвестиціій, як активів, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигід для інвестора НП(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» [103].

Спільним для характеристики інвестицій зазначеними нормативними актами є встановлення декількох цілей інвестицій: отримання доходу (прибутку) та досягнення соціального, екологічного ефекту. З урахуванням специфіки дисертаційного дослідження для нас ключовим питанням є досягнення такої мети при інвестуванні, як отримання доходу (прибутку).

У науковому колі можна виділити декілька підходів до визначення інвестицій. Перший, найбільш розповсюджений пов'язано з характеристикою інвестицій, як довгострокових вкладень капіталу в різні галузі економіки та промисловості [104, с. 71; 105, с. 134; 59, с. 183; 106, с. 303; 107]. Така позиція фактично звужує форми інвестицій при акценті виключно на капітальні. Подібна думка спирається на етимологічне дослідження змісту цього терміну. У Словнику іноземних слів «інвестиція [нім. «investition», лат. «investire» облачати] визначається як довгострокове вкладення капітала в будь-які підприємства, особливо за кордоном [108, с. 250; 109, с. 248]. Близьке

визначення наведено й у словнику С.І. Ожегова та Н.Ю. Шведової, де інвестиція – це довгострокове вкладення капіталу в окремі галузі економіки усередині країни і за кордоном [110, с. 246]. «Капітал» же визначається, як вартість, яка є засобом отримання додаткової вартості [109, с. 273].

Для цілей дисертаційного дослідження важливим є не етимологічне, а правове визначення досліджуваних категорій. В сучасних умовах законодавець закладає поділ інвестицій за певними формами, зокрема: капітальні, визначення яких пов'язано із строками корисного використання, в тому числі, нормами амортизації (ч. 3 ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність»; пп. а п. 14.1.81 ст. 14 ПК України) та фінансові, що пов'язані із вкладенням майна саме у фінансові інструменти (придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів тощо) (п.п. б п. 1.81 ст. 14 ПК України). Слід зазначити, що МСБО виділяють й такий вид інвестицій, як – інвестиційна нерухомість (земля чи будівля, або частина будівлі, або їх поєднання), утримувана (власником або орендарем згідно з угодою про фінансову оренду) з метою отримання орендних платежів або збільшення вартості капіталу чи для досягнення обох цілей, а не для: а) використання у виробництві чи при постачанні товарів, при наданні послуг чи для адміністративних цілей, або б) продажу в звичайному ході діяльності (п. 5 МСБО 40) [101]. Тобто, метою утримання інвестиційної нерухомості є, зокрема. отримання доходу у формі орендної плати. Отже, інвестиційна нерухомість генерує грошові потоки в значній мірі незалежно від інших активів (інвестора). Це відрізняє інвестиційну нерухомість від нерухомості, зайнятої власником. Виробництво або постачання товарів та надання послуг (або використання нерухомості для адміністративних цілей) генерує грошові потоки, які мають відношення не тільки до нерухомості, а й до інших активів, що використовуються у процесі виробництва або постачання послуг. Тобто, виходячи з аналізу зазначених нормативних актів слід розмежовувати такі форми інвестицій, як капітальні та фінансові.

Враховуючи цей аспект, поняття інвестицій, на наш погляд, не може визначатися виключно як капіталовкладення, адже є більш ширшим поняттям щодо категорії «інвестиції в форме капітальных вкладень» [98].

Серед зарубіжних вчених також можна зустріти різні визначення поняття інвестицій, зокрема: інвестиції – це витрати ресурсів з надією на отримання доходів у майбутньому, після закінчення досить тривалого періоду часу [111, с. 25]; інвестиція – це довгострокове вкладення економічних ресурсів (понесення витрат) з метою створення та отримання чистого прибутку в майбутньому і перетворення фінансових ресурсів в продуктивні активи, що розглядається як основний аспект такого вкладення [112, с. 20]; інвестиція – це збільшення запасів капіталу в економіці, що призводить до зростання пропозиції факторів виробництва за рахунок виробництва їх людьми [59, с. 55]; інвестиція – це витрати, які протягом більше одного року забезпечуватимуть доходи в майбутньому [113]. Тобто, другий підхід щодо визначення інвестицій, пов'язаний із їх характеристикою, як витрата коштів. Навряд чи це можна розглядати як одну із ключових ознак інвестицій.

Саме тому, нам імпонує більш ширший підхід до визначення означеної категорії. Т.О. Серебрякова пропонує розуміти під інвестіціями – майно, щодо якого державою встановлені гарантії, привілеї та імунітети, які випливають з механізму державного захисту прав інвестора, передане державою, фізичною або юридичною особою громадянам, організаціям, іноземним державам з метою отримання прибутку, досягнення іншого ефекту, визнаного чинним законодавством соціально корисним [114, с. 33]. В економічній літературі, як правило, інвестиції розуміють як вкладення в об'єкти господарської діяльності з метою отримання вигод [115, с. 303]; під фінансовими інвестиціями розуміють – довгострокові фінансові вкладення в цінні папери (акції, облігації, сертифікати, векселі тощо); банківські депозити; у спільні підприємства, які забезпечують гарантовані доходи тощо [116, с. 383–384; 117, с. 159; 118, с. 48].

Слід зазначити, що спільним для всіх визначень поняття «інвестиції» є визнання того, що інвестиції – це вкладення грошових, матеріальних та

інтелектуальних цінностей в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою одержання доходу (прибутку) або досягнення інших вигод [119, с. 7-8]. Тобто, з метою отримання додаткового доходу тимчасово вільні кошти фізична особа (інвестор) може інвестувати у різні види підприємницької діяльності, в тому числі інвестиційну.

У цілому, з врахуванням наведених поглядів та уточнень можна дійти висновку, що поняття «інвестиція» характеризується наступними ознаками:виступає у формі майна (майнових прав), при цьому, грошова форма інвестування є найбільш розповсюдженою у практиці; визначає мотивацію (мету інвестування); розширює сферу інтересів, що спонукає інвесторів до здійснення вкладень, серед яких можуть бути не лише одержання доходу (прибутку), а й досягнення інших вигод чи соціального ефекту [98, с. 166].

Протилежним чином наведено визначення інвестицій у ПК України. Так, відповідно до пп.14.1.81 п. 14.1 ст. 14 ПК України інвестиції – це господарські операції, які передбачають придбання основних засобів, нематеріальних активів, корпоративних прав та/або цінних паперів в обмін на кошти або майно. Інвестиції поділяються на:

а) капітальні інвестиції – господарські операції, що передбачають придбання будинків, споруд, інших об'єктів нерухомої власності, інших основних засобів і нематеріальних активів, що підлягають амортизації відповідно до норм цього Кодексу;

б) фінансові інвестиції – господарські операції, що передбачають придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та/або інших фінансових інструментів. Фінансові інвестиції поділяються на:

прямі інвестиції – господарські операції, що передбачають внесення коштів або майна в обмін на корпоративні права, емітовані юридичною особою при їх розміщенні такою особою;

портфельні інвестиції - господарські операції, що передбачають купівлю цінних паперів, деривативів та інших фінансових активів за кошти на фондовому ринку або біржовому товарному ринку;

в) реінвестиції – господарські операції, що передбачають здійснення капітальних або фінансових інвестицій за рахунок прибутку, отриманого від інвестиційних операцій;

Тобто, визначення інвестицій з метою оподаткування дещо відрізняється від визначення, наведеного спеціальним законом та потребує деяких уточнень.

Положення пп. 14.1.81п. 14.1 ст. 14 ПК України дозволяють зробити висновок, що законодавець включає у зміст інвестицій, по-перше, чотири складові: основні засоби, нематеріальні активи, корпоративні права та цінні папери. Представляється що в даному випадку, мова йде саме про об'єкти інвестиційної діяльності, перелік яких, зокрема, дещо звужений порівняно з базовим Законом України «Про інвестиційну діяльність». Відповідно до статті 4 зазначеного Закону об'єктами інвестиційної діяльності можуть бути будь-яке майно, в тому числі основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях економіки, цінні папери (крім векселів), цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права. Як позитивний момент, хотілося б відмітити спробу законодавця закласти поділ інвестицій на капітальні та фінансові. В наукових роботах такий критерій поділу інвестицій характеризується, як – залежно від об'єкту вкладення і пов'язується з поділом процедур інвестування в матеріальні активи та фінансові [120, с. 15-16; 121, с. 81]. Виділення виключно капітальних інвестицій в пп. а п. 14.1.81 ст. 14 ПК України, на наш погляд, не відповідає сучасній інвестиційній практиці, адже зорієнтовано виключно на адміністрування податку на прибуток підприємств, в той час, як фізичні особи також можуть вкладати кошти в об'єкти рухомого та нерухомого майна, отримувати дохід від надання його в оренду (лізинг), що вимагає й виділення в якості форми інвестицій й таких, що орієнтовані саме на фізичних осіб, як суб'єктів інвестування. В основі таких інвестицій лежать реальні об'єкти – нерухоме та рухоме майно.

По-друге, наведене в ПК України визначення інвестицій характеризує зовсім інше, проте, похідне від інвестицій поняття – «інвестиційна діяльність»,

що пов'язано із різноманітними діями суб'єктів (інвесторів) щодо здійснення відповідних господарських операцій в інвестиційній сфері. Навряд чи з таким підходом можна погодитися, адже ні Закон України «Про інвестиційну діяльність», ні ГК України не містить визначення інвестицій як господарської операції чи господарської діяльності. Пояснюється це тим, що інвестиції можуть здійснювати і негосподарюючі суб'єкти (фізичні особи) наприклад, шляхом придбання цінних паперів, набуття корпоративних прав, результатом яких, наприклад, стан отримання дивідентів тощо. Так, відповідно до ч. 1 ст. 5 ЗУ «Про інвестиційну діяльність» суб'єктами (інвесторами і учасниками) інвестиційної діяльності можуть бути громадяни і юридичні особи України та іноземних держав, а також держави. Запропонованій у ПК України підхід щодо визначення інвестицій фактично зорієнтований на платників податків – юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців. Законодавча конструкція пп. 14.1.81 п. 14.1 ст. 14 ПК України не відповідає окремим положенням ст. 164 ПК України, якою комплексно врегульовано питання щодо визначення загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника ПДФО, зокрема до бази оподаткування включаються пасивні доходи – проценти, дивіденди, роялті та інші інвестиційні доходи (п. 2.8. ст. 164). Поняття «інвестиції» має бути зорієнтовано й на фізичних осіб.

Слід погодитись з зауваженням В. В. Поєдинка, який вважає, що термін «інвестиційна діяльність» повинен стосуватися виключно діяльності суб'єктів господарювання, враховуючи, що інвестиція як операція є дискретним актом управленого суб'єкта, тимчасом, як діяльності притаманні підпорядкованість деякій загальній меті, тривалість у часі, структурованість, спеціалізація, інституційне забезпечення прийняття та виконання рішень [122, с. 132].

По-третє, вище нами вже було зазначено, що інвестиція – це майновий актив, що вкладається в об'єкти підприємницької чи іншої діяльності, тому ми не можемо погодитися із запропонованим законодавцем визначенням прямих інвестицій, здійснюваних в формі обміну коштів/майна на корпоративні права. Слушним в цьому контексті є зауваження вчених, що інвестиції – це не обмін

активів на кошти або майно (в такий спосіб можемо ставити питання виключно про зміну форми активу, а не нової інвестиції), а навпаки вкладання коштів чи іншого майна у фінансові, матеріальні та нематеріальні активи [119, с. 7-8].

І, останнє, у наведеному ПК України визначенні інвестицій немає мети, заради чого здійснюється інвестування. Справа в тому, що інвестиційна діяльність відрізняється від фінансової чи операційної, зокрема тим, що особа – інвестор вкладає свої активи в об'єкти, які в майбутньому, з його точки зору,будуть приносити доходи чи інші соціальні, зокрема, економічні вигоди. Безумовно, з позиції податково-правового регулювання ключовою є мета – отримання доходу. Проте, процеси інвестування не завжди прямо призводять до виникнення доходу, а в багатьох випадках отримання доходу – є відтермінованою за часом метою.

Так, наприклад, капітальні інвестиції пов'язуються виключно із вкладенням коштів в основні засоби та нематеріальні активи суб'єктом господарювання. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» інвестиції, що спрямовуються на створення (придбання), реконструкцію, технічне переоснащення основних засобів, очікуваний строк корисної експлуатації яких перевищує один рік, здійснюються у формі капітальних вкладень. Близьке визначення міститься й у Наказі Державного комітету статистики України «Про затвердження Методики розрахунку індексу капітальних інвестицій» в якому інвестиції пов'язано із вкладеннями у придбання або виготовлення власними силами для власного використання матеріальних та нематеріальних активів, термін служби яких перевищує один рік [123]. Відповідно до п. 3 НС № 3 «Оцінка цілісних майнових комплексів»: капітальні інвестиції – з це інвестиції, що спрямовуються у будівництво, виготовлення, реконструкцію, модернізацію, придбання, створення необоротних активів (включаючи необоротні матеріальні активи, призначені для заміни діючих, і устаткування для здійснення монтажу), а також авансові платежі для фінансування капітального будівництва [124]. З наведених визначень можна дійти висновку, що інвестиції в основні фонди

здійснюються з метою поліпшення матеріального добробуту безпосередньо інвестора, що в майбутньому має призвести до отримання доходу. За рахунок таких інвестицій відбувається підвищення ефективності суспільного відтворення шляхом зміцнення виробничої діяльності усіх підприємств реального сектора економіки [125].

Виходячи з наведеного, можна дійти висновку, що визначення інвестицій наведене у пп. 14.1.81 п. 14.1 ст. 14 ПК України не відповідає окремим положенням Закону України «Про інвестиційну діяльність» (ст. ст. 1, 2) та ГК України (ст. 326).Оперуючи категорією «інвестиційні доходи» при закріпленні переліку пасивних доходів у пп. а п. 14.1.54 ст. 54 ПК України законодавець має навести універсальне визначення інвестицій та їх видів з метою оподаткування. В такий спосіб на законодавчому рівні буде чітко закріплено одну із підстав класифікації оподатковуваних доходів (прибутків) – залежно від об’єкта інвестування, що дозволяє дійти висновку, що за своєю правовою природою пасивні доходи – є інвестиційними [98].

З метою уніфікації дефініцій в сфері правового регулювання оподаткування інвестиційних доходів пропонуємо ч. 1 пп.14.1.81п. 14. 1 ст. 14 ПК України викласти в такій редакції: інвестиції – це майно та майнові права, що вкладаються в об’єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання пасивного доходу чи/або іншої економічної вигоди [98].

Інвестиції поділяються на:

а) капітальні інвестиції – операції, що передбачають придбання будинків, споруд, інших об’єктів нерухомої власності, інших основних засобів і нематеріальних активів, що підлягають амортизації відповідно до норм цього Кодексу;

б) реальні інвестицій – операції, що передбачають придбання майна фізичною особою з метою отримання доходу;

в) фінансові інвестиції – операції, що передбачають придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та/або інших фінансових інструментів. Фінансові інвестиції поділяються на:

прямі інвестиції – операції, що передбачають придбання (набуття) корпоративних прав, емітовані юридичною особою при їх розміщенні такою особою;

портфельні інвестиції – операції, що передбачають купівлю цінних паперів, деривативів та інших фінансових активів за кошти на фондовому ринку або біржовому товарному ринку;

в) реінвестиції – операції, що передбачають здійснення капітальних або фінансових інвестицій за рахунок прибутку, отриманого від інвестиційних операцій.

Отже, до основних ознак пасивних доходів можна віднести наступні: 1) пасивний характер отримання, тобто вони не потребують постійної участі їх отримувача у створенні; 2) джерелом отримання є – кошти, майно та інші активи платника податку; 3) вимагають попереднього вкладення коштів (інших активів) зусиль та ін. для придбання об’єкта, що згодом забезпечує отримання доходу; 3) утворюється внаслідок операцій з цим об’єктом в формі вкладення майната майнових прав з метою інвестицій [10, с. 10]; 4) стабільний характер отримання; 5) адміністрування ПДФО з пасивних доходів передбачає участь податкового агента.

Підсумовуючи вищевикладене, представляється доцільним у вітчизняному податковому законодавстві закріпити поняття пасивного доходу, як доходу, отриманого в результаті вкладення належного особі майна та майнових прав (інвестування) у встановлені законодавством об’єкти. Для реалізації зазначеної пропозиції пропонуємо до пп. 14.1.268 п. 14.1 ст. 14 ПК України внести відповідні зміни.

1.2. Види пасивних доходів, що підлягають оподаткуванню податком на доходи фізичних осіб

В 2003 році, з прийняттям Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» було вперше введено поняття пасивного доходу, під яким розумівся доход, отриманий у вигляді процентів, дивідендів, роялті, страхових виплат і відшкодувань, а також орендних (лізингових) платежів за договорами оперативної оренди (п. 1.12 ст. 1) [126]. Пізніше, в 2004 році, цей перелік було доповнено пенсійним внеском і пенсійним вкладом (пп. 1.12.1, 1.12.2 п. 1.12 ст. 1) [127]. Тобто, від самого початку пасивний дохід було визначено шляхом переліку складових його видів без наведення узагальненого поняття.

Майже аналогічним чином було визначено «пасивні доходи» в першій редакції ПК України, за виключенням орендних (лізингових) платежів та пенсійного вкладу, які було виведено зі складу пасивних доходів (пп. 14.1.268 п. 14.1 ст. 14) [3].

Наступні зміни в частині оподаткування пасивних доходів відбулися в 2014 році із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» [4]. Так, відповідно до пп. 164.2.8 п. 164.2 ст. 164 ПК України до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника ПДФО було включено пасивні доходи (крім зазначених у пп. 165.1.41 п. 165.1 ст. 165). При цьому, пп. 167.5.3 п. 167.5 ст. 167 ПК України було встановлено, що термін «пасивні доходи» означає, зокрема, такі доходи: 1) проценти на поточний або депозитний (вкладний) банківський рахунок; 2) проценти на вклад (депозит) у кредитних спілках; 3) інші проценти (у тому числі дисконтні доходи); 4) процентний або дисконтний дохід за іменним ощадним (депозитним) сертифікатом; 5) плата (відсотки), що розподіляється відповідно до пайових членських внесків членів кредитної спілки; 6) дохід, який виплачується компанією, що управляє активами інституту спільного

інвестування, на розміщені активи відповідно до закону, включаючи дохід, що виплачується (нараховується) емітентом у результаті викупу (погашення) цінних паперів інституту спільного інвестування, який визначається як різниця між сумою, отриманою від викупу, та сумою коштів або вартістю майна, сплаченою платником податку продавцю (у тому числі емітенту) у зв'язку з придбанням таких цінних паперів, як компенсація їх вартості; 7) дохід за іпотечними цінними паперами (іпотечними облігаціями та сертифікатами) відповідно до закону; 8) відсотки (дисконт), отриманий власником облігації від їх емітента відповідно до закону; 9) дохід за сертифікатом фонду операцій з нерухомістю та дохід, отриманий платником податку у результаті викупу (погашення) управителем сертифікатів фонду операцій з нерухомістю в порядку, визначеному в проспекті емісії сертифікатів; 10) інвестиційний прибуток, включаючи прибуток від операцій з облігаціями внутрішніх державних позик, у тому числі від зміни курсу іноземної валюти; 11) роялті; 12) дивіденди.

В такий спосіб, на рівні законодавчого врегулювання складу пасивних доходів виникла неузгодженість переліку пасивних доходів, визначених пп. 14.1.268 п. 14.1 ст. 14 ПКУкраїни (як доходів, отриманих у вигляді процентів, дивідендів, роялті, страхових виплат і відшкодувань) та пп. 167.5.3 п. 167.5 ст. 167 ПКУкраїни, яким було закріплено дещо ширший перелік доходів, які віднесено до категорії пасивних доходів для цілей оподаткування ПДФО. Фактично було розширено перелік пасивних доходів за рахунок доходів від цінних паперів, відтак в даному переліку окрім процентів і дивідендів наведені такі види доходів як дохід за іпотечними цінними паперами, дохід за сертифікатом фонду операцій з нерухомістю, дисконтні доходи, інвестиційний прибуток, включаючи прибуток від операцій з облігаціями внутрішніх державних позик, у тому числі від зміни курсу іноземної валюти, однак законодавцем не визначено в цьому переліку страхові виплати і відшкодування. Таким чином виникала колізія щодо доцільності віднесення до даної категорії доходів страхових виплат і відшкодувань. На нашу думку, причиною такої

неузгодженості стала відсутність у ПК України базового визначення поняття «пасивний дохід». Втім, уточнення переліку видів пасивних доходів, вважаємо вкрай важливим на цьому етапі податкової реформи.

Наступним кроком законодавця у спробі вирішення цієї ситуації стало прийняття низки змін до ПК України в аспекті конкретизації переліку видів пасивних доходів у Загальній частині ПК України. В 2016 році пп. 14.1.268 п. 14.1 ст. 14 ПК України зазнав нової редакції, відповідно до якої пасивні доходи - доходи, отримані у вигляді: 1) процентів на поточний або депозитний (вкладний) банківський рахунок, на вклад (депозит) у кредитних спілках, інших процентів (у тому числі дисконтних доходів); 2) процентного або дисконтного доходу за іменним ощадним (депозитним) сертифікатом; 3) плати (відсотків), що розподіляється відповідно до пайових членських внесків членів кредитної спілки; 4) доходу, який виплачується компанією, що управляє активами інституту спільного інвестування, на розміщені активи відповідно до закону, включаючи дохід, що виплачується (нараховується) емітентом у результаті викупу (погашення) цінних паперів інституту спільного інвестування, який визначається як різниця між сумою, отриманою від викупу, та сумою коштів або вартістю майна, сплаченою платником податку продавцю (у тому числі емітенту) у зв’язку з придбанням таких цінних паперів, як компенсація їх вартості; 4) доходу за іпотечними цінними паперами (іпотечними облігаціями та сертифікатами) відповідно до закону; 5) відсотків (дисконту), отриманих власником облігації від їх емітента відповідно до закону; 6) доходу за сертифікатом фонду операцій з нерухомістю та доходу, отриманого платником податку в результаті викупу (погашення) управителем сертифікатів фонду операцій з нерухомістю в порядку, визначеному проспектом емісії сертифікатів; 7) інвестиційного прибутку, включаючи прибуток від операцій з державними цінними паперами та з борговими зобов’язаннями Національного банку України з урахуванням курсової різниці; 8) роялті; 9) дивідендів; 10) страхових виплат і відшкодувань [128]. Відповідно із цими змінами п.п. 167.5.3 п. 167.5 ст. 167 ПКУкраїни було виключено [128]. Таким чином, на

сьогодні страхові виплати і відшкодування включаються до бази обкладання ПДФО, як пасивні доходи.

Вичерпний перелік доходів, які вважаються пасивними для цілей стягнення податку на доходи фізичних осіб в Україні, наведено в пп. 14.1.268 п. 14.1 ст. 14 ПК України. Навряд чи такий перелік можна характеризувати як вичерпний. Він потребує певних уточнень та доповнень. Віднесення до пасивних доходів дивідендів, процентів (відсотків), роялті, приросту вартості активів (інвестиційного прибутку) є загальноприйнятим для багатьох країн ЄС й особливості їх адміністрування стануть предметом дослідження наступного розділу дисертаційного дослідження. На даному етапі дослідження слід звернути увагу на декілька спірних моментів, що випливають, як із змісту пп. 14.1.268 п. 14.1 ст. 14 ПК України, так і з наукової дискусії. По-перше, це віднесення страхових виплат та відшкодувань до групи пасивних доходів. Й, по-друге, відсутність закріплення доходів від передачі майна в платне користування (оренду), як пасивних, в той час, як для законодавства країн ЄС характерним є включення до складу пасивних доходів й доходів від оренди рухомого та нерухомого майна, на що ми звертали увагу в попередньому підрозділі роботи.

Позиції вчених щодо включення страхових виплат (страхових відшкодувань) до пасивних доходів різняться. Так, за думкою В. О. Рядінської страхові виплати та відшкодування взагалі не належать до доходів, оскільки фізичні особи повинні здійснювати попередні вкладення коштів у вигляді страхових внесків, які в результаті акумуляції створюють майбутнє джерело виплат при настанні страхового випадку [10, с. 10].

Віднесення таких сум коштів до пасивних доходів для цілей оподаткування ПДФО підтримується в роботах [69], що зумовлено саме законодавчою конструкцією включення останніх до таких доходів пп. 14.1.268 п. 14.1 ст. 14 ПК України, пп.164.2.8. та 164.2.15 п. 164.2 ст. 164 ПК України. Дійсно, до бази оподаткування з ПДФО включаються сума страхових виплат, страхових відшкодувань, викупних сум або пенсійних виплат, що сплачуються

платнику податку за договорами довгострокового страхування життя (у тому числі за договорами страхування довічних пенсій) та недержавного пенсійного забезпечення, за договорами пенсійного вкладу, договорами довірчого управління, укладеними з учасниками фондів банківського управління. При цьому особливості оподаткування доходів, отриманих за договорами довгострокового страхування життя (у тому числі страхування довічних пенсій), недержавного пенсійного забезпечення, пенсійних вкладів та за договорами довірчого управління визначено пп.170.8.2 п. 170.8 ст. 170 ПК України.

Виникає питання що саме слід розуміти під такими категоріями, як «страхові виплати», «страхові відшкодування» та «викупні суми» з метою оподаткування та чи відповідають вони ознакам пасивних доходів. Податкове законодавство, на жаль, окрім загальної норми щодо включення таких сум до бази обкладання ПДФО (пп. 164.2.15 п. 164.2 ст. 164 ПК України) не врегульовує це питання. На сьогодні правозастосовча практика позбавлена єдиного практичного вирішення питання про оподаткування страхових виплат та відшкодувань, що зумовлює звернення уваги на низку галузевих законів.

Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про страхування» страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів [129]. За договором страхування одна сторона (страховик) зобов’язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов’язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору (ст. 979 ЦК України). Аналогічне визначення поняття страхової виплати міститься в ст. 9 Закону України «Про страхування». При цьому, абз. 16, 17

ст. 9 зазначеного нормативного акту визначено й поняття страхового відшкодування, як страхової виплати, яка здійснюється страховиком у межах страхової суми за договорами майнового страхування і страхування відповідальності при настанні страхового випадку.

Тобто, в підґрунті розмежування таких категорій, як «страхова виплата» та «страхове відшкодування» лежить предметна ознака відповідного договору страхування. На сьогодні, залежно відпредмету договору страхування виділяється особисте страхування (пов'язано з життям, здоров'ям, працездатністю і пенсійним забезпеченням), майнове (пов'язано з володінням, користуванням і розпоряджанням майном) та страхування відповідальності (пов'язано з відшкодуванням шкоди, завданої страхувальником) (ст. 980 ЦК України, ст. 4 Закону України «Про страхування»).У пп. 164.2.15 п. 164.2 ст. 164 ПК України мова йде саме про довгострокове страхування життя (у тому числі страхування довічних пенсій), недержавне пенсійне забезпечення, страхування пенсійних вкладів та договори довірчого управління, що мають місце в межах особистого добровільного страхування, адже пов'язані зі страхуванням життя, здоров'я, працездатності та пенсійним забезпеченням.

Тобто, отримання саме оподатковуваного доходу фізичною особою в формі страхового відшкодування в контексті змісту пп. 164.2.15 п. 164.2 ст. 164 ПК України за договорами особистого страхування є неможливим. Виникає питання в якому випадку у фізичної особи – платника ПДФО виникає взагалі обов'язок щодо сплати такого податку в зв'язку з отриманням страхового відшкодування. В цьому контексті слід звернути увагу на декілька положень ПК України.

По-перше, перелік доходів, які підлягають обкладанню ПДФО, що закріплено у ст. 164 ПК України є відкритим. Зокрема, відповідно до пп.164.2.20 п. 164. 2 ст. 164 ПК України до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку включаються інші доходи, крім зазначених у ст. 165 ПК України. Тобто, за такого підходу до бази оподаткування ПДФО можуть включатися страхові виплати (страхові

відшкодування), що отримує фізична особа в межах майнового страхування та страхування відповідальності.

По-друге, ст. 165 ПК України встановлено різновиди доходів, шо не включаються до бази оподаткування. З урахуванням досліджуваного питання для нас представляє інтерес саме пп. 165.1.27 п. 165.1 ст. 165 ПК України, яким закріплено, що сума страхової виплати, страхового відшкодування або викупна сума, отримана платником податку за договором страхування від страховика-резидента або страховика-нерезидента, іншого ніж довгострокове страхування життя (у тому числі страхування довічних пенсій) та недержавне пенсійне забезпечення, та сума страхових (регламентних) виплат, страхових відшкодувань, що здійснюються Моторним (транспортним) страховим бюро України відповідно до Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» не підлягають оподаткуванню. При цьому, імперативно встановлено умови дії такої норми саме щодо майнового оподаткування. Зокрема: 1) під час страхування майна сума страхового відшкодування не може перевищувати вартість застрахованого майна, визначену за звичайними цінами на дату укладення страхового договору, збільшену на суму сплачених страхових платежів (страхових внесків, страхових премій); 2) під час страхування цивільної відповідальності сума страхового відшкодування, а під час страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів – сума страхових (регламентних) виплат, страхових відшкодувань, що здійснюються Моторним (транспортним) страховим бюро України відповідно до Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», не може перевищувати розмір шкоди, фактично заподіяної вигодонабувачу (бенефіціару), що визначається за звичайними цінами на дату такої страхової виплати [130]. В протилежному випадку у фізичної особи виникає обов'язок щодо сплати ПДФО при отриманні страхових виплат (страхового відшкодування) за майновим страхуванням та страхуванням відповідальності.

Майнове страхування передбачає обов'язок страховика за встановлену договором страхування плату (страховий внесок, страховий платіж, страхову премію) здійснити виплату страхового відшкодування відповідно до умов договору страхування шляхом відшкодування страхувальнику або іншій особі, визначеній страхувальником у договорі страхування (вигодонабувачу), збитку, понесеного ними у зв'язку з пошкодженням, знищенням (загибеллю), втратою застрахованого майна [131].

Аргументом на користь цієї логіки є і Порядокз астосування пп. 165.1.27 та 165.1.28 п. 165.1 ст. 165 ПК України, затверджений відповідно до пп. 165.1.28 п. 165.1 ст. 165 ПК України Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України [132], яким закріплено, що підчас страхування майна сума страхового відшкодування не може перевищувати вартість застрахованого майна, визначену за звичайними цінами на дату укладення страхового договору, збільшену на суму сплачених страхових платежів (страхових внесків, страхових премій).При перевищенні суми страхового відшкодування вартості застрахованого майна, визначену за звичайними цінами на дату укладення договору страхування, збільшену на суму сплачених страхових платежів(страхових внесків, страхових премій), податковий агент від суми такого перевищення утримує та сплачує (перераховує) до бюджету податок заставкою, визначеною п. 167.1 ст. 167 ПК України [132].

В такий спосіб, законодавцем у пп. 164.2.15 п. 164.2 ст. 164 ПК України допущена помилка при включенні суми страхового відшкодування при особистому страхуванні до бази оподаткування, адже така норма не відповідає нормам цивільного законодавства та Закону України «Про страхування». З метою усунення розбіжностей між податковим та цивільним законодавством доцільним є внесення змін до ПК України в частині виключення з пп. 164.2.15 п. 164.2 ст. 164 сум страхових відшкодувань, як складової бази оподаткування.

Ураховуючи те, що на практиці страхові відшкодування, отримані фізичними особами за договорами майнового страхування та страхування відповідальності підлягають оподаткуванню в разі невідповідності низці умов,

уважаємо доцільним внести зміни до ст. 164 ПК України «База оподаткування», доповнивши її п. 164.2.15-1 з викладенням в наступній редакції: «сума страхового відшкодування, отримана платником податку за договором майнового страхування і страхування відповідальності за виключенням випадків визначених підпунктом 165.1.27 пункту 165.1 статті 165 цього Кодексу».

Повертаючись до дослідження доходів фізичних осіб у формі страхових виплат та викупних сум в контексті податково-правового регулювання представляється доцільним виділення їх особливостей з урахуванням самої природи відносин, пов'язаних із страхуванням життя.

Страхування життя, як вид особистого страхування, представляє собою цивільно-правові відносини в межах яких страховик зобов'язується виплатити тверду суму у разі дожиття страхувальника до певного віку чи його смерті упродовж дії договору страхування, надати матеріальне забезпечення особи після досягнення пенсійного віку чи у випадку втрати дієздатності через нещасний випадок чи в інших випадках прямо обумовлених договором. У разі якщо при настанні страхового випадку передбачено регулярні послідовні довічні страхові виплати (страхування довічної пенсії), обов'язковим є передбачення в договорі страхування ризику смерті застрахованої особи протягом періоду між початком дії договору страхування та першою страховою виплатою з числа довічних страхових виплат [131].

Однією із особливостей зазначених відносин є довгостроковість договору страхування життя, що прямо закріплено у податковому законодавстві. Так, договір довгострокового страхування життя – договір страхування життя строком на п'ять і більше років, який передбачає страхову виплату одноразово або у вигляді ануїтету, якщо застрахована особа дожила до закінчення терміну дії договору страхування чи події, передбаченої у договорі страхування, або досягла віку, визначеного договором. Такий договір не може передбачати часткових виплат протягом перших п'яти років його дії, крім тих, що здійснюються у разі настання страхових випадків, пов'язаних із смертю чи

хворобою застрахованої особи або нещасним випадком, що призвело до встановлення застрахованій особі інвалідності I або II групи чи встановлення інвалідності особі, яка не досягла вісімнадцятирічного віку (пп. 14.1.52 п. 14.1 ст. 14 ПК України).При цьому, отримання доходу у формі страхової виплати – ануїтету (послідовних регулярних виплат) можливо виключно в разі його закріплення у договорі страхування.

Таким чином, страхування життя являє собою обов'язки страховика по страхових виплатах у випадках: а) дожиття до обумовленого в договорі терміну; б) забезпечення людини в старості або при втраті працездатності; 3) смерті. В межах зазначеного виду страхування законодавець наділяє страхувальника правом на отримання викупної суми, що також можна вважати особливістю таких відносин. Так, ст. 28 Закону України «Про страхування» передбачено, що дію договору страхування може бути достроково припинено за вимогою страхувальника або страховика, якщо це передбачено умовами такого договору. Дію договору особистого страхування не може бути припинено страховиком достроково, якщо на це немає згоди страхувальника, який виконує всі умови договору страхування, та якщо інше не передбачено умовами договору та законодавством України. Про намір достроково припинити дію договору страхування будь-яка сторона зобов'язана повідомити іншу не пізніше як за 30 календарних днів до дати припинення дії договору страхування, якщо інше ним не передбачено. У разі дострокового припинення дії договору страхування життя страховик виплачує страхувальнику викупну суму, яка є майновим правом страхувальника за договором страхування життя [133]. Якщо вимогу страховика зумовлено невиконанням страхувальником умов договору страхування, страхувальнику повертається викупна сума.

Тобто, викупна сума – це сума, яка виплачується страховиком у разі дострокового припинення дії договору страхування життя що розраховується математично на день припинення договору страхування життя залежно від періоду, протягом якого діяв договір страхування життя, згідно з методикою, яка проходить експертизу в вповноваженому органі, яка здійснена актуарієм і є

невід'ємною частиною правил страхування життя [134]. Якщо договір страхування життя не містить розміру викупної суми на кожен рік його дії, викупна сума, що підлягає виплаті за таким договором страхування життя, не може бути меншою, ніж базовий розмір викупної суми.

Для договорів страхування життя з ризиком дожиття застрахованої особи до події, визначеної у договорі страхування життя, або досягнення застрахованою особою визначеного у договорі страхування життя віку, базовим розміром викупної суми є розмір резерву нетто-премій, обчислений ретроспективно та збільшений на розмір резерву бонусів за таким договором. Страхова нетто-премія, в свою чергу, являє собою розрахункову величину, визначену за кожним ризиком виходячи з ймовірності настання страхового випадку за даним ризиком та очікуваної величини страхової виплати, яка обчислюється таким чином, щоб на початок дії договору актуарна вартість потоку нетто-премій дорівнювала актуарній вартості потоку майбутніх виплат (без урахування бонусів) за таким ризиком (п. 1.2 Розділу 1 Методики формування резервів із страхування життя) [134]. При цьому розмір витрат на укладання договору страхування життя, врахований при розрахунку розміру резерву нетто-премій, не може перевищувати 5 відсотків страхових платежів за таким договором, що рівномірно розподіляються на перші п'ять років дії такого договору. Отримання страхувальником – фізичною собою викупної суми є підставою виникнення податкового обов'язку щодо сплати ПДФО.

Слід звернути увагу і на той факт, що у межах викупних сум за діючими договорами страхування життя страхувальник має право взяти довгостроковий кредит на будівництво житла. Кредит видається на умовах цільового використання та платності, а викупна сума є заставою [135]. Окрім цього при страхуванні життя можливим є і отримання інвестиційного доходу від розміщення коштів математичних резервів, що складається з гарантованого доходу, ставка якого застосовується при розрахунку страхового тарифу та додаткового інвестиційного доходу, який визначається за підсумками інвестування коштів резервів за рік. Договір страхування життя вважається

вигідним вкладенням грошей, тому що накопичення страхової суми в межах інвестиційного доходу здійснюється з урахуванням норми доходності (становить 4% річних) (ст. 9 Закону України «Про страхування»). І останнє, договором страхування життя обов'язково передбачається збільшення розміру страхової суми та (або) розміру страхових виплат на суми (бонуси), які визначаються страховиком один раз на рік за результатами отриманого інвестиційного доходу від розміщення коштів резервів із страхування життя за вирахуванням витрат страховика на ведення справи у розмірі до 15 відсотків отриманого інвестиційного доходу та обов'язкового відрахування в математичні резерви частки інвестиційного доходу, що відповідає розміру інвестиційного доходу, який застосовується для розрахунку страхового тарифу за цим договором страхування та у разі індексації розміру страхової суми та (або) розміру страхових виплат за офіційним індексом інфляції, відрахування в математичні резерви частки інвестиційного доходу, що відповідає такій індексації (ст. 9 Закону України «Про страхування»).

Отже, право на отримання інвестиційного доходу, бонусів та їх індексації, можливість використання викупної суми на іпотечне кредитування дозволяє дійти висновку, що довгостроковий договір страхування життя та прирівняні до нього договори відзначаються накопичувальним характером.

В країнах ЄС виплати за довгостроковими договорами страхування життя складають основу доходів фізичних осіб пенсійного віку та розглядається як один з наймогутніших резервів внутрішніх інвестицій. Так, у Франції із загальних інвестицій страховиків у розмірі 701 млрд. євро – 610 млрд., або 87% відводиться на страхування життя. У середньому в країнах ЄС ця цифра коливається в межах 80-85%. В цілому, у світі протягом останніх років спостерігається збільшення частки страхування життя у структурі всіх страхових платежів в середньому на 10%. У структурі ВВП частка страхування в середньому складає 6-10%. У таких країнах, як США, Великобританія, Канада розмір страхових платежів на одиницю населення перевищує 3000 дол., а в Швейцарії та Японії – 4000 дол. У Східній Європі найбільших успіхів досягла

Словенія, де платежі зі страхування складають майже 500 дол. на одиницю населення, або 5% ВВП. У Польщі цей показник становить 124 дол. та понад 3% ВВП [136]. В Україні ринок страхування є незначним за обсягом активів та за рівнем споживання страхових послуг. Показник проникнення (Insurance Penetration ratio), що визначається як співвідношення обсягу залучених страхових премій до ВВП, становить 1,4% (з них «non-life» – 1,3%). Для порівняння, у ЄС – 5%, в середньому у світі – 6,1%. Лідерами за цим показником страхування у світі є Великобританія, Японія та Франція [137]. Показник щільності страхування (Insurance Density ratio) – це розмір страхової премії на одну особу, в Україні перебуває на низькому рівні і на кінець 2020 року становив 34 дол. США. З-поміж 88 країн, які досліджував Swiss Re Institute, Україна за цими показниками споживання послуг загального («non-life») страхування посідає 73 місце та послуг страхування життя – 82 місце.

Наступний вид страхових відносин, які призводять до виникнення обов'язку щодо ПДФО – це страхування додаткової пенсії та пенсійного вкладу в межах інституту недержавного пенсійного забезпечення та укладення договорів довірчого управління з учасником фонду банківськогоуправління.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів: 1) це солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду на умовах та в порядку, передбачених законом; 2) накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах – суб'єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом; 3) система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної

участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення [138]. Перший та другий рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Другий та третій рівень системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему недержавного накопичувального пенсійного забезпечення.

Враховуючи, що до складу оподатковуваного доходу фізичної особи ПДФО не включаються суми страхових виплат, які отримує платник податку з бюджетів та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування; сума пенсій (включаючи суму їх індексації, нараховану відповідно до закону) або щомісячного довічного грошового утримання, отримувана платником податку з Пенсійного фонду України чи бюджету згідно із законом, а також пенсій з іноземних джерел, якщо згідно з міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, такі пенсії не підлягають оподаткуванню чи оподатковуються в країні їх виплати (пп. 165.1.1 п. 165.1 ст. 165 ПК України) відносини, які виникають в межах загальнообов'язкового державного страхування не є предметом нашого дослідження.

Недержавне пенсійне страхування є складовою гарантованого державою пенсійного забезпечення, а право на пенсійне забезпечення є складовою конституційного права на соціальний захист громадян, яке згідно з ч. 2 ст. 46 Конституції України [139] гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням і не є заробітком громадян або іншим доходом, пов'язаним з будь-яким видом діяльності (п.п. 4.3, 4.5 Рішення Конституційного Суду України від 27.02.2018 №1-р/2018 у справі про оподаткування пенсій і щомісячного довічного грошового забезпечення) [140].

Система НПЗ, будучи складовою системи накопичувального пенсійного забезпечення, ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних осіб, крім випадків, передбачених законами, у формуванні пенсійних накопичень з метою

отримання страхувальниками (фізичними особами) недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат. В Україні закріплено трискладову систему НПЗ, яка функціонує через такі основні інституції: а)недержавні пенсійні фонди (шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів та вкладниками таких фондів); б) страхові організації (шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті); в) банківські установи (шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб) (ч. 3 ст. 2 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення») [141].

Фізична особа, на користь якої сплачуються пенсійні внески до НПФ і яка має право або набуде його на одержання пенсійних виплат з такого фонду, є учасником останнього. Ними можуть бути громадяни України, іноземці й особи без громадянства. Участь фізичних осіб у будь-якому НПФ є добровільною. При цьому, фізична особа може бути учасником декількох НПФ за власним вибором.

Таким чином, фізична особа, як учасник НПЗ, на користь якої сплачуються (сплачувалися) пенсійні внески до пенсійного фонду або на пенсійний депозитний рахунок у банку, має право на недержавне пенсійне забезпечення на умовах і в порядку, визначених пенсійним контрактом, договором про відкриття пенсійного депозитного рахунка або договором страхування довічної пенсії.

Договір страхування додаткової пенсії – це договір страхування, який передбачає обов'язок страховика щодо здійснення страхової виплати (виплат) та/або виплат у вигляді ануїтету в разі досягнення застрахованою особою пенсійного віку, визначеного за заявою застрахованої особи у договорі страхування відповідно до законодавства з урахуванням того, що такий пенсійний вік не може бути меншим більше ніж на 10 років від пенсійного віку,

який надає право на пенсію за загальнообов'язковим державним пенсійним страхуванням. Дострокове припинення договору до досягнення застрахованою особою зазначеного в договорі пенсійного віку неможливе, крім встановлених законодавством випадків, зокрема: наявності медично підтвердженого критичного стану здоров'я (онкозахворювання, інсульт тощо) або встановлення застрахованій особі інвалідності I або II групи; виїзду страхувальника та/або застрахованої особи на постійне проживання за межі України та смерті застрахованої особи. Вигодонабувачем за таким договором може бути лише застрахована особа або спадкоємці відповідно до законодавства (пп. 14.1.52-2 п. 14.1 ст. 14 ПК України). Фактично добровільне страхування пенсії – вид особистого страхування, за яким страховик зобов'язується оплачувати застрахованій особі у встановлені терміни регулярний дохід, що обумовлено попереднім накопиченням капіталу та здійсненням за його рахунок періодичних виплат при дожитті до більш похилого віку (ануїтетами).

Договір страхування довічної пенсії укладається між учасником фонду і страховою організацією відповідно до ЦК України, Закону України «Про страхування» з урахуванням вимог, передбачених Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» і пенсійним контрактом, після настання пенсійного віку, визначеного учасником фонду. Учасник фонду повідомляє адміністратора про обрану ним страхову організацію й подає письмову заяву про перерахування до неї належних йому пенсійних коштів. Для укладення договору він подає страховій організації довідку адміністратора про обсяг останніх. Учасник фонду, крім учасника накопичувальної системи пенсійного страхування, має право перерахувати до страхової організації свої пенсійні кошти повністю або частково. Порушення адміністратором або страховою організацією, з якою укладено договір страхування довічної пенсії, порядку оплати договору страхування або виплати відповідної пенсії, встановленого пенсійним контрактом або договором страхування довічної пенсії, не може бути підставою для будь-якого обмеження права учасника фонду на належні йому пенсійні кошти й обумовлені виплати [142].

Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» визначено, що пенсійна виплата – це грошова виплата учасникові НПЗ або його спадкоємцям, що здійснюється за рахунок накопичених у НПФ й облікованих на індивідуальному пенсійному рахунку грошових коштів у передбачених законом випадках. НПФ здійснюють такі види пенсійних виплат, як пенсія на визначений строк і одноразова пенсійна виплата,розміри яких визначаються з урахуванням сум пенсійних коштів, що обліковуються на індивідуальному рахунку учасника фонду, тривалості виплати й формули розрахунку величини пенсії на визначений строк.

Договір пенсійного вкладу є різновидом договору банківського вкладу, за яким передбачається виплата пенсії на визначений строк з пенсійного депозитного рахунку учаснику НПЗ за рахунок пенсійних коштів такого учасника. Пенсійні депозитні рахунки – вкладні (депозитні) рахунки фізичних осіб, що відкриваються банківськими установами з урахуванням умов, установлених законодавством, для накопичення заощаджень на виплату пенсії.

Правове регулювання оподаткування доходів, що виникають за договорами довірчого управління пенсійним вкладом, укладеними з учасниками фондів банківського управлінняздійснюється на підставі пп. 165.2.15 п.2 ст.164, пп. 170.8.2 п. 170.8 ст. 170 ПК України. Відповідно до пп. 14.1.259 п. 14.1 ст. 14 ПК України фонд банківського управління – кошти учасників фондів банківського управління та інші активи, що перебувають у довірчому управлінні уповноваженого банку відповідно до закону. Майже аналогічне визначення міститься в Постанові Правління НБУ від 30 липня 2020 р. № 112, дефонд банківського управління – кошти та інше майно установників, об’єднані банком-управителем з метою здійснення довірчого управління без створення юридичної особи [143].

На сьогодні відносини, які виникають в межах довірчого управління фінансовими активами,зокрема, коштами на вкладних пенсійних рахунках фізичних та юридичних осіб відзначаються відсутністю сталого врегулювання. В 2011 році було прийнято в першій редакцій проект Закону «Про фонди

банківського управління», основними завданнями якого визначалися підвищення рівня соціального захисту неповнолітніх та осіб похилого віку, а також удосконалення організаційних норм та економічних механізмів стимулювання житлового будівництва та впровадження системи житлових накопичень, заснованої на довірчому управлінні коштами населення [144]. В цей же час було внесено й проект Закону «Про довірче управління фінансовими активами» [145]. Проте, дотепер ці питання залишаються в стадії обговорення.

В підґрунті зазначених правових відносини, є положення, встановлені статтями 1029-1045 ЦК України. Так, за договором управління майном одна сторона (установник управління) передає другій стороні (управителеві) на певний строк майно в управління, а друга сторона зобов'язується за плату здійснювати від свого імені управління цим майном в інтересах установника управління або вказаної ним особи (вигодонабувача) (стаття 1029 ЦКУкраїни).Предметом договору управління майном можуть бути підприємство як єдиний майновий комплекс, нерухома річ, цінні папери, майнові права та інше майно (ч. 1 ст. 1030 ЦКУкраїни).

Щодо договорівдовірчого управління пенсійним вкладом, укладеними з учасниками фондів банківського управління діє Закон України «Про проведення експерименту у житловому будівництві на базі холдингової компанії «Київміськбуд»». За нормами цього закону, договір довірчого управління – це цивільно-правова угода, за якою учасник фонду банківського управління передає уповноваженому банку кошти у довірчеуправління, а уповноважений банк об'єднує кошти учасників фондубанківського управління у єдиний майновий комплекс та здійснює управлінняцими коштами в інтересах учасника фонду банківського управління та за його рахунок. В такий спосібдовірче управління коштамипредставляє собою сукупність юридичних та фактичних дій уповноваженого банку щодорозпорядження активами фонду банківського управління від свого імені, але в інтересах учасників фонду банківського управління. В межах такого договору можливим є передбачення додаткової пенсії – виплати, які здійснює

уповноважений банк щомісяця учаснику пенсійного фондубанківського управління з його рахунка, згідно з умовами договору про додаткові пенсійні виплати. Статтею 5 зазначеного закону встановлено особливості оподаткуваннядоходів учасників фондів банківськогоуправління, зокрема не включаються до сукупного оподатковуваного доходу фізичної особи кошти, внесені фізичними особами на власні рахунки учасників ФБУ або на рахунки інших учасників фонду; доходи, нараховані та отримані учасниками ФБУ відповіднодо закону;цільові виплати та додаткові пенсійні виплати учасникам ФБУ згідно з договорами про цільові виплати та про додаткові пенсійні виплати [146].

Довірче управління пенсійним вкладом – це послуга, яка надається професійними учасниками фінансового ринку та полягає у забезпеченні ефективного розпорядження пенсійними активами шляхом інвестування їх на фінансовому ринку в інтересах учасника НПФ, з метою отримання доходу та досягнення інших переваг для вкладника (інвестора). Тобто, фізичні особи, маючи у своєму розпорядженні певні активи (грошові кошти на вкладних пенсійних рахунках), бажають використати ці ресурси для отримання додаткового доходу, але не можуть чи не бажають займатись цим особисто.

Представляється, що в межах НПЗ відбувається одночасно реалізація декількох функцій: соціальної, фінансової та інвестиційної. Соціальна проявляється у тому, що у застрахованої особи є можливість сформувати індивідуальний розмір пенсії, який залежить саме від можливостей та бажання індивіда [147, с. 88; 148, с. 10]. Реалізація фінансової функції передбачає акумулювання значного обсягу заощаджень у вигляді добровільних пенсійних внесків з наступною їх трансформацією у інвестиції. Фактично суб’єкти НПЗ (НПФ, страхові компанії, банківські установи) виступають у ролі інституційних інвесторів, які інвестують кошти в економіку України [149, с. 174]. Цілком вірним є зауваження М. Шуміло, що основною метою інвестування пенсійних активів є отримання учасниками НПЗ додаткових до загальнообов’язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат разом із забезпеченням

дохідності пенсійних активів вище рівня інфляції та залучення довгострокових інвестиційних ресурсів, необхідних для модернізації економіки [150, с. 313, 320]. Дійсно, в межах НПЗ НПФ, страхові компанії та банки здійснюють інвестиційну діяльність на користь фізичної особи, на певних умовах, що в майбутньому принесе особі додатковий дохід.

Відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» НПФ – юридична особа, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному законами України порядку (ст. 1). Для реалізації цієї мети НПФ здійснюють інвестиційну діяльність в межах затвердженої інвестиційної декларації, якою визначено інвестиційну політику фонду (ст. 10). Фактично такий документ містить основні напрями інвестування пенсійних активів та обмеження інвестиційної діяльності з пенсійними активами, встановлені в межах загальних вимог та обмежень інвестиційної діяльності, визначених законодавством.

Обов’язковою складовою укладених пенсійних контрактів є положення щодо отримання інвестиційного прибутку (збитку). Фонд отримує інвестиційний прибуток (збиток) від розміщення та інвестування пенсійних активів за результатами діяльності особи, яка здійснює управління пенсійними активами на підставі укладеного договору. Прибуток підлягає подальшому розподілу між всіма учасниками фонду пропорційно сумам пенсійних коштів, які обліковуються на їх індивідуальних пенсійних рахунках.Інвестиційний прибуток (збиток), який підлягає розподілу між учасниками фонду, визначається як різниця між сукупним інвестиційним прибутком (збитком), отриманим на всі пенсійні активи фонду у звітному періоді, та сумою адміністративних витрат за цей період, пов’язаних із здійсненням недержавного пенсійного забезпечення у фонді.Інвестиційний прибуток (збиток) між учасниками фонду розподіляється та зараховується адміністратором на їх

індивідуальні пенсійні рахунки щомісячно пропорційно сумам, відображеним на цих рахунках.

Виділяють низку особливостей відносин, які виникають в межах НПЗ: 1) особливий суб'єктний склад (ч. 3 ст. 2 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення»); 2) поєднання майнових та організаційних елементів, що зумовлено особливими підставами виникнення, зміни та припинення відносин у сфері НПЗ, а саме, накопичення пенсійних внесків на користь учасників з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснення пенсійних виплат страхувальникам відбувається на підставі укладеного договору у визначеному законом порядку; 3) сферою виникнення є ринок інвестиційних послуг (протягом усього періоду накопичення гроші "працюють", тобто самоінвестуються з метою отримання додаткового доходу, сума якого щомісяця додається до суми накопичень, що обліковується на індивідуальному рахунку); 4) об'єктом правовідносин – є пенсійна виплата у вигляді грошової виплати учасникам НПЗ за рахунок накопичення у НПФ та облікованих на індивідуальному пенсійному рахунку коштів; 5) поєднання публічних та приватних інтересів; 6) накопичені пенсійні кошти в сумі розміру пенсійних внесків, що сплачені на користь учасника фонду, та розподіленого на його користь прибутку пенсійного фонду є власністю такого учасника, якою він має право розпоряджатися. Інформація ж про суму накопичених пенсійних коштів, належних кожному учаснику фонду, відображається на їх індивідуальному пенсійному рахунку, який ведеться в системі персоніфікованого обліку; 7) значний ступінь державного регулювання [151, с. 279].

Таким чином, ми схильні розглядати НПЗ як складову фінансової системи країни та елемент ринку небанківських фінансових послуг. Фактично пенсійні фонди, страхові організації та банківські установи, які здійснюють НПЗ, будучи учасниками ринку фінансових послуг, зокрема, інвестиційних, виступають у ролі інституційних інвесторів, які акумулюють грошові кошти вкладників (юридичних та фізичних осіб) у вигляді пенсійних внесків і зобов'язуються їх

збільшити шляхом інвестування в різноманітні фінансові інструменти, які функціонують на ринку фінансових послуг України на користь застрахованих осіб (учасників НПЗ). Вважаємо, що грошові кошти, які перераховують вкладники (фізичні особи та юридичні особи) в формі пенсійних внесків до пенсійних фондів в межах НПЗ за своєю правовою природою є інвестиціями, адже останні, акумулюючи їх мають повноваження використовувати внесені кошти (пенсійні активи) для отримання доходу на користь застрахованої особи (учасника фонду) – здійснювати операції з цінними паперами,придбавати або додатково інвестувати в об'єкти нерухомості, банківські метали тощо. У результаті таких відносин фізична особа, яка є вкладником коштів у формі пенсійних внесків (учасником відносин) в межах інституту НПЗ, передаючи право на їх управління (інвестування), отримує доходи, які не вимагають її участі у їх створенні, тобто – пасивні доходи.

Податкове законодавство встановлює низку умов за яких суми страхових та пенсійних виплат, отримані фізичною особою платником ПДФО за договорами довгострокового страхування життя, пенсійного вкладу, довірчого управління з учасником ФБУ в межах інституту НПЗ не оподатковується (пп. 170. 8 ст. 170 ПК України; Розпорядження ДКРРФП № 997) [132], що буде досліджено в наступному розділі дисертаційного дослідження. На цьому етапі роботи ми ставили за мету довести їх інвестиційну складову з обґрунтуванням можливості включення таких сум до складу пасивного доходу фізичної особи. З урахуванням цього пропонуємо внести зміні до пп.14.1.268 п. 14.1 ст. 14 ПК України, доповнивши перелік видів пасивних доходів доходами, отриманими у вигляді страхових виплат та страхових відшкодувань, пенсійних виплат в межах системи недержавного пенсійного забезпечення та виплат за договорами довірчого управління з учасниками фонду банківського управління.

В такий спосіб, акцентуємо увагу на те, що віднесення пенсійних виплат в межах системи НПЗ нами запропоновано в аспекті доходності особистих накопичувальних рахунків на рівні ринкових відсоткових ставок чи/або отримання інвестиційного прибутку в результаті довірчого управління

пенсійними активами. В якості прикладу хотілося б звернути увагу на практику оподаткування пенсій в зарубіжних країнах.

Відповідно до ПК РФ пенсії визначаються оподатковуваним доходом за ставкою 13 % (п. 1.7 ст. 208, п.1 ст. 224). За пенсійним законодавством РФ пенсія може акумулюватися або в державному пенсійному фонді на підставі договору про добровільне страхування накопичувальної системи або недержавному [152; 153; 154]. Пенсії державного забезпечення не підлягають оподаткуванню ПДФО (п. 2 ст. 217 ПК РФ) за винятком виплат за існування у фізичної особи добровільного страхування накопичувальної частини пенсії; пенсії недержавного забезпечення підлягають оподаткуванню (п.2 ст. 213 ПК РФ). В Німеччині оподатковується тільки та частина пенсії, яка приносить дохід, величина якої встановлюється законодавчо (до 31 грудня 2004 р. при виході на пенсію у 60 років ця частка складала 32 %, в 65 років – 27 % суми пенсії). Оскільки пенсія складається зазвичай з бездохідної частини, що виплачується за принципом повернення внесків, зроблених раніше, то оподатковується лише та частина, яка формується за рахунок відсотків на акумульовані внески [155, с. 300–301].

Слід зазначити, що у низці країн ЄС запроваджено оподаткування пенсійних виплат й в межах державної солідарної системи (Кіпр, Данія, Греція, Італія, Румунія, Австрія, Хорватія, Ірландія, Фінляндія). Так, Данія запровадила податок (udligningsskatten) на високі пенсійні виплати; у Греції та Італії запроваджено спеціальний«податок солідарності» на пенсії понад 1 000 євро на місяць; у Румунії введено «внесок на охорону здоров'я» для отримувачів високих пенсійних виплат;в Австрії та Хорватії підвищення пенсійних податків було поступовим, з більшим оподаткуванням більш високих пенсій: від 1 до 5 % від суми пенсійної виплати; в Ірландії введено тимчасовий збір у розмірі 0,6% з приватних пенсій, що застосовувався (з 2011р. по 2013 р.) з підвищенням до 0,15% (з планами його подальшого скасування); у Фінляндії встановлено державний податок на пенсії – 5,85% [155, с. 117]. У Франції оподаткування пенсійних доходів пенсіонерів здійснюється залежно від критерію

громадянства та участі в медичному страхуванні, зокрема: для громадян Франції встановлено повну ставку 6,6% та знижену 3,8% (в разі медичного страхування); пенсійні доходи пенсіонерів, які не є громадянами Франції, але охоплені обов'язковим медичним страхуванням, оподатковуються за ставкою 4,2% (накопичувальні пенсії за схемами обов'язкового та добровільного страхування) [155, с. 124]. В Польщі, навпаки, пенсії не підлягають оподаткуванню, оскільки фінансуються з внесків до сплати податків, проте, до працюючих пенсіонерів з 2015 року впроваджено практику скорочення розміру пенсій.

Продовжуючи аналіз складу пасивних доходів, хотілося б зауважити що сталою для зарубіжної практики оподаткування такої групи доходів є оподаткування доходів фізичних осіб від оренди майна (рухомого та нерухомого).

Фізична особа, як власник належного йому майна може використовувати його для здійснення господарської та іншої діяльності, не забороненої законом, зокрема, передавати його за плату у володіння та користування іншим особам. Переходячи безпосередньо до цього питання, слід підкреслити, що незважаючи на значну кількість досліджень оподаткування майна в Україні, низка вчених склад таких податків пов'язує з такою характеристикою, як інтегровано-збірний характер та включають до них: податок на землю, оподаткування рухомого та нерухомого майна юридичних та фізичних осіб, оподаткування операцій з цінними паперами, від надання нерухомості в оренду та отриманням її у спадщину (дарунок) [156, с. 158-159; 157, с. 154]. За такою логікою майнові податки містять сукупність податків, пов'язаних як безпосередньо із майном, так і з господарськими операціями з майном, у результаті яких особа може отримати дохід (прибуток). Як цілком вірно з цього приводу зазначає А. Б. Христофоров в такому разі «розмивається» межа розуміння такого основного елемента податку як об'єкт оподаткування, і можна поставати питання, що об'єктом оподаткування буде виступати не безпосередньо майно, яке знаходиться у власності чи користуванні, а й його приріст, отримання

доходу тощо [158, с. 61]. Враховуючи зазначене, хотілося б підкреслити, що в межах даного дисертаційного дослідження майно розглядається як джерело доходу в межах податку на доходи з фізичних осіб, в той час, як в основі майнового оподаткування виступає майно само по собі.

Надання в оренду власного майна є найпоширенішим способом отримання доходу для фізичної особи. Таке надання може здійснюватися як у межах підприємницької діяльності, так і без реєстрації фізичної особи підприємцем. Відповідно до пп. 164.2.5 п. 164.2 ст. 164 ПК України дохід від надання майна в лізинг, оренду або суборенду (строкове володіння та/або користування)включається до складу загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника ПДФО. Виникає питання, чи можна такі доходи віднести до складу пасивних?

Особливості оподаткування доходу від надання нерухомості в оренду (суборенду, емфітевзис), житловий найм (піднайм) закріплено п. 170.1 ст. 170 ПК України. В той час, окремого порядку для оподаткування доходу від надання рухомого майна в оренду для фізичних осіб податковим законодавством не передбачено.

Право передання, як рухомого, так і нерухомого майна в оренду закріплено цивільним законодавством. Так, за договором найму (оренди) наймодавець передає або зобов’язується передати наймачеві майно у володіння та користування за плату на певний строк (ч. 1 ст. 759 ЦК України). При цьому, особливості найму окремих видів майна встановлено ЦК України та іншими законами, зокрема: умови та порядок передання будівлі або іншої капітальної споруди в оренду встановлено – ст. 793-797 ЦК України;земельної ділянки – ст. 792 ЦК України; транспортних засобів – ст. 798-805 ЦК України; житла – ст. 810-826 ЦК України. Відносини щодо надання майна у лізинг врегульовано ст. 806-809 ЦК України. Тобто, законодавець встановлює особливості правового регулювання орендних відносин залежно від режиму майна – рухомого чи нерухомого, а також залежно від функціонального призначення (житлова, комерційна та виробнича сфери).

Відповідно до ст. 190 ЦК України майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Майнові права є неспоживною річчю та визнаються речовими правами [159]. Поняття речі як предмету матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки встановлено ст. 179 ЦК України. У свою чергу речі поділяються на нерухомі та рухомі (ст. 181 ЦК України). До нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення.Режим нерухомої речі може бути поширений законом на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права які підлягають державній реєстрації (ч. 1 ст. 181 ЦК України) [159]. Рухомими речами є речі, які можна вільно переміщувати у просторі (ч. 2 ст. 181 ЦК України).

Приділимо певну увагу питанням оподаткування доходу фізичної особи від надання майна в оренду з урахуванням різновидів такого майна.

Так, використання землі в Україні є платним, а об'єктами плати за землю є земельні ділянки (ст. 206 ЗК України) [160]. Під платою за землю слід розуміти обов'язковий платіж у складі податку на майно, що справляється у формі земельного податку або орендної плати за земельні ділянки державної і комунальної власності (пп. 14.1.147 п. 14.1 ст. 14 ПК України). Порядку адміністрування плати за землю, як майнового місцевого податку, присвячено ст. 269-289 ПК України.

Орендні відносини у сфері землекористування є договірними відносинами та регулюються низкою галузевих норм: ЦК України, ЗК України, Законом України «Про оренду землі» [159; 160; 161]. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про оренду землі»під орендою землі слід розуміти засноване на договорі строкове платне володіння й користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для проведення підприємницької та інших видів діяльності. Орендна плата представляє собою цивільно-правову категорію, фактично – умову договору найму (оренди) земельної ділянки, за яким

відповідно до статті 792 ЦК України наймодавець зобов'язується передати наймачеві земельну ділянку на встановлений договором строк у володіння та користування за плату [159]. Поняття договору оренди землі міститься й у ст.13 Закону України «Про оренду землі», де плата за землю також виділена як обов'язкова умова укладеного договору [161].

Окремого правового врегулювання набули відносини щодо користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб. Так, право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) визначено Гл. 16-1 ЗК України та Гл. 33 ЦК України. Відповідно до ч. 4 ст. 102-1 ЗК України право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) виникає на підставі договору між власником земельної ділянки та особою, яка виявила бажання користуватися цією земельною ділянкою для таких потреб, відповідно до ЦК України.

Статтею 409 ЦК України визначені права та обов'язки власника земельної ділянки, наданої у користування для сільськогосподарських потреб. Зокрема, власник земельної ділянки має право на одержання плати за користування нею (ч. 2 ст. 409 ЦК України). Кореспондуючим до цього права власника земельної ділянки є обов'язок землекористувача щодо внесення плати за користування земельною ділянкою, а також інших платежів встановлених законом. Розмір плати, її форма, умови, порядок та строки її виплати встановлюються договором.

Аналіз правової конструкція емфітевзису, що закріплено нормами ЗК України та ЦК України дозволяє виділити декілька ключових відзнак договорів найму (оренди) земельної ділянки таемфітевзису, зокрема: 1) мета використання земельної ділянки (при емфітевзису – виключно для сільськогосподарського призначення); 2) право користування чужою земельною ділянкою при емфітевзису може відчужуватися і передаватися у спадок (ч. 1, 2 ст. 102-1 ЗК України), тобто, може змінюватися користувач, в той час як за з договором оренди земельної ділянки, орендар має право

передавати землю в суборенду лише якщо це передбачено в договорі оренди; 4) користування землею як за договором емфітевзису, так за договором оренди обмежується 50-річним терміном і не може бути вічним. Крім того, обидва договори мають по факту й однаковий мінімальний 7-річинй строк дії: для договорів оренди сільськогосподарських земель дана норма встановлена ч. 3 ст. 19 Закону України «Про оренду землі» [162]; по договорам емфітевзису Держгеокадастр теж вимагає 7 років, хоча ні ЗК України, ні ЦК України мінімальний строк емфітевзису не встановлений; 5)на відміну від договору оренди землі, розмір плати за користування землею за договором емфітевзису не залежить від нормативної грошової оцінки землі, при цьому законодавством встановлено мінімальний поріг розміру оплати за договором емфітевзису. Зокрема, саме податковим законодавством встановлено, що дохід, отриманий фізичною особою у вигляді плати за договором емфітевзису визначається виходячи з розміру орендної плати, зазначеної в укладеному договорі, але не менше ніж мінімальна сума орендного платежу, встановлена законодавством з питань оренди землі (пп. 170.1.1. п. 170.1. ст. 170 ПК України).

Тобто користування земельною ділянкою, як на умовах оренди, так і в формі емфітевзису передбачає отримання фізичною особою – власником земельної ділянки відповідної плати, яку можна характеризувати як плату за можливість користування майном, що має з одного боку, компенсувати орендодавцю (власнику) витрати на його утримання, а з іншого приносити дохід.

В зарубіжній практиці зустрічається й зовсім протилежна практика оподаткування подібних доходів. Так, в КНР доходи від надання землі в користування обкладаються не в межах прибуткового оподаткування, а встановлено окремий майновий податок – податок на приріст вартості землі, який розраховується й стягується в разі передачі однією стороною іншій права користування на земельну ділянку, яка перебуває у власності. Платниками є організації й приватні особи, які отримали дохід в результаті передачі прав користування зазначеними об’єктами [162]. Податковою базою є різниця

(приріст вартості) між отриманим доходом від проведеної операції та витратами щодо попереднього придбання земельної ділянки. При цьому для такого податку передбачено саме прогресивну шкалу оподаткування: а) 30% податкова ставка – в разі загального приросту вартості об'єкта нерухомості менше ніж 50%; б) 40% податкова ставка – в разі загального приросту вартості об'єкта нерухомості від 50 до 100%; в) 50% податкова ставка – в разі загального приросту вартості об'єкта нерухомості від 100 до 200%; г) 60% – податкова ставка в разі загального приросту вартості об'єкта нерухомості більше 200%, [163, с. 27].

Щодо умов та порядку передання інших об'єктів нерухомості (будівель або інших капітальних споруд та житла) в оренду слід зазначити, що для таких відносин також характерним є платність. Загальні засади надання капітальних споруд в оренду передбачено ст. 759 ЦК України, відповідно з якою за договором найму (оренди) наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві відповідну капітальну споруду у володіння та користування за плату на певний строк. При цьому, плата, яка справляється з наймача будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини), складається з плати за користування нею і плати за користування земельною ділянкою (ст. 797 ЦК України). Відповідно до ст. 810 ЦК України за договором найму (оренди) житла одна сторона – власник житла (наймодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (наймачеві) житло для проживання у ньому на певний строк за плату, розмір якої встановлюється у договорі найму житла.Аналогічний підхід міститься й в податковому законодавстві, де оренда житлових приміщень – це операція, що передбачає надання житлового будинку, квартири або їх частини її власником у володіння та користування орендарю на визначений строк для цільового використання за орендну плату (п. 14.1.97-2 ст. 14 ПК України).

В такий спосіб у результаті передання земельної ділянки в оренду чи користування на умовах емфітевзису, надання капітальної споруди чи житла в оренду, фізична особа, яка вклала кошти у придбання таких об'єктів

нерухомості, передаючи їх в тимчасове користування отримує доходи, які не вимагають її участі в їх створенні, що дозволяє характеризувати їх як пасивні.

Стосовно оренди рухомого майна, то відповідно до положень ЦК України в найм (оренду) можуть бути передані транспортні засоби(повітряні, морські, річкові судна, а також наземні самохідні транспортні засоби тощо)за плату встановлену договором(ч. 1 ст. 798 ЦК України). Така норма відповідає змісту ст.ст. 319 і 320 ЦК України щодо встановлення права власника володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном на власний розсуд, у т.ч. для здійснення підприємницької діяльності. Таким чином, здавання в оренду власного рухомого майна може здійснюватися фізичними особами як у межах підприємницької діяльності, так і шляхом виконання норм п. 170.1 ст. 170 р. IV ПК України без реєстрації орендодавця фізичною особою – підприємцем.

Відповідно до ст. 632 ЦК України розмір орендної плати сторони встановлюють за домовленістю. Тобто, орендуючи автомобіль у фізичноїособи, сторони мають право встановити будь-яку ціну, адже вона не підлягає державномурегулюванню (ст. 44 ГК України, ст. 631 ЦКУкраїни, ст. 9, 10 Закону України «Про ціни і ціноутворення») [164].

Для оренди автомобіля передусім необхідно укласти договір оренди, причому обов’язково в письмовій формі (ч. 1 ст. 799 ЦК України). На сьогодні не встановлено типової форми договору оренди транспортного засобу (автомобіля), тому такий договір складається в довільній форміз урахуванням вимог, передбачених ЦК України (у разі оренди автомобіля у фізичної особи) або нормами цивільного та господарського законодавства (у разі оренди автомобіля у фізичної особи – підприємця). При цьому, якщо договір оренди транспортного засобу укладено з фізичноюособою, не зареєстрованою суб’єктом підприємницької діяльності, то відповідно до ч. 2 ст. 799 ЦК України така угода підлягає обов’язковому нотаріальному посвідченню.Виключно реєстрація орендодавця в якості фізичної особи – суб’єкта підприємницької діяльності з метою надання транспортного засобу у користування за договором оренди в межах підприємницької діяльності звільняє його від нотаріального

посвідчення такого договору [165; 166; 167]. Як, зазначає В. О. Рядінська, в такий спосіб фізична особа, яка володіє відповідним транспортним засобом, передаючи його в оренду (найм) отримує від цього доходи, не докладаючи постійних зусиль [10, с. 45], отже доходи від оренди (найму) рухомого майна можна характеризувати як пасивні.

В якості особливого різновиду договору оренди в цивільній площині виділяється лізинг. Вчені-цивілісти поняття найму (оренди) вважають ширшим за поняття лізингу, а в якості основної відмінності виділяють предмет правового регулювання [168, с. 56]. Дійсно, якщо предметом договору найму є неспоживна річ, яка визначена індивідуальними ознаками що зберігає свій первісний вигляд за неодноразового використання (ч. 1 ст. 760 ЦК України), то предметом договору лізингу може бути неспоживча річ, визначена індивідуальними ознаками, що відноситься законодавством до основних фондів (ч. 1 ст. 807 ЦК України). Відповідно до ч. 3 ст. 139 ГК України основними фондами в господарському законодавстві виробничого і невиробничого призначення є будинки, споруди, машини та устаткування, обладнання, інструмент, виробничий інвентар і приладдя, господарський інвентар та інше майно тривалого використання, що віднесено законодавством до основних фондів [38]. В податковому законодавстві поняття основних засобів визначено, як матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (крім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує 20000 гривень, невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 20000 гривень і поступово зменшується у зв’язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік) (пп. 14.1.138 п. 14.1 ст. 14 ПК України). Тобто, предметом

договору лізингу може виступати як рухоме, так і нерухоме майно. Проте, хотілося б підкреслити ще одну відзнаку договору лізингу. В межах останнього передбачається особливий порядок та умови переходу предмета лізингу у власність лізингоодержувача, що зумовлює суворе дотримання низки вимог, передбачених ст. 799, 806, 220 ЦК України, на що звернено увагу й в судовій практиці [169; 170].

Відносини лізингу на рівні законів регулюються декількома основними галузевими нормативними актами. Так, відповідно до ст. 806 ЦК України за договором лізингу одна сторона (лізингодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (лізингоодержувачеві) у володіння та користування майно, що належить лізингодавцю на праві власності і було набуте ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем (прямий лізинг), або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов (непрямий лізинг), на певний строк і за встановлену плату (лізингові платежі). Тобто, цивільним законодавством не передбачено лізингодавця, як спеціального суб'єкту лізингу.

У сфері господарювання лізинг визначається, як господарська діяльність, спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів, яка полягає в наданні за договором лізингу однією стороною (лізингодавцем) у виключне володіння та користування другій стороні (лізингоодержувачу) на визначений строк майна, що належить лізингодавцю або набувається ним у власність (господарське відання) за дорученням чи погодженням лізингоодержувача у відповідного постачальника (продавця) майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів (ст. 292 ГК України). При цьому, якщо нормами цивільного законодавства виділено прямий та непрямий лізинг (ч. 1 ст. 806 ЦК України), то нормами ГК України залежно від особливостей здійснення лізингових операцій виділено – фінансовий чи оперативний, а за формою здійснення: зворотний, пайовий, міжнародний(ч. 2 ст. 292 ГК України).

В податковому законодавстві лізинг (крім операцій з фрахтування (чартеру) морських суден та інших транспортних засобів) визначається, як передача основних засобів у володіння та користування фізичним та/або юридичним особам (лізингоодержувачам) за плату та на визначений строк(пп. 14.1.97 п. 14. 1 ст. 14 ПК України). При цьому, законодавцем встановлено й відповідні види таких лізингових операцій: оперативний лізинг (оренда), фінансовийта зворотний лізинг (пп. 14.1.97 п. 14.1 ст. 14 ПК України).

Як випливає з наведеного вище, у визначенні, як змісту договору лізингу, так і його видів є певні розбіжності між загальним цивільним законодавством та господарським і фінансовим. Як ЦК України (ч. 3 ст. 806), так і ГК України (ч. 7 ст. 292) відносно докладного регламентування відносин лізингу відсилають до інших законодавчих актів. Єдиним законом, який з 1997 року визначав загальні правові та економічні засади лізингу був Закон України «Про лізинг», ст. 1 якого лізинг визначався як підприємницька діяльність, що спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів і полягала в наданні лізингодавцем у виключне користування на визначений строк лізингоодержувачу майна, що є власністю лізингодавця або набувається ним у власність за дорученням і погодженням з лізингоодержувачем у відповідного продавця майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів [171]. Лізингодавцями могли виступати, як юридичні особи, так і фізичні особи – підприємці. У 1999 році цей закон зазнав нової редакції, й фактично регулював відносин, які виникали в межах виключно фінансового лізингу. При цьому, в якості лізингодавця закріплювалися виключно юридична особа (ст. 4 Закону України «Про фінансовий лізинг») [172].

Наступні зміни щодо правового регулювання відносин в досліджуваній сфері відбулися 4 лютого 2021 року з прийняттям нового Закону України «Про фінансовий лізинг» [173], яким фінансовий лізинг визначається, як вид правових відносин, за якими лізингодавець зобов’язується відповідно до договору фінансового лізингу на строк та за плату, визначені таким договором,

передати лізингоодержувачу у володіння та користування як об'єкт фінансового лізингу майно, що належить лізингодавцю на праві власності та набуте ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем, або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов, та які передбачають наявність хоча б однієї з ознак фінансового лізингу, встановлених законом. В якості лізингодавця закріплено виключно юридичну особу, яка набула у встановленому законом порядку право надавати послуги з фінансового лізингу і на підставі договору фінансового лізингу передає лізингоодержувачу у володіння та користування об'єкт фінансового лізингу (ст. 1, 10). Окрім цього, відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» фінансовий лізинг належить до фінансових послуг. Суб'єктами надання останніх, зокрема є фінансові установи, а також, якщо це прямо передбачено законом, фізичні особи – підприємці (ч. 1 ст. 5) [174]. Як, вже зазначалася Закон України «Про фінансовий лізинг» в якості лізингодавців приватних підприємців не закріплює. Отже, фізичні особи можуть виступати в таких відносинах виключно як лізингоодержувачі, а від так вони не отримують доходу, й відповідно у них не виникає об'єкта обкладання ПДФО. Така логіка відповідає законодавчій конструкції щодо визначення фінансового лізингу у пп. б п. 14.1.97 п. 14. 1 ст. 14 ПК України.

Щодо оперативного лізингу (оренди) в контексті податкового регулювання слід зазначити, що під останнім розуміється операціяюридичної чи фізичної особи (лізингодавця/орендодавця), за якоюлізингодавець/орендодавецьпередає іншій особі(лізингоодержувачу/орендарю) основні засоби, придбані або виготовлені лізингодавцем/орендодавцем, на умовах інших, ніж ті, що передбачаються фінансовим лізингом (пп. а п. 14.1.97 ст. 14 ПК України).

За такого підходу лізингодавцем може бути юридична особа або фізична особа – індивідуальний підприємець, яка (ий) за рахунок залучених і (або) власних коштів набуває у власність майно і надає його як предмет лізингу

лізингоодержувачу за певну плату в тимчасове володіння і в користування з переходом або без переходу до лізингоодержувача права власності на нього.

Тобто, за такого підходу у лізингодавця – фізичної особи суб'єкта підприємницької діяльності при отриманні лізингових платежів виникає обов'язок щодо сплати ПДФО з доходу від провадження господарської діяльності на загальних засадах встановлених ст. 177 ПК України.

Таким чином, доходи, які отримує фізична особа під час надання лізингу, виникають в межах господарської (підприємницької) діяльності, а звідси не відповідають критеріям характеристики таких, як пасивні. Саме тому, ми не можемо погодитися з віднесенням доходів від лізингу до пасивних [10, с. 45].

І останній момент, який вимагає уваги в межах дослідження окресленої групи доходів фізичної особи – це питання щодо включення до складу загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника ПДФО доходу від надання майна в суборенду (п. 164.2.5 п. 164.2 ст. 164 ПК України), при цьому, ні в ПК України, ні в ЦК України не міститься узагальненого визначення такого терміна, як «суборенда».Саме позначення відносин щодо передання вже орендованого майна третій особі в законодавстві використовуються такі категорії, як «піднайм» та «суборенда».

Так, право орендаря на передання окремих об'єктів оренди в суборендутретій особі встановлено ст. 288 ГК України [38], ст. 22 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» [175], ст. 8 Закону України «Про оренду землі» [161]. При цьому, якщо для здійснення суборенди відповідно до господарського законодавства та Закону України «Про оренду державного та комунального майна» обов'язковою умовою є реєстрація фізичної особи в якості суб'єкта підприємницької діяльності та використання такого майна винятково для здійснення такої діяльності, то відповідно до Закону України «Про оренду землі»орендована земельна ділянка або її частина може передаватися орендарем – фізичною особою у суборенду без зміни цільового призначення, якщо це передбачено договором оренди або за

письмовою згодою орендодавця (крім випадків, визначених законом) (ст. 5, 8) [161].

У ЦК України для визначення відносин щодо передання орендованої (найманої) речі орендарем (наймачем) у володіння та користування іншій особі використовується такий термін, як – «піднайм» (ст. 774 ЦК України).При цьому, встановлено декілька ключових умов таких договірних відносин: 1) можливе лише за згодою наймодавця, якщо інше не встановлено договором або законом (ч. 1 ст. 774 ЦК України); 2) до договорів піднаймузастосовуються ті ж правила, що й до договорів оренди (найму) (ч. 3 ст. 774 ЦК України). Тобто, наймач, будучи стороною в договорі найму, укладає договір піднайму, у якому він сам виступає як наймодавець. Як наслідок ці договори пов'язані між собою як первинний і похідний (додатковий), на підставі чого договір піднайму залежить від договору найму. Це зумовлює похідний характер прав піднаймача, зміст договору піднайму в усіх аспектах залежить від змісту договору найму.Такий висновок випливає й і з змісту ч. 2 ст. 8 Закону України «Про оренду землі», де вказується, що умови договору суборенди земельної ділянки повинні обмежуватися умовами договору оренди земельної ділянки і не суперечити йому.

Отже, договір піднайму (суборенди) носить платний характер. Розмір плати за договором найму встановлюють у договорі (ч. 1 ст. 762 ЦКУкраїни, ч. 2 ст. 823 ЦК України). Тому при укладенні договору суборенди (піднайму) орендодавець, зазвичай, намагається відшкодувати всі свої витрати за рахунок орендної плати, що стягується. Для цього до кінцевої суми орендної плати орендодавець додатково включає, зокрема, витрати на сплату податків з об'єкта оренди.

На підставі проведеного аналізу можна дійти висновку, що доходи, які отримують фізичні особи від надання майна в оренду, зокрема емфітевзис, суборенду та житловий найм (піднайм) можна характеризувати, як «доходи від передачі майна в платне володіння та користування» [10, с. 46] й за своєю природою вони є пасивними, адже фізична особа, яка вклала кошти у

придбання об'єктів рухомого та нерухомого майна, передаючи їх в тимчасове користування отримує доходи, які не вимагають її участі в їх створенні [176, с. 215]. Що стосується доходів фізичних осіб, які отримані в результаті лізингу, то такі доходи відносяться саме до активних доходів, що підтверджується правовою природою договору лізингу, як змішаного договору, який укладається в межах комерційної (господарської) діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців [176, с. 215].

Підсумовуючи зазначене вище, пропонуємо в українському податковому законодавстві закріпити термін «пасивні доходи» із розширенням переліку їх видів. Для реалізації зазначеної пропозиції пропонуємо до пп. 14.1.268 п. 14.1 ст. 14 ПК України внести відповідні зміни, виклавши його в наступній редакції:

«Пасивні доходи – це доходи, отримані в результаті вкладення (інвестування) належного юридичній чи фізичній особі майна та майнових прав у встановлені законодавством об'єкти. До пасивних доходів відносяться доходи, отримані у вигляді: процентів на поточний або депозитний (вкладний) банківський рахунок, на вклад (депозит) у кредитних спілках, інших процентів (у тому числі дисконтних доходів); процентного або дисконтного доходу за іменним ощадним (депозитним) сертифікатом; плати (відсотків), що розподіляється відповідно до пайових членських внесків членів кредитної спілки; доходу, який виплачується компанією, що управляє активами інституту спільного інвестування, на розміщені активи відповідно до закону, включаючи дохід, що виплачується (нараховується) емітентом у результаті викупу (погашення) цінних паперів інституту спільного інвестування, який визначається як різниця між сумою, отриманою від викупу, та сумою коштів або вартістю майна, сплаченою платником податку продавцю (у тому числі емітенту) у зв'язку з придбанням таких цінних паперів, як компенсація їх вартості;доходу за іпотечними цінними паперами (іпотечними облігаціями) відповідно до закону; відсотків (дисконту), отриманих власником облігації від їх емітента відповідно до закону; доходу за сертифікатом фонду операцій з нерухомістю та доходу, отриманого платником податку в результаті викупу

(погашення) управителем сертифікатів фонду операцій з нерухомістю в порядку, визначеному проспектом емісії сертифікатів; інвестиційного прибутку, включаючи прибуток від операцій з державними цінними паперами та з борговими зобов'язаннями Національного банку України з урахуванням курсової різниці;роялті;дивідендів; страхових виплат і відшкодувань, пенсійних виплат в межах системи недержавного пенсійного забезпечення та виплат за договорами довірчого управління з учасниками фонду банківського управління; доходу від надання майна в оренду (суборенду, емфітевзис)».

Такі доходи при отриманні їх фізичними особами підлягають оподаткуванню в межах ПДФО, особливості адміністрування якого є предметом дослідження наступного розділу дисертаційного дослідження.

На сьогодні, окрім зазначеного податку, пасивні доходи підлягають оподаткуванню й ВЗ, який було введено з метою забезпечення фінансування заходів з підвищення обороноздатності держави з 3 серпня 2014 року [177]. З моменту його введення було проголошено його тимчасовий характер із строком дії до 1 січня 2015 року. Проте, Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 71-VIII, який набрав чинності з 1 січня 2015 року, термін дії ВЗ продовжений, а тимчасовий характер його дії замінено на невизначений час, а саме до набрання чинності рішення Верховної Ради України про завершення реформи Збройних Сил України (п. 16-1 підрозділу 10 Розділу XX Перехідних положень ПКУкраїни). Платниками ВЗ визнаються особи, перелік яких визначено п. 162.1 ст.162 ПК України, тобто мова йде про платників ПДФО, а саме: фізичні особи – резиденти, які отримують доходи як з джерела їх походження в Україні, так і іноземні доходи;фізичні особи – нерезиденти, які отримують доходи з джерела їх походження в Україні та податкові агенти (пп. 1.1 п. 16-1 підрозділу 10 Розділу XX Перехідних положень ПКУкраїни). Об'єктом оподаткування ВЗ законодавець визначив доходи, закріплені ст. 163 ПК України, зокрема: 1) для фізичних осіб – резидентів загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід;доходи з джерелом їх походження в Україні,

які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання) та іноземні доходи – доходи (прибуток), отримані з джерел за межами України; 2) для фізичних осіб – нерезидентів – загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід з джерела його походження в Україні та доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання). З цього випливає, відсутність прив'язки до форми отриманих платником податків доходів в цілях оподаткування ВЗ. Норма вказує лише на походження доходів, поділяючи їх на доходи з джерела їх походження в Україні та з джерел за межами України, вичерпний перелік яких встановлено пп. 14.1.54, 14.1.55 п. 14.1 ст.і 14 ПК України, й, до яких включено пасивні доходи.

Відповідно з пп. 1.4. п. 16-1підрозділу 10 Розділу XX ПК України нарахування, утримання та сплата (перерахування) збору до бюджету здійснюються у порядку, встановленому статтею 168 ПК України. В якості особливості ВЗ можна виділити встановлення законодавцем фіксованої ставки в розмірі 1,5 % від об'єкта оподаткування.

Особами, відповідальними за нарахування та сплату ВЗ з пасивних доходів є особи, визначені ст. 171 ПК України, а саме: а) податковий агент – для оподатковуваних доходів з джерела їх походження в Україні; б) платник податку – для іноземних доходів та доходів, джерело виплати яких належить особам, звільненим від обов'язків нарахування, утримання або сплати (перерахування) збору до бюджету.

Таким чином, з наведеного можна дійти висновку що, по-перше, ВЗ фактично наділений правовою природою загальнодержавного податку, який сплачується фізичними особами-резидентами та фізичними особами-нерезидентами з доходів, які підлягають оподаткуванню ПДФО. З цього приводу, цілком доречним є зауваження В. О. Рядінської, яка введення ВЗ розглядає як збільшення ставки ПДФО [10, с. 208]. По-друге, порядок адміністрування ВЗ при отриманні фізичними особами будь-якого виду пасивного доходу ідентичний процедурам адміністрування ПДФО. Саме з цих

позицій в роботи не виділено в якості окремих структурних складових положень, присвячених порядку оподаткування пасивних доходів фізичних осіб ВЗ.

1.3. Загальна характеристика фізичних осіб як суб'єктів оподаткування

В основу дослідження загально-теоретичних питань щодо оподаткування доходів фізичних осіб може бути покладено декілька наукових напрямків: розкриття правового статусу фізичних осіб як платників податків; аналіз фізичних осіб як суб'єктів податкового права і податкових правовідносин; визначення податкової правосуб'єктності фізичних осіб з розкриттям змісту їхніх прав та обов'язків; розкриття статусу податкового резидентства; дослідження статусу податкового агента тощо. Слід зазначити, що на сьогодні практично всі з порушених питань досліджено на рівні окремих дисертаційних робіт [178, с. 55; 6, с. 98; 179, с. 100; 180, с. 46; 181, с. 43; 182, с. 89; 183, с. 145; 184, с. 99; 9, с. 88; 74, с. 43]. Саме тому, в даному підрозділі буде зосереджено увагу на окремих ключових аспектах характеристики фізичних осіб, як суб'єктів оподаткування, які дозволять в наступному розділі дисертаційного дослідження розкрити форми та особливості процедур виконання податкового обов'язку щодо сплати ПДФО при отриманні пасивних доходів.

Цьому питанні у вітчизняній фінансово-правовій науці приділено достатню увагу у роботах таких вчених як: М. П. Кучерявенка, М. О. Перепелиці, В. О. Рядінської, Ю. О. Костенко, І. О. Пліса, П. Є. Бутка та інших [178, с. 55; 6, с. 98; 179, с. 100; 180, с. 46; 181, с. 43; 182, с. 89; 183, с. 145; 184, с. 99; 9, с. 88; 74, с. 43; 185, с. 452]. Проте, в юридичній науці досі тривають дискусії щодо таких базових категорій, як «суб'єкт права», «суб'єкт правовідносин», «правосуб'єктність», умови настання правоздатності та дієздатності. Не вносить урегульованості до цього питання й відсутність законодавчого закріплення податкової дієздатності.

Р.О. Халфіна, підкреслюючи цінність правовідносин, звертає увагу на те, що правовідносини визначають конкретне, реальне суспільне відношення, що виступає в правовій формі і є підсумком реалізації норми [186, с. 31]. Треба зазначити, що правовідношення є ніщо інше, як та форма чи той вигляд, який набувають фактичні відносини, будучи врегульованими нормами права [187, с.183]. Іноді правовідносини розглядаються як ланка, що зв'язує норму права та фактичні суспільні відносини, які регулюються нею [188, с. 32-36]. Існує і протилежна точка зору, коли правовідносини не зливаються з фактичними відносинами та останні не стають правовими: «…такого об'єднання не буває навіть в процесі реалізації правовідношення, коли права та обов'язки його учасників реалізуються в поведінці» [189, с. 41]. Як підкреслює Ю.Г. Ткаченко, відносин, які за своїм змістом є виключно правовими немає, та взагалі виключно правовідносини існувати не можуть [190, с. 32]. Т. Є. Кушнарьова вважає, що правовідносини дійсно виникають під впливом діючих правових норм на вже існуючі суспільні відносини, але в деяких випадках, вони можуть створювати нові суспільні відносини, тобто, необхідно враховувати реалізацію двох таких тенденцій [191, с. 18].

М. П. Кучерявенко, визначаючи місце податкових відносин в системі правового регулювання, підкреслює подвійний характер такого зв'язку, при якому такі відносини формуються на основі реальних суспільних відносин, що визначають надходження платежів. Проте вони стають такими лише під впливом податково-правових норм [192, с. 69]. Суспільні відносини, що передбачають регулювання надходжень податків і зборів, стають податковими правовідносинами лише за наявності закріпленого нормою права податкового обов'язку. В цьому контексті принциповим є положення щодо наявності особливого правового зв'язку при регулюванні податкових відносин. Єдність фактичного змісту та юридичної форми податкових правовідносин виражається, передусім, у тому, що виникнувши на підставі приписів закону, такі відносини здійснюються в поведінці учасників через чітко регламентовані права та обов'язки [192, с. 74]. На цей аспект звертав увагу й С. С. Алексєєв

зазначаючи, що «податкові відносини існують виключно у формі правового зв'язку, за якого платник податків зобов'язаний сплатити податок, а податковий орган наділений правом вимоги такої сплати» [193, с. 137].

Підіймаючи питання щодо характеристики категорії «суб'єкт правовідносин» необхідно виходити із розмежування таких понять, як «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин». В цьому контексті логічним представляється запозичення усталених, загальнотеоретичних підходів. Як правильно зазначають вчені, суб'єктами правовідносин є їх реальні учасники, а суб'єктами права – виступають особи, які володіють правосуб'єктністю, тобто які потенційно спроможні бути учасниками правовідносин [193, с. 140; 194, с. 37; 195, с. 99]. Близький підхід відображено й у галузевих юридичних науках [186, с. 115; 196, с. 112; 197, с. 1-3; 198, с. 79]. Н. І. Хімічева суб'єктів фінансового права визначає як носіїв передбачених фінансово-правовими нормами суб'єктивних прав та обов'язків у сфері фінансової діяльності держави, а суб'єктів фінансових правовідносин, як реальних учасників конкретних правовідносин [199, с. 40-41]. Подібним чином тлумачаться дані категорії й іншими фінансистами [198, с. 91; 178, с. 67-68].

Проте, у правовій науці можна зустріти й інші позиції вчених. Так, Ц.А. Ямпольська відзначає, що суб'єктами права є носії прав та обов'язків, які беруть або можуть брати участь у правовідносинах [196, с. 112]. Аналогічно міркував й Ю. Н. Старілов, який суб'єктів адміністративного права визначає як конкретних учасників адміністративно-правових відносин, в які вони вступають або по своєму власному бажанню (розсуду), або в силу обов'язку, покладеного на них спеціальними правовими нормами [200, с. 12]. Тобто, вчені не розмежовують категорії «суб'єкт права» і «суб'єкт правовідносин».

Ми підтримуємо точки зору тих науковців, які закладають все-таки певну диференціацію щодо розмежування означених категорій, тому що суб'єкт права – це особа, потенційно спроможна брати участь у правовідносинах, а суб'єкт правовідносин – це реальний учасник конкретних правовідносин [179, с. 18], адже, у сфері реалізації права, нас повинні цікавити не всі потенційні

можливості осіб, а тільки ті особливості, які визначають можливість їхньої участі у правовідносинах. Виходячи з цього поняття «учасник права» вужче поняття «суб'єкт права».

Поняття «суб'єкт податкового права» і «суб'єкт податкового правовідношення» – є однорідними, але не ідентичними. В деяких випадках вони співпадають (наприклад, податковий орган здійснює контроль за своєчасністю надання податкової декларації платником податків), тобто, податковий орган, який є суб'єктом податкового права, стає суб'єктом правового правовідношення коли бере участь у конкретному податковому правовідношенні Певна особа не може брати участь у податковому правовідношенні не будучи при цьому носієм податкових обов'язків. Суб'єкт податкового права через реалізацію своєї правосуб'єктності становиться реальним суб'єктом податкового правовідношення. Саме шляхом наділення правосуб'єктністю фіксується юридичне становище особи. На сьогодні зазначене питання докладно висвітлено в багатьох роботах [192, с. 191-200; 178, с. 42-68; 182, с. 85]. Саме тому навряд чи є сенс зупинятися на цьому докладно, проте власну позицію щодо досліджуваного аспекту хотілося б позначити.

В юридичній науці існують різні наукові напрями, які визначають сутнісні характеристики та зміст правосуб'єктності. Так, в одному випадку, правосуб'єктність пов'язують із правом особливого роду, зауважуючи, що право суб'єкта та правоздатність є можливостями, проте, різного порядку [182, с. 83], у другому – відносять до юридичних властивостей суб'єкта права [183, с. 110], у третьому – характеризують як одну із форм суб'єктивного права [201, с. 89], у четвертому – розглядають як загальну передумову виникнення правовідношення [202, с. 78]. Ми приєднуємося до позиції, що правосуб'єктність являє собою обов'язкову ознаку суб'єкта права, оскільки вона є невід'ємною можливістю особи бути носієм юридичних прав і обов'язків [178, с. 32].

С. С. Алексєєв визначаючи правосуб'єктність як суспільно-юридичну властивість акцентував увагу на тому, що конкретну роль правосуб'єктності

можна прослідити на рівні галузей права, тобто загальне юридичне положення фізичних осіб фіксується шляхом наділення галузевої правосуб'єктності [193, с. 140], з чим не можна не погодитися. Далі вчений виділяв загальну (здатність особи в межах політико-правового утворення бути в цілому суб'єктом права), галузеву (здатність особи бути учасником правовідносин відповідної галузі права) та спеціальну (здатність особи бути учасником лише визначеного кола галузевих правовідносин) правосуб'єктність [193, с. 144].

Таким чином, правосуб'єктність на галузевому рівні конкретизує коло реальних суб'єктів і правовідносин, у яких вони можуть брати участь. Фізичні особи, будучи самостійними суб'єктами фінансового права, володіють фінансовою правосуб'єктністю, тобто здатністю мати (правоздатністю) й здатністю здійснювати (дієздатністю) встановлений законом комплекс обов'язків і прав у фінансових правовідносинах [178, с. 207]. При цьому кожна особа має свою специфічну сукупність обов'язків і прав, що зумовлено конкретним видом фінансових правовідносин в яких вона приймає участь.

М. О. Перепелиця вважає, що підстав для виділення податкової правосуб'єктності на галузевому рівні немає, і в цілому податкову правосуб'єктність визначає, як установлену нормами фінансового права спроможність особи бути носієм юридичних обов'язків і прав у відносинах, що регулюють установлення, зміну, скасування податкових платежів, їх сплату або стягнення з метою формування доходної частини бюджетів і відповідних цільових фондів [178, с. 56]. Така позиція є цілком зрозумілою, проте, хотілося б додати одне зауваження. Враховуючи, що податкова правосуб'єктність, відображаючи права та обов'язки фізичних осіб, як платників податків, слугує передумовою участі їх у правовідносинах, що регулюють саме оподаткування, буде відрізнятися за низкою ознак (наприклад: залежно від статусу резидентства, здійснення підприємницької діяльності чи незалежної професійної діяльності, отримання пасивного доходу тощо) більш правильним є визначення її саме як спеціальної правосуб'єктності в галузі фінансового права. В. В. Глухов розглядає податкову правосуб'єктність, як одну з видів

підгалузевої правосуб'єктності, виходячи із позиції характеристики податкового права як підгалузі фінансового права [203, с. 65-66].

Резонансною видається позиція Д. В. Вінницького, який податкову правосуб'єктність визначає як галузеву та підкреслює похідний характер «приватної податкової правосуб'єктності фізичної особи» від цивільної [189, с. 12]. Такий підхід викликає декілька зауважень. По-перше, чи можна взагалі ставити питання, що податкове право знаходиться на стику з цивільним, адже, методи правового регулювання є кардинально протилежними. Межа податково-правового регулювання чітко визначена ст. 1 ПК України. Відмінність податкових правовідносин від інших майнових, зокрема, цивільних, полягає, перш за все, у нерівності становища їх учасників. Імперативному методу їх регулювання властиво «зобов'язування, підпорядкування», а не «дозвіл, домовленість». Податкове правовідношення, будучи публічним, тобто пов'язаним із владою передбачає підпорядкування однієї сторони – платника податків іншій стороні – державі чи органам місцевого самоврядування; виступає як форма реалізації імперативної податково-правової норми та реалізується за принципом: команда (яку видає держава) і виконання (яке здійснюють підлеглі суб'єкти податкового права) [73, с. 8-9].

І, по-друге, така позиція вченого більш пов'язана з проблемними аспектами податкової дієздатності. Умовою загальної податкової правосуб'єктності фізичної особи є сам факт фізичного існування людини, проте, в окремих випадках вчені звертають увагу, наприклад, й на вік, шо характеризує не тільки можливість особи брати участь у податкових правовідносинах, мати права й обов'язки, а й можливість реалізовувати їх своїми діями [192, с. 194]. Тобто, мова йде про необхідність розрізняння умов податкової правоздатності та дієздатності. У зв'язку з тим, що податкова дієздатність надає особі можливість здійснювати податковий обов'язок і права, а податкова правоздатність тільки володіти ними, момент придбання їх у часі для фізичних осіб – суб'єктів податкового права різниться. Якщо, податкова правоздатність для фізичних осіб – виникає з моменту народження, то її

податкова дієздатність, унаслідок різних причин, настає у час, віддалений від моменту народження та за інших умов [178, с. 56].

Не дивлячись на той факт, що це питання є предметом дослідження багатьох вчених, проте, воно продовжує зберігати свою дискусійність у податковому праві, що зумовлено, перш за все, відсутністю врегулювання на законодавчому рівні. Так, Д. В. Вінницький пов'язує податкову дієздатність із досягненням 16 років; М. В. Карасьова – 14-ти років; В. І. Гуреєв та М. О. Перепелиця – 18-ти років [189, с. 200; 198, с. 103; 188, с. 13; 178, с. 62]. М. П. Кучерявенко, виділяючи повну й неповну податкову дієздатність, звертає увагу на два фактори: 1) досягнення певного віку – 16 років; 2) наявність у платника податків об'єкта, що породжує податковий обов'язок [192, с. 196–197].

Ґрунтовне дослідження з цього питання проведено М. О. Перепелицею, яка на підставі аналізу висновків загальної теорії права і низки галузей права критично підходить до критеріїв визначення моменту виникнення фінансової дієздатності [178, с. 56-65]. Зокрема, вченою виділено декілька таких груп, а саме: 1) умови готовності суб'єкта права з точки зори його волі приймати правові рішення (для фізичної особи – це вік); 2) організаційні умови з поділом на внутрішні та зовнішні (вид здійснюваної діяльності, отримання дозвільних документів тощо); 3) майновий стан особи [178, с. 67].

Як ми бачимо, виділення такої умови, як вік для вчених фінансистів є традиційним. Так, вік, як підстава для вирішення питання про зрілість волі суб'єкта, необхідної для здійснення правових дій, установлюється для фізичних осіб законодавцем. Законодавець виходить із того, що перш за все саме вік визначає розумовий рівень, готовність суб'єкта і, як наслідок, можливість усвідомлення ним характеру здійснюваних дій або, навпаки, необхідність утримання від їх здійснення, адже вік – це період, ознака зрілості в розвитку людини [178, с. 58]. М. О. Перепелиця, обґрунтовуючи доцільність встановлення фінансової дієздатності фізичної особи виключно з 18-ти років наполягає тільки на її повній формі та зосереджує основні аргументи саме на

ступені вольової та розумової зрілості особи [178, с. 62]. Погоджуючись з таким підходом, хотілося б звернути увагу на дуже важливий акцент, зроблений М. П. Кучерявенко, який виділяє повну податкову дієздатність, зумовлену виконанням податкового обов'язку з широкої точки зору (обов'язки з податкового обліку, сплати податків та податкової звітності) [192, с. 196] та відповідно неповну (покладення виконання окремих складових податкового обов'язку, наприклад на податкового представника).

Як вже було підкреслено ПК України не вирішено питання щодо визначення віку, як умови дієздатності фізичних осіб – платників податків. Окремі вчені-фінансисти, здійснюючи аналіз врегулювання цього питання на підставі інших галузей законодавства (кримінального, адміністративного, трудового, цивільного) звертають увагу на похідний характер фінансової, в тому числі, й податкової дієздатності [204, с. 290; 205, с. 42-43]. Такий підхід обґрунтовано піддає критиці М. П. Кучерявенко, зазначаючи, що зміст податкової дієздатності пов'язаний не з будь-яким об'єктом цивільно-правового чи трудового регулювання, а тільки з тим що породжує податковий обов'язок [192, с. 198]. Дійсно, власником майна у порядку спадкування чи дарування, може бути й малолітня дитина, яка, зокрема, ще не досягла віку цивільної дієздатності, проте вже постає питання щодо наявності об'єкта оподаткування та обов'язку щодо сплати ПДФО. Саме тому, вважаємо, що обов'язковою умовою досягнення податкової дієздатності є наявність у фізичної особи (у власності, розпорядженні, володінні) об'єкта, що породжує виникнення податкового обов'язку [206, с. 273]. Це підтверджується й законодавчою конструкцією, де ст. 15 ПК України визначається, що платниками податків визнаються фізичні особи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або проводять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування згідно з ПК України або податковими законами, і на яких покладено обов'язок зі сплати податків та зборів [3].

На необхідність закріплення у ПК України моменту виникнення податкової дієздатності для фізичних осіб, наполягає в своєму

дисертаційному дослідженні й І. О. Пліс, проте, вчений в більшому ступені акцентує увагу на таку її складову, як деліктоздатність, й при цьому, прямо не обґрунтовує запровадження відповідного вікового цензу [207, с. 130].

Враховуючи, що загальна конструкція податкової дієздатності має бути зорієнтована на галузеву, з урахуванням особливостей інституційного податково-правового регулювання, вважаємо доцільним пов'язувати досягнення повної податкової дієздатності фізичної особи з моментом, коли така особа може своїми діями реалізовувати усі обов'язки і права, пов'язані з оподаткуванням, й на нашу думку, оптимальний вік – 18 років [206, с. 274].

Загальні підходи до характеристики фізичних осіб як суб'єктів податкових правовідносин пояснюються специфікою тих відносин, що регулюються податковим правом; необхідністю виділення основної передумови, що визначає участь таких осіб у відносинах, пов'язаних із виконанням податкового обов'язку. І в даному випадку мова йде про правосуб'єктність, як обов'язкову ознаку суб'єкта податкового права, оскільки вона є невід'ємною можливістю особи бути носієм юридичних обов'язків і прав [208, с. 104].

Податкова правосуб'єктність характеризується наступним: 1) охоплює як потенційно правові можливості фізичних осіб (податкова правоздатність), так і здатність щодо їх безпосереднього здійснення (податкова дієздатність); 2) умови настання податкової правоздатності та дієздатності у часі для фізичних осіб є різними (якщо, податкова правоздатність для фізичних осіб – виникає з моменту народження, то її податкова дієздатність зумовлена досягненням певного віку та наявністю об'єкта оподаткування); 3) є спеціальною в галузі фінансового права та відображає обов'язки та права фізичних осіб за низкою ознак (наприклад: залежно від статусу резидентства, здійснення підприємницької діяльності чи незалежної професійної діяльності, отримання пасивного доходу тощо) [208, с. 104].

І останній момент, який потребує певної увагу, це визначення фізичних осіб безпосередньо як платників ПДФО. Слід зазначити, що поняття платника податків трактується серед науковців відносно традиційно. Загалом до

платників податків відносять юридичних і фізичних осіб, на яких відповідно до законодавства покладено обов'язок, сплачувати податки та збори [188, с. 9; 209, с. 99]. При цьому, одні вчені при визначенні платника податків роблять акцент на наявність самостійного джерела доходу [210, с. 250; 211, с. 50]. Інші ж зосереджують увагу на обов'язку платника сплачувати податок за рахунок власних коштів [212, с. 82; 213, с. 386]. Слід погодитися з Ю. О. Костенко, яка доходить висновку, що характеризуючи фізичних осіб як платників податків у цілому необхідно вести мову про цілісний комплекс податкових обов'язків, а також акцентувати увагу на наявності об'єктів оподаткування (оподатковувані відповідним податком доход або майно; учинення дій, які підлягають оподаткуванню), адже у виняткових випадках сплата податків може здійснюватися й за рахунок позикових коштів [179, с. 159-160].

Близький підхід міститься й в податковому законодавстві. Так, платниками податків визнаються фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування згідно з ПК України або податковими законами, і на яких покладено обов'язок із сплати податків та зборів згідно з цим кодексом (п. 15.1 ст. 15 ПК України). Безпосередньо платник ПДФО – це фізична особа – резидент, яка отримує доходи як з джерела їх походження в Україні, так і іноземні доходи; фізична особа – нерезидент, яка отримує доходи з джерела їх походження в Україні; податковий агент (п. 162.1 ст. 162 ПК України) [3]. Узагальнене визначення поняття «фізична особа» міститься в ЦК України, відповідно до якого людина як учасник цивільних відносин вважається фізичною особою [159].

Цілком вірним є висновок, що фізична особа – платник податків – це людина, яка є учасником особистих немайнових та майнових відносини, має об'єкт оподаткування та на яку законодавством покладено обов'язок сплачувати загальнообов'язкові платежі [184, с. 118]. В попередньому підрозділі роботи нами було акцентовано увагу на нерозривний зв'язок

платника й об'єкта оподаткування, який фактично, як зазначає М.П. Кучерявенко, опредмечує право справляння податків в аспекті реалізації повноважень податкових органів щодо зобов'язаних осіб. Саме виникнення об'єкта оподаткування передбачає об'єктивну можливість вимоги насамперед сплати податку [214, с. 201]. Окрім цього, однією із ключових характеристик фізичної особи як платника податку є визначення статусу податкового резидентства, адже від цього залежатиме обсяг покладеного на нього податкового обов'язку. Так, обов'язки у податкового резидента виникають щодо усіх складових об'єкта оподаткування незалежно від того, отримано їх на території країни, де він перебуває або де він зареєстрований, тоді як нерезидента характеризують виключно обов'язки щодо доходів, отриманих у країні перебування [184, с. 89]. Дійсно податкове резидентство закладає підстави двох найсуттєвіших понять для платника податку: по-перше, розміру та обсягу податкових обов'язків; по-друге, розміру та підстав відповідальності (для резидентів – по всіх обов'язках, як пов'язаних із діяльністю в країні перебування, так і ні, тоді як для нерезидентів – виключно пов'язаних із діяльністю в країні перебування) [215].

На сьогодні, досить глибоко досліджено питання податкового резидентства фізичних осіб у дисертаційній роботи Є. С. Маринчака й моментів, які могли б істотно доповнити це дослідження не має. Проте чого, певне, не вистачає для повної загальної характеристики фізичних осіб, як платників ПДФО, так це деталізації загальнотеоретичних підходів, викладених досить фундаментально по окремих видових їх проявах при сплаті фізичними особами цього податку з пасивного доходу, що й буде нами розглянуто в наступному розділі. В попередньому підрозділі нами акцентовано увагу, що отримання фізичною особою пасивного доходу не пов'язано із здійсненням безпосередньо підприємницької діяльності, адже в межах останньої виникають саме активні доходи. З огляду на це в даній дисертаційній роботі поза нашої уваги залишилися питання, пов'язані із такими підвидами податкового статусу фізичної особи платника ПДФО, що залежать від різновидів діяльності

самозайнятої особи: фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності та фізичні особи, які провадять незалежну професійну діяльність. Ці два види діяльності мають узагальнюючий термін «самозайняті особи», які згідно до пп. 14.1.226 п. 14.1 ст. 14 ПК України визначаються як платники податку – фізичні особи – підприємці або які провадять незалежну професійну діяльність за умови, що такі особи не є працівниками в межах такої підприємницької чи незалежної професійної діяльності. Представляється, що податковий статус цих двох груп фізичних осіб відрізняється від загального статусу фізичних осіб, як платників ПДФО, адже як зазначає В. О. Рядінська такі фізичні особи фактично здійснюють господарську діяльність [10, с. 53], яка призводить до виникнення об'єктів обкладання ПДФО для яких діє спеціальні правила оподаткування.

Таким чином, у цьому розділі дисертаційного дослідження основна увага зосереджена на аналізі концептуальних вихідних теоретичних положень щодо правової природи пасивних доходів. Дослідження побудовано на з'ясуванні сутності таких доходів через визначення його поняття, характеристику видів таких доходів та їх особливості. Безумовно, поза нашої уваги залишилась і низка інших, не менш важливих моментів (доходів фізичних осіб в цілому; дослідження правового статусу фізичних осіб, як платників податків; дослідження правового статусу податкових агентів; проблеми виділення пасивних доходів при оподаткуванні юридичних осіб та ін.), проте, ми обрали шлях щодо узагальнення сучасних тенденцій в сфері дослідження пасивних доходів саме з акцентом на його визначення в контексті ПДФО.

Висновки до розділу 1

Доведено, що розмежування категорій «дохід» та «прибуток» залежно від виду платника податків не відповідає сучасним податковим тенденціям і має проводитись виключно за економічним змістом. Характеристика доходу, як об'єкта оподаткування, передбачає певне роздвоєння та використання специфічних підстав формування доходів юридичних та фізичних осіб, що має

бути відображено у спеціальних податкових нормах за кожним із прибуткових податків.

Доведено, що в податковому законодавстві зарубіжних країн (США, Мексики, Канаді, Великобританії, Німеччині, Франції, Австрії Фінляндії, Іспанії, РФ, Молдові, Вірменії. Республіках Білорусь та Туркменістан) однією із підстав класифікації доходів фізичних осіб є критерій зусиль платника податків, в зв'язку з чим категорії «пасивні доходи», «інвестиційні доходи», «доходи від капіталу» носять синонімічний характер й застосовуються як узагальнюючий термін для визначення доходів від інвестицій та капіталу (дивідендів, роялті, процентів та доходів від оренди майна).

Уточнено поняття інвестицій з виділенням їх особливостей: здійснюються у формі вкладень капіталу інвесторів (юридичних та фізичних осіб); грошова чи майнова форми; визначаються мотивацією інвестора; розширюють сферу інтересів, що спонукає інвесторів до здійснення вкладень, серед яких можуть бути не лише одержання доходу (прибутку), а й досягнення інших вигод чи соціального ефекту.

Доведено, що визначення інвестицій наведене у пп. 14.1.81 п. 14.1 ст. 14 ПК України не відповідає окремим положенням Закону України «Про інвестиційну діяльність» (ст. 1, 2) та ГК України (ст. 326).Оперуючи категорією «інвестиційні доходи» при закріпленні переліку пасивних доходів у пп. а п. 14.1.54 ст. 54 ПК України законодавець має навести універсальне визначення інвестицій та їх видів з метою оподаткування. В такий спосіб на законодавчому рівні буде чітко закріплено одну із підстав класифікації оподатковуваних доходів (прибутків) – залежно від об'єкта інвестування, що дозволяє характеризувати правову природу пасивних доходів як інвестиційну.

Обґрунтовано, що законодавцем у пп. 164.2.15 п. 164.2 ст. 164 ПК України допущена помилка при включенні суми страхового відшкодування при особистому страхуванні до бази оподаткування, адже така норма не відповідає нормам цивільного законодавства та Закону України «Про страхування». З метою усунення розбіжностей між податковим та цивільним законодавством

запропоновано внесення змін до ПК України в частині виключення з пп. 164.2.15 п. 164.2 ст. 164 сум страхових відшкодувань, як складової бази оподаткування.

Визначено, що викупна сума – це сума, яка виплачується страховиком у разі дострокового припинення дії договору страхування життя що розраховується математично на день припинення договору страхування життя залежно від періоду, протягом якого діяв договір страхування життя, згідно з методикою, яка проходить експертизу в вповноваженому органі, яка здійснена актуарієм і є невід'ємною частиною правил страхування життя Отримання страхувальником – фізичною собою викупної суми є підставою виникнення податкового обов'язку щодо сплати ПДФО.

Уточнено, що добровільне страхування пенсії – вид особистого страхування, за яким страховик зобов'язується оплачувати застрахованій особі у встановлені терміни регулярний дохід, що обумовлено попереднім накопиченням капіталу та здійсненням за його рахунок періодичних виплат при дожитті до більш похилого віку (ануїтетами).

Визначено, що довірче управління пенсійним вкладом – це послуга, яка надається професійними учасниками фінансового ринку та полягає у забезпеченні ефективного розпорядження пенсійними активами шляхом інвестування їх на фінансовому ринку в інтересах учасника НПФ, з метою отримання доходу та досягнення інших переваг для вкладника (інвестора). Тобто, фізичні особи, маючи у своєму розпорядженні певні активи (грошові кошти на вкладних пенсійних рахунках), бажають використати ці ресурси для отримання додаткового доходу, але не можуть чи не бажають займатись цим особисто, що відповідає ознакам пасивного доходу.

Уточнено, що віднесення пенсійних виплат в межах системи НПЗ до оподатковуваних пасивних доходів, запропоновано виключно в аспекті доходності особистих накопичувальних рахунків на рівні ринкових відсоткових ставок чи/або отримання інвестиційного прибутку в результаті довірчого управління пенсійними активами.

Обґрунтовано, що користування земельною ділянкою, як на умовах оренди, так і в формі емфітевзису передбачає отримання фізичною особою – власником земельної ділянки відповідної плати, яку можна характеризувати як плату за можливість користування майном, що має з одного боку, компенсувати орендодавцю (власнику) витрати на його утримання, а з іншого приносити дохід.

На підставі дослідження майна, як джерела доходу в межах податку на доходи фізичних осіб, виділено особливості оподаткування доходу, отриманого в результаті надання нерухомого та рухомого майна в оренду (суборенду, емфітевзис), житловий найм (піднайм), лізинг.

Доведено, що у результаті передання земельної ділянки в оренду чи користування на умовах емфітевзису, надання капітальної споруди чи житла в оренду, передання транспортного засобу в оренду (найм) фізична особа, яка вклала кошти у придбання таких об’єктів майна, передаючи їх в тимчасове користування отримує доходи, які не вимагають її участі в їх створенні, що дозволяє характеризувати їх як пасивні.

Залежно від предмету правового регулювання проведено розмежування між договорами оренди (найму) та лізингу рухомого та нерухомого майна з виділенням особливостей оперативного та фінансового лізингу, що дозволило визначити доходи фізичної особи від лізингу як активні.

Визначено, що правосуб’єктність є обов’язковою ознакою фізичної особи, як суб’єкта податкового права, оскільки вона є невід’ємною можливістю особи бути носієм юридичних обов’язків і прав.

Виділено сутнісні характеристики податкової правосуб’єктності: 1) охоплює як потенційно правові можливості фізичних осіб (податкова правоздатність), так і здатність щодо їх безпосереднього здійснення (податкова дієздатність); 2) умови настання податкової правоздатності та дієздатності у часі для фізичних осіб є різними (якщо, податкова правоздатність для фізичних осіб – виникає з моменту народження, то її податкова дієздатність зумовлена досягненням певного віку та наявністю об’єкта оподаткування); 3) є

спеціальною в галузі фінансового права та відображає обов’язки та права фізичних осіб за низкою ознак (наприклад: залежно від статусу резидентства, здійснення підприємницької діяльності чи незалежної професійної діяльності, отримання пасивного доходу тощо).

РОЗДІЛ 2.
АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ПРИ ОТРИМАННІ ПАСИВНИХ ДОХОДІВ

2.1. Особливості порядку сплати податку на доходи фізичних осіб при отриманні пасивних доходів на ринках капіталу, банківських послуг та в сфері інтелектуальної власності

У цьому розділі дисертаційного дослідження ми зупинимося на характеристиці окремих процедур адміністрування ПДФО при отриманні пасивних доходів. Природно, що в даній ситуації основна увага буде зосереджена саме на процедурах, пов'язаних із виконанням податкового обов'язку щодо нарахування таких доходів платникам податку та сплати ПДФО, адже їм відводиться особливе місце й безпосередньо в законодавстві (ст. 170 ПК України). Безумовно, можна було піти шляхом дослідження елементів правового механізму ПДФО, проте, це вбачається не зовсім раціональним, адже ми ставимо за мету виділити саме особливості оподаткування досліджуваних доходів, в той час як низка елементів ПДФО (платник, об'єкт податку, податковий період, податкова звітність тощо) є традиційними незалежно від виду отримуваного доходу.

У межах цієї роботи не представляється можливим докладно зупинитися на дослідженні поняття та змісту інституту податкового адміністрування та й навряд чи в цьому є сенс з огляду на те, що це питання висвітлено в багатьох роботах [158, с. 89; 216, с. 46; 217, с. 160; 218, с. 142; 219, с. 104; 220, с. 45; 221, с. 58; 222, с. 194]. Саме тому, ми звернемо увагу тільки на деякі моменти, що дозволять показати основні сформовані в науці фінансового права підходи щодо розуміння поняття та змісту податкового адміністрування.

Звертаючись до висловлених у сучасній юридичній літературі думок учених щодо визначення податкового адміністрування можна виділити декілька основних наукових напрямів, які дозволяють охарактеризувати його зміст.

1. Податкове адміністрування реалізується у формі діяльності відповідних державних органів, виступає складовою публічного управління [223, с. 894; 216, с. 126, 136; 217, с. 163; 219, с. 56]. Такий підхід засновано на управлінській концепції в оподаткуванні, коли податкове адміністрування розкривається через управлінську діяльність виконавчої влади, пов'язаної з організацією процесу оподаткування [222, с. 50].

2. Податкове адміністрування розкривається через інститут податкового контролю та пов'язується із забезпеченням повного та своєчасного контролю за сплатою платниками податків та зборів відповідно до законодавства [223, с. 25-29; 225, с. 86]. Такий вузький підхід не може бути нами підтриманий, адже, контрольна діяльність податкових органів є складовою управляючого блоку механізму правореалізації в сфері податкових правовідносин. Вона здійснюється з метою забезпечення принципу законності, точності, об'єктивності, рівності та служить важливим організаційно-юридичним засобом управління процесами застосування норм податкового законодавства. Проте, податкове адміністрування здійснюється не тільки контрольними способами, встановленими ст. 62 ПК України, а й низкою організаційно-управлінських заходів.

3. Податкове адміністрування є сукупністю податкових процедур, закріплених нормами податкового законодавства, які реалізуються в діяльності суб'єктів податкових правовідносин та спрямовані на реалізацію ефективної податкової політики [220, с. 34-35; 226, с. 42]. В цілому підтримуючи такий підхід, вважаємо більш правильним характеризувати податкове адміністрування, як процесуально врегульовану правовими нормами організаційно-управлінську діяльність уповноважених суб'єктів, спрямовану на виконання платником податків покладеного на нього податкового обов'язку [227, с. 175, 176; 228, с. 151]. Дійсно, якщо звернутися до положень Розділу II «Адміністрування податків і зборів» ПК України, то можна виділити у його структурі глави, що регулюють податкову звітність, податкові консультації, розрахунок сум податкових зобов'язань, порядок їх сплати, оскарження рішень

контролюючих органів, податковий контроль, перевірки, облік платників податків, інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності контролюючих органів, погашення податкового боргу платників податків, застосування міжнародних договорів та відповідальність [3]. Фактично норми зазначеного розділу регулюють податкові процедури, які деталізують дії як зобов'язаних суб'єктів (платників податків) при виконанні покладеного на них податкового обов'язку, так і владних контролюючих суб'єктів при справлянні податків та зборів, і які за змістом охоплюють як, регулятивні, так і охоронні процедури [158, с. 96].

Ґрунтовний аналіз існуючих у юридичній літературі позицій вчених щодо правової природи податкового адміністрування здійснив А. Б. Христофоров, що дозволило науковцю довести наступне: а) адміністрування як управлінський процес, має розглядатися як системне явище, спрямоване на досягнення певного результату, і в податкових правовідносинах – це виконання податкового обов'язку, що передбачає, зокрема, закріплення прав владного суб'єкта щодо дій зобов'язаного й обов'язків останнього щодо держави або її органів. Саме тому до суб'єктів податкового адміністрування відносяться як контролюючі органи, так і зобов'язані особи – платники податків; б) метою податкового адміністрування є організаційно-методичне забезпечення контролюючими органами процедур добровільного виконання платниками податків свого податкового обов'язку та забезпечення повного і своєчасного надходження податків і зборів до відповідних бюджетів [158, с. 18, 28, 37-39].

Таким чином, вважаємо, що при визначенні змісту податкового адміністрування доцільно виходити із процедур виконання податкового обов'язку та процедур податкового контролю й притягнення до податкової відповідальності [158, с. 140].Враховуючи сталий підхід в науці фінансового права щодо виділення стадій виконання податкового обов'язку [185, с. 171] перший блок процедур становить собою відокремлену частину податкового адміністрування й включає в себе а) реєстраційно-облікові процедури; б) адміністрування сплати податку; в) адміністрування податкової звітності. З

урахуванням мети дисертаційного дослідження та обмеженого обсягу роботи поза нашої уваги залишаться процедури здійснення податкового контролю що виконання податкового обов'язку з ПДФО. З урахуванням специфіки правової природи пасивних доходів, хотілося б звернути увагу в цьому розділі роботи саме на особливостях адміністрування сплати ПДФО з пасивних доходів фізичних осіб.

В юридичній науці під сплатою податків та зборів розуміють: 1) своєчасне і в повному обсязі виконання зобов'язаною особою податкового обов'язку з перерахування обчисленої в установленому порядку суми податку до відповідного бюджету [229, с. 146]; 2) сукупність обов'язків щодо правильного обчислення податку, повної й своєчасної його сплати [68, с. 177]; 3) виконавче провадження, що містить процедури виконання зобов'язаною особою обов'язку щодо сплати податку в добровільному (обчислення податку та його сплата) та примусовому порядку (при виникненні податкового боргу) [230 с. 86-96]. Ми згодні з А. Б. Христофоровим, який деталізацію порядку виконання досліджуваної процедури здійснює залежно від диференціації відповідних обов'язкових етапів: 1) процедур щодо обчислення податкових платежів; 2) процедур щодо безпосередньої сплати податку та збору платником податку (податковим агентом або представником платника податку) [158 с. 112-113]. У силу ст. ПК України порядок обчислення та порядок сплати податку визнаються обов'язковими елементами будь-якого податку, з одного боку, і з іншого – визначена за результатом обчислення податку сума підлягає сплаті зобов'язаною особою до відповідного бюджету [3]. Дійсно, обчислення суми податків (їх розрахунок) доцільно відмежовувати від їх безпосередньої сплати, адже, такий обов'язок виникає у платника податку (податкового агента, а в окремих випадках й у контролюючого орану (наприклад за майновими податками)), як правило, за результатами податкового періоду й передує кінцевому етапу щодо перерахування обчисленої суми податку. Обчислення, тобто розрахунок суми податку, що підлягає сплаті до бюджету, здійснюється виходячи з податкової бази, ставки податку, податкових пільг. І тільки після

цього відбувається подальша сплата податку, пов'язана із безпосереднім внесенням грошових коштів, що підлягають сплаті у формі податку до відповідного бюджету. Саме з урахуванням цих послідовних етапів нами буде звернено увагу надалі в роботі на особливості адміністрування ПДФО при отриманні фізичними особами різних видів пасивних доходів.

2.1.1. Оподаткування інвестиційного прибутку та операцій з цінними паперами

Особливості оподаткування доходів від інвестиційної діяльності фізичних осіб представляють винятковий інтерес. Підтвердженням цього є положення податкового законодавства щодо встановлення обов'язку платника ПДФО вести окремий облік фінансових результатів операцій з фінансовими активами (п. 170.2 ст. 170 ПК України), що й доводить своєрідність оподаткування таких відносин,їх особливу відокремленість на фінансовому ринку. Дійсно, цінні папери становлять «особливий вид товару», що не може обліковуватися поряд із доходами від реалізації і видатками на придбання звичайних товарів [231 с. 397].

Традиційно в юридичній літературі правове регулювання ринку цінних паперів розглядається як комплексна галузь законодавства, що включає норми різних галузей права [232 с. 15-18; 233 с. 24-28]. Для з'ясування економічної та правової сутності податкових відносин при здійсненні фізичним особами операцій на ринку капіталу необхідно звернутися до норм різних галузевих законів. Законодавчою основою функціонування ринку капіталу є: Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [234]; Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [175], Закон України «Про депозитарну систему» [235], Закон України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» [236], Закон України «Про інститути спільного інвестування» [237], Закон України «Про господарські товариства 39], Закон України «Про акціонерні

товариства» [238, Закон України «Про іпотеку» [239], Закон України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» [240], ЦК України (Глава 14); ГК України (Глава 17) тощо.

Аналіз організаційних змін, що мають місце на ринку капіталу дозволяє окреслити декілька загальних тенденцій. Так, відбувається поглиблення контрольних функцій і контрольних повноважень у сфері державного регулювання ринку капіталу, зокрема, на розгляд Верховній Раді України внесено проект Закону України «Про Національну комісію з цінних паперів та бірж», який розроблено з метою побудови на вітчизняних ринках капіталу та організованих товарних ринках ефективної системи запобігання зловживанням у відповідності з принципами IOSCO та положеннями відповідних актів ЄС, що регулюють питання в сфері боротьби із зловживаннями на ринку цінних паперів, а також з метою забезпечення виконання Україною вимог, необхідних для приєднання вітчизняного регулятора фондового ринку до Меморандуму IOSCO, що забезпечить правові умови для здійснення ним міжнародної співпраці в зазначеній сфері [241]. Також Україною прийнято до виконання низку міжнародних зобов’язань, обумовлених підписанням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [242]. Відповідно із цим паралельно відбувається й податкове реформування, у тому числі поступово впроваджується добровільне декларування, План дій BEPS за Програмою розширеного співробітництва в рамках ОЕСР. Стратегія розвитку фінансового сектору до 2025 року передбачає розрозбку законопроекту щодо внесення змін до ПК України з метою імплементації Плану протидії розмиванню бази оподаткування та виведенню доходів з-під оподаткування [243].

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» ринки капіталу – це ринок цінних паперів (фондовий ринок), ринок деривативних фінансових інструментів та грошовий ринок [234], а згідно з положеннями Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» до ринків фінансових послуг належать

професійні послуги на ринках операцій з цінними паперами та інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів [174]. Можна сказати, що основною метою існування ринку капіталу є трансформація тимчасово вільних грошових коштів фізичних та юридичних осіб у капітал, перетворення заощаджень на інвестиції.

РЦП (фондовий ринок) є частиною ринку капіталів, який входить до структури фінансового ринку, де випускаються та обертаються цінні папери (акції, облігації, іпотечні та інвестиційні сертифікати та інші цінні папери).Серед науковців триває дискусія щодо співвідношення таких категорій, як «ринок цінних паперів» та «фондовий ринок»: низка вчених наполягають на їх розмежуванні [82, с. 18-34; 244, с. 123; 245, с. 10; 246, с. 14], в той час як інші вчені розглядають їх як синоніми [247, с. 6-8; 248, с. 8-9; 249, с. 21; 250, с. 40], з чим ми і погоджуємося, адже, така логіка закладена безпосередньо й в законодавстві (ст. 4 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»).

З вузької точки зору, ринок РЦП визначається як сукупність відносин з приводу випуску та обігу цінних паперів між його учасниками. Він здатний забезпечити створення необхідних резервів капіталу, залучення вітчизняного та іноземного капіталу, вільний та ефективний перерозподіл фінансових коштів на основі системи своїх внутрішніх інститутів, фондових механізмів та інституціональних особливостей, чим утворює привабливий інвестиційний клімат і порядок в економіці в цілому. Фондовий ринок виступає механізмом трансформації фінансових ресурсів фізичних та юридичних осіб в інвестиції та є формою залучення на економічній, стійкій та довгостроковій основі фінансових активів в реальний сектор економіки. Значення держави у розвитку фондового ринку має реалізовуватися у формуванні сприятливого інвестиційного клімату за рахунок удосконалення законодавства, імплементації міжнародних стандартів та запровадженні податкового стимулювання.

IOSCO встановлено низку цілей регулювання РЦП: запровадження організаційно-правового механізму щодо ефективного управління ринком

капіталу; забезпечення державою стимулюючих факторів, в т.ч. за рахунок сталої податкової політики щодо залучення коштів фізичних та юридичних осіб до вкладення у фінансові інструменти; встановлення єдиного порядку щодо проведення перевірок, розслідувань та нагляду за ринком капіталу [251].

Виходячи з аналізу діючого законодавства та доктринальних підходів можна виділити основні сегменти РЦП: 1) ринок пайових цінних паперів (акції, інвестиційні сертифікати, сертифікати фондів операцій з нерухомістю); 2) ринок боргових цінних паперів (облігації, казначейські зобов'язання, ощадні (депозитні) сертифікати банків, вексель); 3) ринок іпотечних цінних паперів (іпотечні облігації, заставні); 4) ринок товаророзпорядчих цінних паперів; 5) ринок похідних цінних паперів (державні деривативи, опціонні сертифікати, кредитні ноти; депозитарні розписки) [252, с 55; 249, с. 39-50; 253, с. 32-36].

Для розкриття саме змісту податкових відносин при здійсненні фізичними особами операцій з цінними паперами необхідно звернути увагу на окремі положення ЦК України. Так, відповідно до ст. 194 ЦК України під цінним папером слід розуміти документ установленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, яка має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам. При цьому, цінні папери є об'єктом цивільних прав (ст. 177 ЦК України),тобто, об'єктами майнового обігу та цивільно-правового регулювання. Учасники РЦП відповідно мають право здійснювати правомочності щодо володіння, розпорядження й використання таких цінних паперів, а звідси й різні з ними операції. Вчені-правознавці, досліджуючи правову природу цінних паперів виділяють низку їх особливостей, зокрема: 1) права, що засвідчуються цінними паперами складають їх вартість; 2) предметом операцій з цінними паперами є права, що випливають із такого документу (зобов'язальні права) чи права на документ (речові та зобов'язальні права); 3) метою є забезпечення правових форм обігу

цінних паперів з урахування речово-зобов'язальної природи [254, с. 72-73; 255, с. 39-40]. Дійсно, цінні папери мають свою цінність (вартість) яка може відносно швидко змінюватися за короткий проміжок часу (наприклад, зміна котирувань) і внаслідок своєї цінності можуть бути об'єктами цивільно-правових угод, як правило платних та поворотних.

На сьогодні жоден нормативно-правовий акт не закріплює поняття операцій з цінними паперами. Проте, це питання прямо пов'язано з правозастосовною практикою. Так, під операцією з цінними паперами розуміють 1) транзакцію, пов'язану з виникненням, припиненням і зміною майнових прав, закладених в цінних паперах, що обтяжена зобов'язаннями і відповідальністю учасників [255, с. 39-40]; 2) систему економічно обґрунтованих дій осіб-учасників, що призводять до зміни їх майнового стану щодо певного роду цінних паперів [256, с. 364]; 3) закінчену дію або ряд дій, що досягли поставлених господарських цілей предметом яких є цінні папери, не прив'язуючись до питання щодо досягнення правового результату [257, с. 34]. Таким чином, з цінними паперами проводять різні операції: емісію, випуск, розміщення, конвертацію, нарахування й виплату доходів, погашення.

Слід зазначити, що з точки зору оподаткування, для нас представляють інтерес не тільки відносини пов'язані з реалізацією цінних паперів, в результаті чого фізична особа отримує оподатковуваний дохід. Справа в тому, що окремі види цінних паперів можуть приносити систематичний пасивний дохід їх власникам в силу самого факту володіння ними, наприклад, у формі дивідендів. В зв'язку з чим представляється логічним поділ доходів від операцій з цінними паперами на декілька основних груп: 1) доходи від купівлі-продажу (інших прирівняних до них угод, зокрема: обміну, зворотного викупу тощо) цінних паперів; 2) доходи від володіння цінними паперами [258, с. 166]. Аналіз різних операцій з цінними паперами доводить, що всі доходи, одержувані в ході здійснення операцій з цінними паперами фізичними особами, можна звести до зазначених груп. Такий підхід дозволяє систематизувати основні вимоги до правового регулювання оподаткування доходів фізичних осіб від операцій з

цінними паперами. За такою логікою в цьому підпункті дисертаційного дослідження буде приділено увагу особливостям адміністрування ПДФО при отриманні інвестиційного прибутку та доходів від купівлі-продажу (інших прирівняних до них угод, зокрема: обміну, зворотного викупу тощо) цінних паперів. Окремі питання оподаткування доходів фізичних осіб від володіння цінними паперами будуть розглянуто в пп. 2.1.2 та 2.1.3 цього підрозділу.

Специфіка РЦП (різноманіття фінансових інструментів, видів операцій з цінними паперами, висока чутливість до доходності та мобільність учасників ринку) обумовлюють необхідність спеціального правового регулювання оподаткування доходів фізичних осіб, як учасників ринку цінних паперів. При цьому важливо враховувати високий регулятивний вплив оподаткування на РЦП, можливості використання методів податкового стимулювання. Виділяють низку критеріїв побудови податкового регулювання РЦП: 1) відповідність порядку оподаткування окремих операцій з цінними паперами їх економічному змісту, інакше цілеспрямований вплив оподаткування на поведінку інвесторів і емітентів буде ускладнено; 2) дотримання принципу справедливості оподаткування вимагає мінімальної диференціації податкових режимів залежно від економічної природи фінансового інструменту, необхідного для здійснення операції, категорії інвестора і емітента і застосування однакових ставок оподаткування до однорідних інструментів; 3) витрати, пов’язані з операціями з цінними паперами, повинні адекватно зменшувати податкову базу; 4) необхідно заздалегідь передбачати чіткий порядок формування податкової бази за новими видами операцій, що з’являються на ринку [259, с. 39]. Слід зазначити у вітчизняному податковому законодавстві оподаткування суб’єктів РЦП не відзначається системністю й окремо не виділяються ні в межах правового регулювання податку на прибуток підприємств, ні податку на доходи фізичних осіб.

З урахуванням теми дисертаційного дослідження переходимо безпосередньо до розгляду особливостей оподаткування доходів на РЦП.

Відповідно до норм пп. 164.2.9 п. 164.2 ст. 164 ПК України до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника ПДФО включається, зокрема інвестиційний прибуток від проведення платником ПДФО операцій з цінними паперами, деривативами та корпоративними правами, випущеними в інших, ніж цінні папери, формах. Безпосередньо порядок оподаткування інвестиційного прибутку визначено п. 170.2 ст. 170 ПК України. Так, облік загального фінансового результату операцій з інвестиційними активами ведеться платником податку самостійно, окремо від інших доходів і витрат. Для цілей оподаткування інвестиційного прибутку звітним періодом вважається календарний рік, за результатами якого платник податку зобов'язаний подати річну податкову декларацію про майновий стан і доходи, в якій має відобразити загальний фінансовий результат (інвестиційний прибуток або інвестиційний збиток), отриманий протягом такого звітного року.

Податкове законодавство визначає інвестиційний актив як пакет цінних паперів, деривативів чи корпоративні права, виражені в інших, ніж цінні папери, формах, випущені одним емітентом (пп. 170.2.7 ст. 170 ПКУкраїни). З цієї норми випливає, що поняття «інвестиційні активи» включає лише емісійні цінні папери та деривативи (вичерпний перелік таких цінних паперів встановлено п.2 ст. 8 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»). Таким чином, правила розрахунку інвестиційного прибутку не можуть бути застосовані до операцій з неемісійними цінними паперами. Для цієї категорії цінних паперів вірогідним є відмова податкових органів у визнанні витрат на їх придбання. На практиці облік фінансового результату від операцій з біржовими та позабіржовими інвестиційними активами платниками ПДФО ведеться окремо, проте форма податкової декларації не передбачає розділення. Навряд чи такий підхід можна вважати досконалим. Справа в тому, що обмеження розповсюдження поняття «інвестиційний актив» на неемісійні цінні папери, призводить до регуляторної невизначеності щодо їх оподаткування.

Правила визначення бази оподаткування (інвестиційного прибутку) мають бути однаковими для всіх цінних паперів, незалежно від способу випуску та допуску до обігу на фондовій біржі. Аналогічного висновку дотримується й регуляторний орган РЦП [243].

Відповідно до пп. 14.1.81-1 п. 14.1 ст. 14 ПК України інвестиційний прибуток – це дохід у вигляді позитивної різниці між доходом, отриманим платником податку від проведення операцій з цінними паперами з урахуванням курсової різниці, деривативами та корпоративними правами, випущеними в інших, ніж цінні папери, формах, та витратами на придбання таких інвестиційних активів. При цьому, в пп.170.2.2 п. 170. 2 ст. 170 ПК України законодавцем конкретизовано саме від яких операцій з цінними паперами виникає інвестиційний прибуток, а саме від продажу окремого інвестиційного активу з урахуванням курсової різниці (за наявності) та його вартістю, що визначається із суми документально підтверджених витрат на придбання такого активу з урахуванням певних особливостей, передбачених законодавством. При цьому, до операцій, що прирівнюються до продажу інвестиційного активу слід віднести наступні: зворотний викуп або погашення інвестиційного активу його емітентом, який належав платнику податку; повернення платнику податку коштів або майна (майнових прав), попередньо внесених ним (або особою, у якої інвестиційний актив був придбаний прямо чи опосередковано) до статутного капіталу емітента корпоративних прав, у разі виходу такого платника податку з числа засновників (учасників) такого емітента, зменшення статутного капіталу такого емітента чи ліквідації такого емітента та обмін інвестиційного активу на інший інвестиційний актив. Придбанням інвестиційного активу вважаються також операції з внесення платником податку коштів або майна до статутного капіталу юридичної особи – резидента в обмін на емітовані ним корпоративні права. Інвестиційний актив, подарований платнику ПДФО чи успадкований платником ПДФО, вважається придбаним за вартістю, що дорівнює сумі державного мита та ПДФО, сплачених у зв’язку з таким даруванням чи успадкуванням.

Що стосується розрахунку інвестиційного прибутку за операціями з деривативами, то він також розраховується як позитивна різниця між доходом, отриманим платником податку за операціями з деривативами (похідними інструментами), включаючи отримані суми періодичних або разових виплат, передбачених умовами контрактів (договорів), та документально підтвердженою сумою, сплаченою платником податку іншій стороні такого контракту (договору) з деривативами (похідними інструментами), в тому числі сплаченими сумами періодичних або разових виплат, які передбачені умовами контракту (договору). Проте, хотілося б зауважити, що до складу отриманих разових виплат, що включаються до інвестиційного прибутку платника податку належать отримані премії за опціонами та інші отримані разові виплати, що передбачені умовами ф'ючерсного контракту чи опціону.

Особливістю досліджуваних відносин є те, що інвестиційний прибуток – єдиний з різновидів доходів фізичної особи, який передбачає здійснення розрахунку з метою врахування витрат на придбання інвестиційного активу. Основною умовою є документальне їх підтвердження відповідними банківськими платіжними документами. Інші форми підтвердження витрат можуть бути не визнані контролюючими органами як такі, що фактично понесені [260, с. 146]. Отже, якщо цінні папери придбані з оплатою готівкою або векселем, або отримані внаслідок реінвестиції дивідендів, або отримані в якості дивідендів, або придбані за договором міни, то при відчуженні цих цінних паперів інвестор несе ризики невизнання податковими органами витрат на їх придбання, що означає включення до бази оподаткування всієї суми доходу від відчуження. Документальним підтвердженням (первинним документом) доходів та витрат за операціями з інвестиційними активами, укладеними в електронній формі на фондовій біржі для клієнтів - учасників фондової біржі, визнається звіт торговця цінними паперами (брокера), який формується на базі біржового звіту та договору на брокерське обслуговування.

Слід звернути увагу на визначення інвестиційного прибутку, який не підлягає оподаткуванню й, відповідно, не включається до складу річного

оподатковуваного доходу, зокрема, це: 1) сума доходу, який отримано платником ПДФО внаслідок відчуження акцій (інших корпоративних прав), одержаних ним у власність в процесі приватизації в обмін на приватизаційні компенсаційні сертифікати, безпосередньо отримані ним як компенсація суми його внеску до установ Ощадного банку СРСР або до установ державного страхування СРСР, або в обмін на приватизаційні сертифікати, отримані ним відповідно до закону, а також сума доходу, отриманого таким платником податку внаслідок відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення, земельних часток (паїв) за нормами безоплатної передачі, визначеними ст. 121 ЗК України залежно від їх призначення, та майнових паїв, безпосередньо отриманих ним у власність у процесі приватизації; 2) інвестиційний прибуток від операцій з борговими зобов'язаннями Національного банку України та з державними цінними паперами, емітованими центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику та/або реалізує державну бюджетну політику у сфері управління державним боргом та гарантованим державою боргом, з урахуванням курсових різниць (пп. 165.1. 40, 165.1.52 п. 165.1 ст. 165 ПК України); 3) дохід, отриманий платником ПДФО протягом звітного податкового року від продажу інвестиційних активів, якщо сума такого доходу не перевищує суму, визначену в абзаці першому пп. 169.4.1 п. 169.4 ст. 169 ПК України, а саме – якщо його розмір не перевищує суми, що дорівнює розміру місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 та округленого до найближчих 10 гривень. Така сума у 2018 році дорівнювала – 2 470 грн., у 2019 році – 2 690 грн., 2020 році – 2940 грн., 2021 році – 3180 грн. (пп. 170.2.8 п.170.2 ст. 170ПК України).

Тобто, в такому разі платник ПДФО не включає до розрахунку загального фінансового результату операцій з інвестиційними активами суму доходів та витрат на придбання таких інвестиційних активів. Проте, інвестиційний прибуток від операцій з борговими зобов'язаннями Національного банку

України та з державними цінними паперами оподатковується ВЗ (1,5 %), з чим не можна погодитися.

Окрім цього, представляється доцільним включення до складу податкової пільги щодо досліджуваного виду пасивного доходу – інвестиційного прибутку від операцій з місцевими облігаціями. Такої позиції дотримується й НКЦПФР, зазначаючи, що ринок державного боргу розглядається як основа для розбудови здорового ринку капіталів, тому податкові стимули необхідні для залучення всіх категорій платників для збільшення ліквідності цього інструменту. Муніципальні облігації – це такий самий інструмент управління державними фінансами, як і державні облігації, тільки місцевого рівня. Тому доцільно для муніципальних та державних цінних паперів застосовувати однакові правила [260, с. 146].

Аналіз європейської практики запровадження пільгових режимів оподаткування доходів від довгострокових інвестицій, на що ми звернемо увагу декілька нижче, також доводить, доцільність встановлення певних податкових стимулів й у вітчизняному законодавстві. В зв’язку з чим вважаємо з метою заохочення фізичних осіб до здійснення довгострокових інвестицій та часткового компенсування фінансових ризиків звільнити від обкладанням ПДФО інвестиційний прибуток від операцій з інвестиційними активами, якими фізична особа володіє щонайменше три роки до дати відчуження, не включаючи його до бази оподаткування.

З метою реалізації висловлених пропозицій доцільно внести зміни до п. 165.1 ст. 165 ПК України, доповнивши його підпунктом 165.1.52-1 та 165.1.52-2 в наступній редакції:

«165.1.52-1. Інвестиційний прибуток від операцій з облігаціями місцевих позик, емітованими за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим або представницьким органом місцевого самоврядування відповідно до вимог, установлених бюджетним законодавством, з урахуванням курсових різниць;

165.1.52-2. Інвестиційний прибуток від операцій з інвестиційними активами внаслідок продажу фінансових інструментів за умови володіння ними не менше трьох років (з дати придбання до дати відчуження)».

У разі продажу або придбання фізичною особою інвестиційних активів до/у нерезидентів – пов'язаних осіб або нерезидентів, зареєстрованих у державах (на територіях), що включені до переліку держав (територій), затвердженого Постановою КМУ № 1045 [261] доходи та витрати за такими операціями визначаються: 1) у розмірі не нижче звичайної ціни у разі продажу платником ПДФО інвестиційного активу; 2) у розмірі не вище звичайної ціни у разі придбання платником ПДФО інвестиційного активу. В даному випадку мова йде про: а) держави де ставка податку на прибуток підприємств (корпоративний податок) на 5 % і більше нижча, ніж в Україні, або які надають суб'єктам господарювання пільгові режими оподаткування, або в яких особливості розрахунку бази оподаткування фактично дозволяють суб'єктам господарювання не сплачувати зазначені податки або сплачувати їх за ставкою нижчою, ніж в Україні; б) держави, з якими Україною не укладені міжнародні договори з положеннями про обмін інформацією; в) держави, компетентні органи яких не забезпечують своєчасний та повний обмін податковою та фінансовою інформацією на запити центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику (пп. 39.2.1.2 пп. 39.2.1 п. 39.2 ст.39 ПК України).

Здійснюючи аналіз порядку розрахунку інвестиційного прибутку, не можна не звернути увагу на положення податкового законодавства щодо визначення інвестиційного збитку (пп. 170.2.3 п. 170.2 ст. 170 ПК України). Так, в разі виникнення від'ємного значення така сума вважається інвестиційним збитком. В такий спосіб обов'язку щодо сплати ПДФО не виникає, проте щодо подання податкової звітності зберігається. Слід звернути увагу й на низку обмежень щодо врахування інвестиційного збитку.

По-перше, якщо протягом 30 календарних днів до дня продажу пакета цінних паперів (корпоративних прав) чи деривативів, а також протягом

наступних 30 календарних днів з дня такого продажу платник ПДФО придбає пакет ідентичних цінних паперів (корпоративних прав) чи деривативів, то: а) інвестиційний збиток, що виник внаслідок такого продажу, не враховується під час визначення загального фінансового результату операцій з інвестиційними активами; б) вартість придбаного пакета для цілей оподаткування визначається за ціною його придбання, але не нижче ніж ціна проданого пакета (пп. 170.2.4 п. 170.2 ст. 170 ПКУкраїни).

По-друге, не враховується під час визначення загального фінансового результату операцій з інвестиційними активам інвестиційний збиток, який виникає внаслідок продажу таких активів за договором зворотного викупу; пов'язаним з ним особам; дарування та передання інвестиційного активу у спадщину (пп. 170.2.5 170.2 ст. 170 ПК України).

Зазначені обмеження не поширюється на придбання або продаж цінних паперів та деривативів, що здійснюються на фондовій біржі, а також у разі придбання або продажу пакета акцій розміром понад 25 % статутного капіталу емітента; викупу акцій емітентом, у тому числі на вимогу власника акцій; придбання емісійних цінних паперів у процесі їх приватного розміщення; придбання або продажу цінних паперів, які відповідно до вимог законодавства не можуть перебувати в обігу на фондовій біржі.

Якщо протягом звітного періоду платником ПДФО понесені (нараховані) витрати, пов'язані з придбанням цінних паперів та деривативів, емітенти яких на момент укладання відповідного договору включені НКЦПФР до списку емітентів, що мають ознаки фіктивності, такі витрати не враховуються при визначенні фінансового результату за операціями з цінними паперами або деривативами.

По-третє, при продажу інвестиційного активу платником ПДФО протягом звітного (податкового) року, внаслідок чого виникає інвестиційний збиток та одночасному придбанні ідентичних активів, то для цілей оподаткування вартість такого придбаного пакета визначається на рівні ціни проданого пакета,

відповідно збільшеної або зменшеної на різницю між цінами придбання таких двох пакетів.

Одним із ключових питань адміністрування податку є визначення моменту виникнення обов'язку платника податку щодо сплати ПДФО. Так, до складу загального річного оподатковуваного доходу платника ПДФО включається позитивне значення загального фінансового результату операцій з інвестиційними активами за наслідками такого звітного (податкового) року(пп 170.2.6 п. 170.2 ст. 170 ПК України) [1]. Загальний фінансовий результат операцій з інвестиційними активами визначається як сума інвестиційних прибутків, отриманих платником ПДФО протягом звітного (податкового) року, зменшена на суму інвестиційних збитків, понесених платником ПДФО протягом такого року. Цілком вірно звертають автори коментарю ПК України, що з одного боку, законодавець закріплює обов'язок сплачувати ПДФО від операцій з інвестиційними активами щорічно, а з другого – з огляду на норму, що регулює саме особливості оподаткування окремих об'єктів оподаткування, стає незрозумілим віднесення результатів за такими операціями до загального річного оподатковуваного доходу [73, с. 398]. Дійсно, з урахуванням змісту п. 170.2 ст. 170 ПК України, інвестиційний прибуток від операцій з цінними паперами та корпоративними правами віднесено саме до такого виду доходів. Й за такою логікою ми виходимо із застосування спеціальної податкової норми. Таку логіку підтверджує й запровадження законодавцем правил переходу інвестиційних збитків на наступний рік, на що ми звертали увагу вище.

Фінансовий результат за операціями з цінними паперами чи деривативами визначається платником ПДФО. При цьому платник ПДФО визначає фінансовий результат за операціями з цінними паперами чи деривативами, що перебувають в обігу на фондовій біржі, окремо від фінансового результату за операціями з цінними паперами чи деривативами, що не перебувають в обігу на фондовій біржі.

Під національним законодавством розуміється законодавство тієї держави, на території якої здійснюється обіг цінних паперів чи деривативів (укладення

цивільно-правових угод, що тягне за собою перехід права власності на цінні папери чи деривативи).

Податковим агентом платника ПДФО, який здійснює операції з інвестиційними активами з використанням послуг професійного торговця цінними паперами, включаючи банк, є такий професійний торговець. Останній, з метою визначення об'єкта оподаткування під час виплати платнику ПДФО доходу за придбані у нього інвестиційні активи враховує документально підтверджені витрати такого платника на придбання цих активів за встановленою методикою [262].

Податковий агент під час кожного нарахування ПДФО з інвестиційного прибутку нараховує (утримує) ПДФО за ставкою, визначеною пп. 167.5.1 п. 167.5 ст. 167 ПК України – 18 %, та сплачує (перераховує) утриманий ПДФО до бюджету під час кожного нарахування такого доходу, що не звільняє платника ПДФО від подання річної податкової декларації про майновий стан і доходи при отриманні ним доходу, зазначеного у п. 170.2 ст. 170 ПК України. Крім того, вказаний дохід є об'єктом оподаткування ВЗ за ставкою 1,5 % об'єкта оподаткування, (пп. 1.2 п. 16-1підрозділу 10 розділу ХХПК України) [1].

Тобто, платник ПДФО має виконати обов'язок щодо декларування результатів усіх операцій з купівлі та продажу інвестиційних активів, здійснених протягом звітного (податкового) року як на території України, так і за її межами.

Проте на сьогодні не вирішеним залишається питання щодо виконання функцій податкового агента при виплаті інвестиційного прибутку при здійсненні операцій, в яких торговець цінними паперами, участі не бере, наприклад: погашення боргових цінних паперів через депозитарну систему, викуп цінних паперів ICI, тощо. І в цьому контексті слід виходити із норми, що облік загального фінансового результату операцій з інвестиційними активами ведеться платником податку самостійно, окремо від інших доходів і витрат. Для цілей оподаткування інвестиційного прибутку звітним періодом вважається календарний рік, за результатами якого платник податку зобов'язаний подати

річну податкову декларацію, в якій має відобразити загальний фінансовий результат (інвестиційний прибуток або інвестиційний збиток), отриманий протягом такого звітного року (п.п. 170.2.1 п. 170.2ст. 170 ПК України) [1]. Розрахунок податкових зобов'язань з ПДФО, отриманих від операцій з інвестиційними активами. здійснюється у додатку 1 до податкової декларації про майновий стан і доходи. Слід зазначити, що податкова декларація подається до податкової інспекції за місцем податкової реєстрації фізичної особи, як резидента, так і нерезидента, за базовий звітний період, що дорівнює календарному року для платників податку на доходи фізичних осіб – до 1 травня року, що настає за звітним, крім випадків, передбачених розділом IV ПК України [263]. Якщо договір купівлі-продажу інвестиційного активу укладений у звітному році, а кошти від продажу інвестиційного активу фактично надійдуть у наступному році, то платник податку повинен задекларувати дохід у вигляді інвестиційного прибутку за підсумками року, в якому фактично отриманий такий дохід.

Після подачі податкової декларації фізична особа самостійно до 1 серпня року, що настає за звітним, сплачує ПДФО за ставкою 18% та ВЗ за ставкою 1,5% від бази оподаткування.

Таким, чином особливістю адміністрування ПДФО при розрахунку інвестиційного прибутку є здійснення відповідних операцій за участю торговця чи без такої. В першому випадку, торговець цінними паперами виконує функцію податкового агента та утримує податки лише за фактом виплати фізичній особі доходу за операціями, які здійснюються торговцем або за його безпосередньої участі.

Якщо ж операції з інвестиційними активами проводились без участі торговця цінними паперами, або за його посередництва, проте грошові розрахунки здійснюються сторонами без його участі, то фінансовий результат від здійснення таких операцій оподатковується за результатами річного декларування.

Під час отримання доходів у вигляді валютних цінностей або інших активів (вартість яких виражена в іноземній валюті або міжнародних розрахункових одиницях), такі доходи перераховуються у гривні за валютним курсом НБУ, що діє на момент отримання таких доходів (п. 164.4 ст. 164 ПК України). При визначенні інвестиційного прибутку враховується курсова різниця, яка у розумінні п.п.14.1.96-1 п.14.1 ст.14 ПК України є позитивною різницею між офіційним обмінним курсом іноземної валюти до гривні, установленим НБУ на день придбання та на день продажу (погашення, іншого відчуження) цінного паперу, у разі якщо такий цінний папір номінований в іноземній валюті [1].

Одним із спірних питань при оподаткуванні інвестиційного прибутку фізичних осіб довгий час залишалося питання щодо розрахунку об'єкта оподаткування ПДФО в разі отримання фізичною особою – резидентом України інвестиційного прибутку із джерелом походження за межами України. Справа в тому, що податкові органи наполягали на включенні до складу загального місячного (річного) доходу такого платника всієї суми доходу, отриманого від відчуження інвестиційних активів за межами України, а не суму інвестиційного прибутку, розраховану як інвестиційний дохід за вирахуванням відповідних інвестиційних витрат [264; 266]. В підґрунті такої позиції було покладено положення п. 170.11 ст. 170 ПК України, в якому йдеться про порядок оподаткування іноземних доходів, пп. 170.11.1 якого визначено (з урахуванням вимог пп. 49.18.4 ст. 49 ПК України), що в разі, якщо джерело виплат будь-яких оподатковуваних доходів є іноземним, сума такого доходу включається до загального річного оподатковуваного доходу фізичної особи – платника податку, яка зобов'язана подати до 1 травня року, наступного за звітним, річну податкову декларацію. Тобто, податківці виходили із розмежування джерела отримання інвестиційного прибутку (доходу), що було повністю неприпустимо, адже саме пп. 170.2 ст. 170 ПК України чітко визначено, що інвестиційний прибуток розраховується як позитивна різниця між доходом, отриманим платником податку від продажу окремого

інвестиційного активу з урахуванням курсової різниці (за наявності), та його вартістю, що визначається із суми документально підтверджених витрат на придбання такого активу. І в даному разі жодного розмежування щодо джерела його отримання не зазначено. Цю ситуацію було вирішено тільки в 2020 році із внесенням змін до пп. 170.11.1 п. 170.11 ст. 170 ПК України, де прямо зазначено, що прибуток від операцій з інвестиційними активами оподатковується в порядку встановленому п. 170.2 ст. 170 ПК України [266].

Виникають суперечності й при оподаткуванні операцій з інвестиційними активами, але вже з українським емітентом на території України, коли відчудження такого актива, в тому числі корпоративних прав відбувається на користь нерезидента України та виплата за актив відбувається від нерезидента України на користь фізичної особи – резидента. Податкові органи наполягають, що до складу загального місячного (річного) доходу платника податку в такому разі має бути включено всю суму доходу, як отриману від відчуження інвестиційних активів за межами України (п. 170.11 ст. 170 ПК України), а не суму інвестиційного прибутку, розраховану як інвестиційний дохід за вирахуванням відповідних інвестиційних витрат. Проте, ми виходимо з того, що оподаткування операцій з продажу корпоративних прав українських емітентів регулюється виключно п. 170.2 ст. 170 ПК України, тобто до складу загального місячного (річного) доходу платника податку має бути включено саме інвестиційний прибуток. Такої правової позиції дотримуються й судові органи [267].

Виходячи з наведеного, вважаємо, що визначення інвестиційного прибутку, як об’єкта обкладання ПДФО, отриманого резидентом має бути однаковим як при отриманні з джерел на території України, так і за її межами, не залежно від місця, де резидентом було проведено операції з цінними паперами, деривативами та корпоративними правами, від проведення яких отримано такий інвестиційний прибуток, – на території України, чи за її межами.

Що стосується оподаткування інвестиційного прибутку та доходів від будь-яких операцій з цінними паперами нерезидентів, то слід зазначити що останні підлягають обкладанню ПДФО в загальному порядку, тобто, виходимо з положень, передбачених пп. 170.10.1. п. 170.10 ст. 170 ПК України, а саме: доходи з джерелом їх походження в Україні, що нараховуються (виплачуються, надаються) на користь нерезидентів, оподатковуються за правилами та ставками, визначеними для резидентів (з урахуванням особливостей, визначених деякими нормами цього розділу для нерезидентів). Водночас, податковий агент має право застосувати іншу ставку, визначену міжнародним договором України про уникнення подвійного оподаткування, за умови надання нерезидентом довідки, яка підтверджує, що нерезидент є резидентом країни, з якою укладено міжнародний договір України (п. 3.2 ст. 3 ПК України) [1].

Слід зазначити, що питання оподаткування приросту капіталу фізичних та юридичних осіб не втрачають актуальності й в країнах ЄС. Так, в доповіді Єврокомісії «Податкова політика в Європейському союзі – пріоритети на подальші роки» було визначено основні положення податкової політики ЄС, а саме: відсутність наміру гармонізації податкових політик країн – учасниць, відповідно кожна держава може обирати таку податкову систему, яка відповідає її пріоритетам; зосередження зусиль на координації дій з усунення податкових перешкод для всіх видів транскордонної економічної активності, в тому числі на боротьбу зі шкідливою податковою конкуренцією та зловживаннями [268].

В межах роботи Експертної групи Комісії ЄС з питань бар’єрів для вільного руху капіталу було розроблено Кодекс поведінки щодо податку, що утримується з джерела виплати доходу з метою вдосконалення процедур уникнення подвійного оподаткування транскордонних пасивних доходів (приросту капіталу, дивідендів, процентів та роялті) [269]. Аналіз основних положень зазначеного акту дозволяє виділити низку основних рекомендацій країнам – учасницям, а саме:

– надати право нерезидентам вимагати звільнення від сплати податку напряму, а не через податкового агента;

– надати права подання електронних заяв на відшкодування податку, що утримується з джерела виплати доходу;

– розширити використання IT рішень в процесі повернення (відшкодування), включаючи застосування податкових пільг з джерела виплати;

– термін повернення сплаченого податку обмежити 6 місяцями;

– документація має бути зрозумілою та вичерпною, доступною он-лайн;

– єдине вікно для звернень щодо податку, утриманого з джерела виплати доходу;

– застосування пільг з джерела виплати доходу (за можливості) [270, с. 120].

Зауважимо, що Європейська комісія надає лише рекомендації, що не мають статусу обов'язкових до імплементації, в частині уникнення бар'єрів для вільного руху капіталу. В зв'язку з тим, що гармонізація з питань оподаткування доходів фізичних осіб на рівні країн ЄС відсутня, податкові системи країн – учасниць мають суттєві відзнаки.

Наприклад, в Німеччині податкова база розраховується наступним чином: з доходів платника податків віднімаються витрати, які відносяться до категорії професійних, тобто пов'язаних з отриманням доходу, «необхідних або неминучих» або «інших витрат»). Побутові витрати для зменшення податкової бази не враховуються [271]. При цьому, в якості альтернативи вирахування реальних витрат існують фіксовані відрахування в розмірі 1000 євро на рік. Платник податків, який застосовує таке вирахування, не має права віднімати з бази реальні витрати. Безпосередньо ставка податку для інвестиційних доходів складає 25%. При цьому стандартна щорічна податкова знижка становить 801 євро для неодружених та 1602 євро для одружених осіб. На зазначену суму зменшується оподатковуваний інвестиційний дохід. Не підлягають оподаткуванню доходи, що не перевищують 600 євро. Якщо інвестор у будь-

який час протягом останніх 5 років володів щонайменше 1% капіталу компанії, то 60% доходу від продажу такого пакету акцій оподатковуватиметься за прогресивною шкалою податку до 45% [272].

В Австрії прибутковим податком обкладаються доходи, отримані від ведення сільського або лісового господарства; заняття самостійною діяльністю (лікарів, адвокатів та ін.); заняття ремеслами, надання платних послуг, комерції; найманої праці; вкладення капіталу; нерухомості (здача в оренду землі та ін.); інших фінансових джерел (ренти, посередницьких послуг та ін.) [273].Доходи від приросту капіталу зазвичай є об’єктом для оподаткування за особливою ставкою 27,5% (для звичайних доходів ставка податку на доходи фізичних осіб є прогресивною від 0% до 55%). Проте, якщо у будь-який час протягом останніх 5 років інвестор володів часткою, що перевищує 1% капіталу підприємства, то застосовується прогресивна шкала до 55%[272].

В Данії оподаткуванню за ставкою 42% підлягає інвестиційний дохід, який включає проценти, дохід від приросту капіталу від фінансових інструментів, а також від інших активів та іноземної валюти. При цьому при розрахунку інвестиційного доходу у зменшення бази враховуються процентні витрати та інвестиційні збитки. Від’ємний чистий фінансовий результат може бути враховано у зменшення загальної бази оподаткування фізичної особи при дотриманні регуляторних процедур [272].

Лояльністю відзначається підхід в оподаткуванні інвестиційних доходів у Люксембурзі. Так, дохід від приросту капіталу внаслідок продажу фінансових інструментів оподатковується лише у випадку, якщо вони були продані раніше за 6 місяців від дати придбання. Дохід від приросту капіталу внаслідок продажу активів за умови володіння ними більше 6 місяців не оподатковується (крім випадків володіння 10% і більше) [272].

В Іспанії закладено прогресивну шкалу в прибутковому оподаткуванні фізичних осіб. Наприклад, доходи від приросту капіталу оподатковуються за такою шкалою: для доходів до 6000 євро – застосовується ставка 19 %; для доходів від6000 до 50000 євро – 21 %; для доходів, що перевищують50000 євро

– 23 %. При цьому слід зазначити, що на розмір ставок податку термін інвестування не впливає. Шкала же ставок для звичайних доходів фізичної особи, зокрема, заробітної плати, варіюється від 19% до 45%. Тобто шкала ставок для інвестиційних доходів починається з мінімальної основної ставки та не досягає другої за порядком ставки у шкалі для основних доходів (24%) [272].

В цілому, у країнах ЄС звичайною є практика оподаткування інвестиційного прибутку за фіксованою стандартною ставкою ПДФО або за зниженою ставкою. Податкові пільги у формі виключення інвестиційного прибутку з-під оподаткування надаються, якщо особа володіла фінансовим інструментом протягом визначеного періоду часу, який кожна країна визначає на власний розсуд. Розмір ставки або можливість застосування пільг може також залежати від розміру пакету у відсотках до сукупного капіталу [270, с. 120].

Окрім інвестиційного прибутку, до бази обкладання ПДФО відповідно до пп. 164.2.8 п. 164.2 ст.164 ПК України включено й інші пасивні доходи, які виникають на РЦП, зокрема: 1)дохід, який виплачується компанією, що управляє активами інституту спільного інвестування, на розміщені активи відповідно до закону, включаючи дохід, що виплачується (нараховується) емітентом у результаті викупу (погашення) цінних паперів інституту спільного інвестування, який визначається як різниця між сумою, отриманою від викупу, та сумою коштів або вартістю майна, сплаченою платником податку продавцю (у тому числі емітенту) у зв’язку з придбанням таких цінних паперів, як компенсація їх вартості; 2) дохід за сертифікатом фонду операцій з нерухомістю та доходу, отриманого платником податку в результаті викупу (погашення) управителем сертифікатів фонду операцій з нерухомістю в порядку, визначеному проспектом емісії сертифікатів.

Формування та розвиток механізму акумуляції капіталу є передумовою побудови стійкої та здатної до оперативного реагування економічної системи. Однією з найперспективніших форм здійснення інвестицій в національну економіку є використання інститутів спільного інвестування. Питання,

пов'язані із функціонуванням інститутів спільного інвестування є предметом численних наукових досліджень [274, с. 837; 275, с. 148; 276, с. 61; 277, с. 55; 278, с. 18; 279, с. 125; 280; 281]. Операції спільного (колективного) інвестування – інвестиційні операції, що здійснюються ІСІ, пов'язані з акумулюванням коштів індивідуальних інвесторів для отримання прибутку від вкладення в цінні папери. Інститути спільного інвестування – це корпоративні та пайові інвестиційні фонди, метою діяльності яких є акумулювання коштів інвесторів (фізичних та юридичних осіб) для їх подальшого вкладання в цінні папери, корпоративні права та інші види нерухомості, результатом чого буде отримання інвесторами доходу у формі дивідендів (інвестиційного прибутку).

У податковому законодавстві ІСІ визначено як інвестиційні фонди та взаємні фонди інвестиційних компаній, корпоративні інвестиційні фонди та пайові інвестиційні фонди, створені відповідно до законодавства (пп.14.1. 86 п. 14.1 ст. 14 ПК України).

В Україні станом на 20 травня 2021 р. кількість інститутів спільного інвестування досягла 1 625, що свідчить про подальший рівень їх розвитку на ринку спільного інвестування [282]. Для управління активами інститутів спільного інвестування законодавством передбачено створення спеціалізованих компаній КУА, які представляють собою господарське товариство, створене відповідно до законодавства у формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю, яке провадить професійну діяльність з управління активами інституційних інвесторів на підставі ліцензії, що видається НКЦПФР.

Для досліджуваних відносин характерним є особливий механізм побудови організаційних відносин. Так, засновниками ІСІ можуть бути, як юридичні так і фізичні особи, основною метою яких є подальше отримання доходу (прибутку) від інвестування. Такі особи здійснюють внесок в активи ІСІ (при заснуванні) і тим самим формують статутний капітал фонду. Надалі відбувається емісія цінних паперів, зокрема. інвестиційних сертифікатів фонду й проводиться відкрите їх розміщення на продаж та викуп інвесторами. У

результаті такої операції учасниками інвестиційного фонду стають всі особи, які придбали цінні папери (інвестиційні сертифікати), емітовані таким фондом. Учасниками фонду може бути необмежена кількість юридичних та фізичних осіб [280, с. 23-24]. Результатом взаємної роботи ІСІ, управляючої його активами компанії (КУА), учасниками, що формують ІСІ, а саме юридичними та фізичними особами – утворюється система взаємозв'язків суб'єктів, які формують та управляють ІСІ. І. Р. Шпакович, цілком обґрунтовано виділяє низку особливостей системи взаємозв'язків суб'єктів діяльності ІСІ: 1) ІСІ можуть формувати як юридичні, так і фізичні особи. Зокрема, як у змішаному вигляді (створюється одночасно фізичними та юридичними особами), так і роздільно (можуть бути створені тільки юридичними або фізичними особами); 2) формування ІСІ відбувається шляхом вкладання власних активів (грошових засобів) юридичних чи фізичних осіб; 3) під керівництвом КУА здійснюється процедура із заснування та реєстрації інвестиційного фонду; 4) КУА здійснює управління ІСІ відповідно до законодавства України, при цьому, управління ІСІ повинно відбуватися строго під керівництвом КУА; 5) під управлінням однієї КУА може бути не обмежена кількість ІСІ [280, с. 24]. Погоджуючись з виділеними особливостями, хотілося з звернути увагу що законодавцем запроваджено низку податкових важелів щодо оподаткування як прибутку зазначених суб'єктів в контексті податку на прибуток підприємств, так і безпосередньо інвесторів – фізичних осіб при отриманні пасивного доходу, що підлягає оподаткування в межах ПДФО. Податковим кодексом України передбачено, що будь-які доходи від діяльності інституту спільного інвестування звільняються від оподаткування податком на прибуток. Тобто в той час як більшість юридичних осіб на загальній системі оподаткування повинні оподатковувати свій прибуток за ставкою 18%, прибуток інвестиційного фонду від оподаткування звільнений. Оподаткуванню підлягає тільки розподіл прибутку ІСІ.

У світовій практиці зберігається тенденція щодо державної підтримки розвитку інвестиційних фондів, зокрема за рахунок запровадження відповідних

пільгових податкових режимів або окремих податкових пільг в межах корпоративного та індивідуального прибуткового оподаткування. Так, в Греції та Македонії доходи інвестиційних фондів оподатковуються виключно корпоративним податком, а дивіденди (проценти) та інші виплати виключено з бази оподаткування; у Португалії інвестиційні фонди оподатковуються за загальною системою, але інвестори мають право на компенсацію суми, сплаченої інвестиційним фондом за загальними податками при сплаті податку з доходів [283, с. 201]. У Бельгії та Фінляндії інвестиційні фонди взагалі звільнено від оподаткування, в Нідерландах застосовується спеціальна пільгова шкала податкових ставок [284, с. 48].

Порядок оподаткування ІСІ, закладений законодавцем, є достатньо простим. Поки кошти інвесторів – фізичних осіб, перебувають в інституті спільного інвестування, нереалізований прибуток від таких коштів не оподатковується. Оподатковується інвестиційний прибуток або дохід, який одержують інвестори, лишев разі: а) відчуження належних інвестору цінних паперів ІСІ третій особі; б) викупу цінних паперів компанією з управління активами, випущених ІСІ, або самою компанією з управління активами; в) отримання доходу в формі дивідендів без відчуження цінних паперів ІСІ, якщо це передбачено проспектом емісії цінних паперів ІСІ.

У разі відчуження інвестором цінних паперів ІСІ (або викупу цінних паперів компанією з управління активами), інвестиційний прибуток розраховується як позитивна різниця між доходом, отриманим платником податку від продажу цінних паперів ІСІ, та його вартістю, що визначається із суми витрат на придбання таких цінних паперів ІСІ з урахуванням вимог, встановлених п. 170.2 ст. 170 ПК України. Особливості адміністрування ПДФО з інвестиційного прибутку платника податку нами було розглянуто вище.

У разі отримання інвестиційного доходу фізичною особою платником ПДФО у вигляді дивідендів – оподатковується сума дивідендів, отримана інвестором, й в даному випадку порядок адміністрування ПДФО з дивідендів не відзначається якимось особливостями й буде розглянуто далі в роботі.

Таким чином, слід констатувати відповідність національного податкового законодавства загальноприйнятому у світі підходу щодо оподаткування кінцевих результатів інвестицій в ІСІ, при цьому кошти спільного інвестування, в т.ч. доходи, отримані фондами від інвестування цих коштів, не оподатковуються до моменту їх виплати інвесторам такого ІСІ.Для подальшого розвитку інститутів спільного інвестування ключовим фактором має стати удосконалення оподаткування доходів, отриманих від фінансових інструментів, відмова від збільшення податкового навантаження, а також забезпечення прозорості діяльності інститутів спільного інвестування. як платників податків. Вдосконалення оподаткування спільного інвестування має стимулювати діяльність як внутрішнього інвестора, так і іноземного інвестора, сприяти прозорості та відкритості фінансового ринку. Створення в Україні ефективної формули спільного інвестування має грунтуватися на подальшому вдосконаленні податкового законодавства та подальших наукових дослідженнях проблемних питань щодо податкового стимулювання інвестиційних процесів у вітчизняній економіці [284, с. 48].

Переходячи до питання обкладання ПДФО доходу за сертифікатом фонду операцій з нерухомістю та доходу, отриманого платником податку в результаті викупу (погашення) управителем сертифікатів фонду операцій з нерухомістю в порядку, визначеному проспектом емісії сертифікатів, слід звернути увагу на декілька моментів.

По-перше, в даному випадку законодавцем встановлено дві різні форми пасивного доходу, який може отримувати фізична особа – платник ПДФО. В першому випадку фактично мова йде про право на отримання фізичними особами дивідендів за сертифікатами ФОН. Так, сертифікати ФОН за порядком їх розміщення відносяться до емісійних пайових цінних паперів, тобто таких що посвідчують участь їх власника (інвестора) у активах емітента (у тому числі активах, що знаходяться в управлінні емітента) та надають їх власнику (інвестору) право на отримання частини прибутку (доходу), зокрема у вигляді дивідендів та інші права, встановлені законодавством, а також проспектом або

рішенням про емісію (ст. 8 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»). Відповідно до ст. 2 Закону України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» сертифікат ФОН – це цінний папір, що засвідчує право його власника на отримання доходу від інвестування в операції з нерухомістю [240]. Інвестиційна природа таких цінних паперів підкреслюється й пп. 14.1.232ПК України. Відповідно до ст. 37 Закону України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» сертифікат ФОН засвідчує право його власника на отримання доходу від управління ФОН управителем на умовах правил ФОН та проспекту емісії сертифікатів ФОН. Емітентом сертифікатів ФОН може бути банк або інша фінансова установа, якщо вона відповідає вимогам, встановленим НКЦПФР. Юридичні та фізичні особи мають право купувати і продавати сертифікати ФОН за ринковою ціною та здійснювати з ними інші операції, що не суперечать умовам випуску. Власник сертифікату ФОН може отримувати дохід в формі дивідендів за сертифікатами ФОН на умовах, визначених правилами ФОН, проспектом сертифікатів ФОН або рішенням про емісію сертифікатів ФОН. Йдеться про періодичний дохід, що залежить від одержання прибутку банком або іншою фінансовою установою, який передбачається виплачувати у строки, визначені управителем ФОН. Оподаткування таких доходів здійснюється за правилами, встановленими для дивідендів й буде розглянуто далі в роботі.

Й, по-друге, пп. 14.1.268 п. 14.1 ст. 14 ПК України до складу пасивних доходів віднесено дохід платника податку в результаті викупу (погашення) управителем сертифікатів фонду операцій з нерухомістю в порядку, визначеному проспектом емісії сертифікатів. Так, після закінчення строку, на який був створений фонд операцій з нерухомістю, власник сертифікатів ФОН при їх викупі емітентом має право на дохід у грошовій формі у сумі, що відповідає вартості частки чистих активів фонду операцій з нерухомістю, яка припадає на належну йому кількість сертифікатів ФОН.

Чисті активи ФОН – це кошти, розмір яких обчислюється як різниця між вартістю майна ФОН та вартістю зобов'язань, що виникли внаслідок його управління. Вартість чистих активів ФОН визначається на кінець робочого дня, що передує дню, коли буде проводитися розміщення або викуп сертифікатів ФОН, але не рідше ніж раз на квартал. Вартість чистих активів ФОН визначається управителем відповідно до Правил ФОН. До складу активів ФОН входять:

− кошти, отримані управителем ФОН в управління, в рахунок оплати вартості сертифікатів ФОН. Вимагати додаткового внесення коштів від установників управління фінансовій установі забороняється,

− майно, набуте від управління цими коштами, в тому числі майнові права та права вимоги, набуті управителем за договорами про участь у фонді фінансування будівництва: нерухомість; інше майно; майнові права; інші доходи.

Як нами вже зазначалося виплата доходу за сертифікатами ФОН може здійснюватися лише у грошовій формі, тому управителю необхідно перевести інше майно у грошові кошти.

Таким чином, емітент сертифікатів ФОН повинен реалізувати інше ніж грошові кошти майно, не нижче його собівартості, на підставі незалежної оцінки ринкової вартості цього майна. Вилучені від реалізації кошти при припиненні функціонування ФОН, спрямовуються на погашення зобов'язань емітента у наступній черговості: 1) визначаються суми та вносяться обов'язкові платежі до Державногобюджету України; 2) визначається сума винагороди за управління ФОН; 3) визначається сума та здійснюються виплати щодо виконання зобов'язань, які виникли внаслідок управління ФОН; 4) визначаються суми та здійснюються виплати власникам сертифікатів ФОН [285].

До закінчення строку обігу сертифікатів ФОН емітент не бере на себе зобов'язань щодо викупу таких сертифікатів. Після закінчення строку, на який був створений ФОН, та виконання зобов'язань перед власниками сертифікатів

ФОН, фонд операцій з нерухомістю припиняє своє функціонування [286].Податковим агентом в даному випадку є емітент сертифікатів ФОН на якого покладено обов'язок з надання у строки, встановлені законом для податкового кварталу, податковому органу за місцем свого розташування податкового розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податку, а також сум утриманого з них податку. Ставка ПДФО для таких доходів складає 18 % (пп. 167.5.1п. 167.5 ст. 167 ПК України).

2.1.2. Оподаткування процентів

Оподаткування доходів фізичних осіб від процентів и Україні вперше було введено Законом України «Про податок на доходи фізичних осіб» (п. 4.2.12 ст. 4) [126], проте, через відсутність прийняття механізму його адміністрування носило суто формальний характер. Наступною спробою запровадження оподаткування такого виду пасивного доходу стало прийняття у 2010 році ПК України, де законодавцем визначено поняття процентів із встановленням їх вичерпного переліку у пп. 14.1.206 п.14.1 ст.14 та включенням процентів до бази обкладання ПДФО (п. 164.8 ст.164 ПК України). Проте, відповідно до п. 1 Розділу XIX ПК України оподаткування доходу у вигляді процентів на поточний або депозитний (вкладний) банківський рахунок, депозитний вклад до небанківських фінансових установ, депозитний (ощадний) сертифікат було відкладено до 1 січня 2015 року [3]. Однак, в зв'язку з прийняттям Закону України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні»таку норму було введено в дію з серпня 2014 року [287].

На сучасному етапі проценти, як вид пасивних доходів фізичних осіб, включено до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку (п.п.164.2.8 п.164.2 ст.164 ПКУкраїни), а особливості адміністрування ПДФО з такого доходу фізичної особи врегульовано п. 170.4 ст. 170 ПК

України. Отже, перш за все, виникає питання, що слід розуміти під процентами, як виду пасивного доходу, який підлягає оподаткуванню ПДФО?

Відповідно до пп. 14.1.206 п. 14.1 ст. 14 ПК Українипроценти – це дохід, який сплачується (нараховується) позичальником на користь кредитора як плата за використання залучених на визначений або невизначений строк коштів або майна [1]. При цьому законодавцем встановлено вичерпний перелік платежів, які включаються допроцентів, зокрема:

а) платіж за використання коштів або товарів (робіт, послуг), отриманих у кредит;

б) платіж за використання коштів, залучених у депозит;

в) платіж за придбання товарів у розстрочку;

г) платіж за володіння та користування майном згідно з договорами фінансового лізингу (фінансової оренди) (без урахування частини лізингового платежу, що надається в рахунок компенсації частини вартості об'єкта фінансового лізингу);

ґ) винагорода (дохід) орендодавця як частина орендного платежу за договором оренди житла з викупом, сплачена фізичною особою платнику податку, на користь якого відступлено право на отримання таких платежів.

Цією же статтею уточнено, що проценти нараховуються у вигляді відсотків на основну суму заборгованості чи вартості майна або у вигляді фіксованих сум. У разі якщо залучення коштів здійснюється шляхом продажу облігацій, казначейських зобов'язань чи ощадних (депозитних) сертифікатів, емітованих позичальником, або шляхом врахування векселів та здійснення операцій з придбання цінних паперів із зворотним викупом, сума процентів визначається шляхом нарахування їх на номінал такого цінного паперу, виплати фіксованої премії чи виграшу або шляхом визначення різниці між ціною розміщення (продажу) та ціною погашення (зворотного викупу) такого цінного паперу. Платежі за іншими цивільно-правовими договорами незалежно від того, встановлені вони в абсолютних (фіксованих) цінах або у відсотках

суми договору або іншої вартісної бази, не є процентами (ч. 3, 4 пп. 14.1.206 п. 14.1 ст. 14 ПК України).

Далі в роботі нами буде зроблено спробу виділити певні недоліки законодавчого підходу щодо визначення процентів та їх видів. При цьому відразу хотілося б звернути увагу на декілька моментів. По-перше із змісту ч. 3 пп. 14.1.206 п. 14.1 ст. 14 ПК України випливає що до процентів в податковому законодавстві відноситься й грошовий дохід, який отримує власник боргових цінних паперів. Звідси є незрозумілим відсутність закріплення подібних платежів в ч. 2 пп. 14.1.206 п. 14.1 ст. 14 ПК України. Ще одним аргументом на підтвердження такого висновку є перелік пасивних доходів наведений у пп. 14.1.268 п. 14.1 ст. 14 ПК України до яких законодавцем, зокрема, віднесено й низку процентних доходів, зокрема: проценти на поточний або депозитний (вкладний) банківський рахунок, на вклад (депозит) у кредитних спілках, інших процентів (у тому числі дисконтні доходи);процентний або дисконтний дохід за іменним ощадним (депозитним) сертифікатом; відсотки (дисконт), отримані власником облігації від їх емітента відповідно до закону.

Й, по-друге, є не зовсім зрозумілим для цілей якого саме розділу Особливої частини ПК України прийнято наведене пп. 14.1.206 п. 14.1 ст. 14 ПК України визначення процентів. Представляється, що таке визначення має носити загальний універсальний характер, адже, і юридичні, і фізичні особи можуть отримувати дохід в формі процентів. Відповідно, таке визначення має корелюватися із положеннями щодо визначення об’єкта, бази обкладання податку на прибуток підприємств та ПДФО, що із змісту досліджуваної статті не випливає.

Враховуючи тему дисертаційного дослідження, з метою виділення особливостей адміністрування ПДФО при отриманні фізичною особою пасивного доходу у формі процентів проаналізуємо види платежів, які відносяться до процентів відповідно до переліку встановленого пп. 14.1.206 п. 14.1 ст. 14 ПК України.

Так, до процентів відносяться платежі за використання коштів або товарів (робіт, послуг), отриманих у кредит.Слід звернути увагу на один із недоліків правового регулювання податкових відносин, які виникають при кредитних відносинах та відносинах позики за участю фізичних осіб. На наш погляд, наявною є технічна помилка. Так, в пп. «а»пп.14.1.206 п. 14.1 ст. 14 ПК України мова йде про платежі за використання коштів або товарів (робіт, послуг), отриманих у кредит. При цьому, в податковому законодавстві визначення поняття «кредиту» не міститься, в той час, як в пп. 14.1.267 п. 14.1 ст. 14 ПК України наведено визначення поняття позики, як грошових коштів, що надаються резидентами, які є фінансовими установами, або нерезидентами, крім нерезидентів, які мають офшорний статус, позичальнику на визначений строк із зобов'язанням їх повернення та сплатою процентів за користування сумою позики. Отже, в розумінні ПКУкраїни позику надають фінансові установи або нерезиденти, крім нерезидентів, які мають офшорний статус. Такого же висновку дотримуються й податківці [288]. Проте, такий підхід суперечить нормам цивільного законодавства, яким чітко розмежовано інститути позики (ст. 1046-1053 ЦК України) та кредиту (ст. 1054-1057-1 ЦК України).

Так, за договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості. Договір позики є укладеним з моменту передання грошей або інших речей, визначених родовими ознаками (ст. 1046 ЦК України). Відповідно до ст. 1048 ЦКУкраїни позикодавець має право на одержання від позичальника процентів від суми позики, якщо інше не встановлено договором або законом. Розмір і порядок одержання процентів встановлюються договором. Якщо договором не встановлений розмір процентів, їх розмір визначається на рівні облікової ставки Національного банку України. У разі відсутності іншої домовленості сторін проценти

виплачуються щомісяця до дня повернення позики. При цьому, договір позики вважається безпроцентним, якщо: 1) він укладений між фізичними особами на суму, яка не перевищує п'ятдесятикратного розміру неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, і не пов'язаний із здійсненням підприємницької діяльності хоча б однією із сторін;2) позичальникові передані речі, визначені родовими ознаками (ч. 2 ст. 1048 ЦК України). В такий спосіб позикодавцем за договором позики може виступати як юридична, так і фізична особа, в той час як за податковим – тільки фінансова установа.

Інші вимоги встановлено цивільним законодавством саме для кредитних відносин. Так, за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти (ст. 1054 ЦК України). Отже, кредит надають саме фінансові установи, які і є фактично отримувачами доходу у формі процентів.

Виходячи з наведеного можна дійти наступних висновків. По-перше, вид доходу, визначений пп. «а»пп.14.1.206 п. 14.1 ст. 14 ПК України (платежі за використання коштів або товарів (робіт, послуг), отриманих у кредит) до об'єктів обкладання ПДФО не відноситься.

По-друге, наявною є термінологічна невідповідність норм податкового законодавства низці норм ЦК України щодо закріплення основних умов договору позики та кредитного договору (ст. 1046-1048, 1054 ЦК України). Така ситуація на практиці призвела до того, що податківці виходять з того, що проценти, які отримує позикодавець (фізична особа) за договором позики євинагородою, що сплачується однією фізичною особою іншій фізичній особі за цивільно – правовим договором у розумінні ПКУкраїни [288; 289]. Дійсно, така сума не вважатиметься процентами, оскільки не відповідає терміну «проценти», визначеному упп. 14.1.206 п. 14.1 ст. 14 ПК України і з метою оподаткування таку винагороду слід розглядати як інший дохід, що

оподатковується на загальних підставах виходячи з положень пп. 164.2.20 п. 164.2 ст. 164 ПК України.

Для усунення термінологічної розбіжностей між нормами цивільного та податкового законодавства представляється доцільним внести зміни до пп. 14.1.267 п. 14.1 ст. 14 ПК України з виключенням слова «позики» і заміною його на слово «кредит» з викладенням в наступній редакції:

«кредит – грошові кошти, що надаються резидентами, які є фінансовими установами, або нерезидентами, крім нерезидентів, які мають офшорний статус, позичальнику на визначений строк із зобов'язанням їх повернення та сплатою процентів за користування сумою позики».

Наступний вид платежу, який відноситься до процентів становить платіж за використання коштів, залучених у депозит (пп. «б» пп. 14.1.206 п. 14.1 ст. 14 ПК України). Зауважимо, що пп. 14.1.268 п. 14.1 ст. 14 ПК України містить декілька ширший підхід щодо переліку пасивних процентних доходів від депозиту, зокрема: проценти на поточний або депозитний (вкладний) банківський рахунок, на вклад (депозит) у кредитних спілках, інших процентів (у тому числі дисконтні доходи);процентний або дисконтний дохід за іменним ощадним (депозитним) сертифікатом.

Так, депозитом є договір банківського вкладу, за яким одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором (ч.1 ст. 1058 ЦК України). Вкладником може бути як юридична особа, так і фізична, що внесла грошову суму на депозит з видачею ощадної книжки або сертифіката чи іншого документа, що відповідає вимогам, встановленим законом та яка отримуватиме дохід у формі процентів, що нараховуються на цю суму відповідно до умов договору. Депозитні операції здійснюються за правилами, встановленими НБУ, а для депозитів (внесків) до інших фінансових установ – відповідним держаним органом, визначеним законодавством.

За змістом норми п. 3 ст. 7 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» ощадні та депозитні сертифікати банків віднесено до цінних паперів, як інструментів грошового ринку. Так, ощадний сертифікат банку представляє собою неемісійний цінний папір, який підтверджує суму вкладу, внесеного фізичною особою в банк, і права вкладника (власника сертифіката) на одержання після спливу встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом у банку, який його видав. Дохід за ощадними сертифікатами банку виплачується під час пред'явлення їх для оплати в банк, що розмістив сертифікати (ст. 26 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки») [234].

Депозитний сертифікат банку є емісійним цінним папіром, який підтверджує суму вимоги до банку, що дорівнює номінальній вартості відповідного сертифіката, і права власника сертифіката на одержання після спливу встановленого строку номінальної вартості сертифіката та відсоткового доходу (якщо виплата відсоткового доходу передбачена сертифікатом) у банку, який здійснив його емісію. В свою чергу, такі сертифікати можуть бути відсотковими(з виплатою власнику доходу у формі відсотків) або дисконтними (такий сертифікат придбавається першим власником за ціною, нижчою за його номінальну вартість. Різниця між ціною придбання та номінальною вартістю депозитного сертифіката банку, яка виплачується його власнику під час погашення, становить дохід (дисконт) за дисконтним депозитним сертифікатом банку) (ст. 27 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки») [234].Погашення депозитних сертифікатів банків шляхом повернення номінальної вартості депозитного сертифіката банку його власнику та виплата відсоткового доходу (якщо виплата відсоткового доходу передбачена депозитним сертифікатом банку) здійснюються через депозитарну систему України.

Таким чином фізичні особи, які отримують пасивний дохід у формі процентів від платежів за використання коштів, залучених на депозитний (вкладний) банківський рахунок, на вклад (депозит) у кредитних спілках, інших

процентів (у тому числі дисконтні доходи);процентний або дисконтний дохід за іменним ощадним (депозитним) сертифікатомє платниками ПДФО.

Базою оподаткування в даному випадку є грошовий дохід у формі процентів, нарахованих на суми банківських вкладних (депозитних) або поточних рахунків, ощадних (депозитних) сертифікатів, вкладів (депозитів) членів кредитної спілки у кредитнійспілці, окрім рахунків, на які здійснюється виключновиплати заробітної плати, стипендій, пенсій, соціальної допомоги та інших передбачених законом соціальних виплат. Ознаки таких рахунків визначаються Національним банком України (п. 165.1. 41 п. 165. 1 ст. 165 ПК України).

Особливості нарахування та сплати ПДФО з такої групи доходів визначено п. 170.4 ст. 170 ПК України. Так, податковими агентами є банки та кредитні спілки, які нараховують за податковий (звітний) місяць проценти на суми банківських вкладних (депозитних) або поточних рахунків, ощадних (депозитних) сертифікатів, а також вкладів (депозитів) членів кредитної спілки у кредитнійспілці, утримують із суми таких процентів ПДФО та ВЗ. Тобто, такі доходи, остаточно оподатковуються податковим агентом під час їх нарахування.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році» з 1 січня 2017 р. ставка ПДФО у вигляді процентів встановлена у розмірі 18% від суми такого доходу (пп. 167.5.1 п. 167.5 ст.167 ПК України) [128]. При цьому, з 1 січня 2015 року з доходів фізичної особи у вигляді процентів сплачується ВЗ у розмірі 1,5% від суми такого доходу (п.16-1 Підрозділу 10 Розділу 20 ПК України). ПДФО має бути перераховано до бюджету протягом 30 днів після закінчення місяця, в якому проценти було нараховано (пп. 49.18.1 п. 49.18 ст. 49 ПК України, пп. 170.4.1 п. 170.4 ст. 170 ПК України).

Податковий агентом у податковому розрахунку за формою № 1 ДФ відображається загальна сума нарахованих у звітному податковому періоді

доходів та загальна сума утриманого з них податку без відображення інформації про суми окремого банківського вкладного (депозитного) або поточного рахунку, ощадного (депозитного) сертифіката, вкладу (депозиту) члена кредитної спілки у кредитній спілці, суми нарахованих процентів, а також відомостей про фізичну особу – платника податку, якій нараховані такі доходи (пп.170.4.2 п. 170.4 ст. 170 ПК України). При достроковому розірванні договору вкладу (депозиту) та здійсненні у зв'язку з цим перерахунку доходу у вигляді процентів за процентною ставкою, передбаченою умовами договору для таких випадків, податковим агентом проводиться перерахунок сум податку, утриманого з такого доходу (п.170.4 ст. 170 ПК України). Повернення зайво утриманих сум ПДФО відбувається шляхом зменшення сум податку, які підлягають перерахуванню податковим агентом за звітний місяць.

На сьогодні питання щодо справедливості та доцільності оподаткування відсоткових доходів по депозитах є дискусійними. В момент запровадження такого податкового механізму у 2014 році ставка ПДФО на доходи за депозитними вкладами складала 15%. У 2015 році ставку податку було підвищено до 20% і додатково запроваджено 1,5% ВЗ. З 2017 року, як нами було зазначено за такими доходами встановлено розмір основної ставки ПДФО на рівні 18%. В.О. Рядінська оподаткування таких доходів фізичних осіб вважає позитивною новелою ПК України, що відповідає як міжнародним тенденціям, так і нормам вітчизняного законодавства. Вчена зазначає, що таке оподаткування не завдало незручностей фізичним особам-вкладникам, оскільки не вимагає від них додаткових трансакційних витрат, а банки, на які покладено обов'язки податкових агентів, завдяки сучасній комп'ютерній розробки не несуть значних витрат та нарахувань за сплату ПДФО [10, с. 183-184]. З такою позицію можемо погодитися лише частково, адже загальне податкове навантаження на фізичних осіб, як платників ПДФО збільшено. Адже за рахунок нарахованих відсотків за депозитами відбується безпосередньо сплата ПДФО, тобто, загальний рівень прибутковості заощаджень за депозитами суттєво знизився. Й називати це «незручностями» є некоректно.

Нам більше імпонує позиція науковців та практиків, які підхід законодавця щодо оподаткування процентів за депозитами вважають таким, що «суперечить концепції відновлення банківської системи та повернення до неї капіталів. Довіра до банківської системи в Україні є досить низькою, тому для залучення коштів на депозити встановлюються високі процентні ставки, і ця проблема тільки загострюється оподаткуванням доходів. На сьогодні ставки податків на проценти, нараховані на суму депозиту, для багатьох громадян зводять нанівець сам сенс подібних капіталовкладень, сприяють відтоку коштів з банківської системи і зберіганню коштів «під матрацом» [290; 291, с. 151]. У 2019 році до ВР України внесено до розгляду законопроект яким пропонується встановлення для процентів на поточний або депозитний (вкладний) банківський рахунок, на вклад (депозит) у кредитних спілках та процентного або дисконтного доходу за іменним ощадним (депозитним) сертифікатом – 0 % ставки ПДФО [290].

Представляється, що запровадження механізму оподаткування процентів фізичних осіб носить здебільшого фіскальний характер. В підтвердження цьому є, по-перше, заява Міністерства фінансів України, яке у своєму експертному висновку зазначає, що реалізація зазначеного законопроекту матиме негативний вплив на доходи бюджету, а саме призведе до розрахункових втрат доходів державного бюджету з податку на доходи фізичних осіб та військового збору у сумі близько 5,9 млрд грн у 2020 році, в той час як запровадження компенсаторних заходів не представляється доцільним [292]. Аналогічного висновку дотримується і НБУ [293].

Й, по-друге, аналіз зарубіжної практики з цього питання також свідчить про те, що в переважній більшості країн податок на банківські заощадження був введений в період світової фінансової кризи 2008 року з метою наповнення державного (центрального) бюджету. В ЄС прийнято Директиву Ради ЄС «Про оподаткування доходу із заощаджень у формі виплати процентів», згідно з якою у випадку відмови ідентифікації отримувача – фізичної особи – процентного доходу, податок утримується з джерела за ставкою 15 % (20 % – з 1 липня 2008 р. та 35 % – з 1 липня 2011 р.). Механізм Директиви поширюється

як на країни – члени ЄС, так і на певні юрисдикції: Швейцарію, Ліхтенштейн, Монако, Андорру, Віргінські острови, а також 10 територій, які в тій чи іншій мірі є залежними від Великої Британії та Нідерландів [294; 295].

Розрив між рівнем ставок з доходів за депозитами є достаньо великим в ЄС та становить у: Болгарії – 8 %, Румунії – 10 %, Хорватії – 12 %, Швейцарії, Греції, Литві, Мальті, Чехії, Угорщині – 15%, Іспанії, Польщі, Словаччині – 19%, Люксембурзі, Естонії, Латвії – 20 %, Німеччині – 25%; Італії – 26 % (20 % - для пенсіонерів), Австрії – 27, 5 %, Нідерландах, Фінляндії, Швеції – 30 %, Ірландії – 37 % [64, с. 274].

Слід зазначити, що в низці країн запроваджено низку податкових пільг для таких доходів. Однією із розповсюджених їх форм – є встановлення неоподатковуваної суми процентного доходу. Так, наприклад, в Бельгії оподаткування процентів за депозитами («interests on regulated savings accounts») має місце тільки понад неоподатковуваної суми процентного доходу (1000 євро) за ставкою15%. У Франції, починаючи з 1 січня 2018 року проценти за депозитами оподатковуються за пропорційною ставкою в розмірі 30% (12,8% – податок на доходи фізичних осіб та 17,2% – додатковий соціальний збір). Передбачено (на вибір платника податку) можливість оподаткування за чинною прогресивною шкалою ставок податку, встановленою для трудових доходів, якщо такий режим оподаткування вважатиметься більш сприятливими в плані оподаткування. Певні спеціальні ощадні рахунки звільнюяються від оподаткування. В Португалії ставка податку становить 28%, проте, для резидентів передбачено надання пільги в разі неперевищення п’яти розмірів мінімальних заробітних плат. В Словенії процентні доходи по банківських депозитах оподатковуються за єдиною ставкою в розмірі 25%, однак, проценти по депозитах в банківських установах Словенії або інших країнах-членах ЄС в сумі до 1 000 євро не включаються до податкової бази. У Великій Британії ставки складають 20%, 40%, 45%. Починаючи з 6 квітня 2016 р. було переглянуто розмір податкової знижки («personal saving sallowance») щодо доходів у вигляді процентів за банківськими депозитами. Податкова знижка

складає 1000 фунтів стерлінгів для платників податку, оподаткування яких здійснюється за базовою ставкою та 500 фунтів стерлінгів для тих, які оподатковуються за більш високими, відмінними від базової, ставками. Фактично, зазначена знижка не є сумою, що вираховується з оподатковуваного доходу; це є сума, що підлягає оподаткуванню за ставкою 0%. Нарешті, платники податку, в яких оподатковуваний дохід перевищує 150 000 фунтів стерлінгів, позбавлені права на застосування податкової знижки [64, с. 274].

Виділяють три форми оподаткування процентних доходів фізичних осіб у зарубіжній практиці: 1) утримання податку при виплаті процентів (Швейцарія, Ірландія, Італія, Польща); 2) включення процентних доходів до щорічної податкової декларації і обкладання податком за діючою шкалою оподаткування доходів (Швеціія, Данія, Нідерланди); 3) застосування авансової передоплати для стягнення прибуткового податку на проценти. Далі, при перерахунку податку, сплачена наперед сума вираховується із сукупного податкового зобов'язання (Франціія, Німеччина, Іспанія).

Аналіз становлення системи оподаткування банківських вкладів в країнах ЄС дозволяє дійти висновку, що ініціативи держав щодо введення досліджуваних податкових важелів викликають досить неоднозначну реакцію серед спільноти. Яскравим прикладом цього може слугувати Кіпр, де криза дефолту в 2013 році викликала необхідність збільшення податкових ставок на відсотки за депозитами в 2 рази (до 30%), а також введення одноразового прогресивного податку на банківські вклади в розмірі від 6,75% до 9,9% в залежності від суми депозиту [296, с. 269]. Такі наміри влади зіштовхнулись з протестами населення та спровокували тенденцію відпливу депозитів з банків. Запровадження нового податку на Кіпрі мало за мету наповнення державного бюджету, який відчув гострий дефіцит коштів [296, с. 264]. Несприятливим для національних фінансових систем виявився податок на депозити в Ірландії, Італії, Бразилії, Аргентині, де його запровадження було викликано необхідністю підвищення рівня бюджетних доходів та посилення контролю над рухом капіталу.

Позитивним прикладом введення податку на банківські вклади можна вважати тільки японську економіку, якій цей податок був нав'язаний сторонніми організаціями внаслідок суворого обмеження суверенітету Японії після Другої світової війни і стосувався визначеного кола осіб. В такому випадку цей податок був сприйнятий як вимушена міра і не викликав негативних тенденцій в банківській системі [296, с. 264].

Таким, чином, виходячи з проведеного аналізу, можна констатувати, що ставка ПДФО на проценти за депозитами фізичних осіб в Україні в розмірі 19,5% з урахуванням військового збору, є прийнятною порівняно з практикою інших країн світу. Проте, навряд чи банківська система України сьогодні є адаптованою до запровадження такого прямого податку. З урахуванням викладеного обґрунтованою представляється позиція О. К. Малютіна щодо запровадження саме прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб, отриманих у формі процента від банківських депозитів, адже, для банківського ринку характерним є висока присутність у загальному обсязі вітчизняних депозитів короткострокових вкладів і вкладів на вимогу, які в силу своєї специфіки є джерелом отримання миттєвих доходів, а не довгостроковим ресурсом стабільності банків [296, с. 264]. Дійсно, для фізичних осіб-інвесторів із невисоким рівнем заощаджень альтернативи банківським депозитам, як надійнішим і найпростішим способам вкладення коштів на сьогодні фактично немає.

Саме тому вважаємо доцільним прийняття низки заходів податкового характеру в цьому контексті: 1) введення прогресії в оподаткуванні процентних доходів за банківськими депозитами шляхом запровадження неоподатковуваного депозитного мінімуму таких доходів; 2) встановлення диференційованихставок ПДФО залежно від розміру вкладу та терміну дії останнього. Такий підхід є виправданим з урахуванням останніх рекомендацій ОЕСР [297, с. 184-185] та більшою мірою відповідав би критерію справедливості в оподаткуванні [64, с. 214-215].

Доцільність зазначеного пояснюється тим, що хоча протягом 2013-2020 рр. сукупний обсяг коштів фізичних осіб на депозитах банків збільшився на 20%, втім у клієнтському портфелі переважають вклади на вимогу, частка яких за зазначений період зросла з 19,8% до 38,4%, а також короткострокові депозитні вклади строком до 1 року (відповідно, зросла з 27,5% до 39,6%); разом сьогодні вони формують 78% клієнтського портфелю. Вдвічі скоротилася частка депозитів терміном від 1 до 2 років та вище [64, с. 214-215]. З точки зору трансформації заощаджень в інвестиції більший інтерес представляють саме довгострокові вклади фізичних осіб, які й доцільно стимулювати за допомогою нижчих ставок ПДФО.

Таким чином, оподаткування процентів за банківськимидепозитамиє одним з методів наповнення державного бюджету, як в Україні, так і в більшості європейських країн.

Підіймаючи питання щодо віднесення податковим законодавством до процентів платежів за придбання товарів у розстрочку, слід звернути увагу на наступне. Відповідно до ст. 694, 695 ЦК України договором купівлі-продажу може бути передбачений продаж товару в кредит з відстроченням або з розстроченням платежу, тобто, в розстрочку. При цьому, якщо покупець прострочив оплату товару, на прострочену суму нараховуються проценти відповідно до ст. 536 ЦК України від дня, коли товар мав бути оплачений, до дня його фактичної оплати [159]. Також, зазначеним договоромможе бути передбачений обов’язок покупця сплачувати проценти на суму, що відповідає ціні товару, проданого в кредит, починаючи від дня передання товару продавцем.

Порядок продажу товарів у розстрочку встановлений Правилами торгівлі у розстрочку фізичним особам [298], якими закріплено, щопродаж товарів у розстрочку може здійснюватися суб’єктами господарювання усіх форм власності. В даному випадку продажу у розстрочку підлягають лише непродовольчі товари, при цьому,продавець самостійно визначає перелік товарів, що продаються у розстрочку, з урахуванням орієнтовного переліку

товарів вітчизняного та іноземного виробництва, що рекомендуються для продажу у розстрочку. Зазначені правила регламентують продаж товарів у розстрочку фізичним особам і громадянам-суб'єктам підприємницької діяльності без створення юридичної особи. Юридичні особи мають право торгувати між собою у розстрочку, й дані правила на них не поширюються.

Відповідно до пп. 14.1.249 п. 14.1 ст. 14 ПК України торгівля у розстрочку є господарською операцією, яка передбачає продаж резидентом або нерезидентом товарів фізичним чи юридичним особам на умовах розстрочення кінцевого розрахунку, на визначений строк та під процент. В такий спосіб передача товарів у розпорядження покупця здійснюється в момент першого внеску (завдатку) з передачею права власності на такі товари після кінцевого розрахунку.Відсотки, передбачені умовами договору товарної розстрочки, є об'єктом оподаткування податком на прибуток підприємств з урахуванням особливостей, передбачених ст. 140 ПК України та ПДВ.Проценти, передбачені умовами договору товарної розстрочки становлять об'єкт оподаткування ПДВ, оскільки вони є платою продавцеві за надану ним послугу відстрочення платежу за товар.У продавця операція з продажу товарів у розстрочку розглядається саме як постачання товарів (пп. 14.1.191 п. 14.1 ст.14 ПК України), у зв'язку з чим вонає об'єктом обкладання ПДВ за основною ставкою (пп. «а» пп.185.1 ст. 185 ПК України) [1]. Базою оподаткування в цій операції є договірна вартість товарів, що продаються у розстрочку (п. 188.1 ст. 188 ПКУкраїни).

В такий спосіб фізичні особи доходу у вигляді процентів за прострочення своєчасної оплати товару не отримують, відтак проценти, передбачені пп. «в» пп. 14.1.206 п. 14.1 ст. 14 ПК України не становлять об'єкт обкладання ПДФО.

Що стосується платежів за володіння та користування майном згідно з договорами фінансового лізингу (фінансової оренди) (без урахування частини лізингового платежу, що надається в рахунок компенсації частини вартості об'єкта фінансового лізингу), то слід зазначити, що їх отримувачами є

юридичні особи, на що ми звертали увагу в підрозділі 1.2 дисертаційного дослідження, отже, такий вид доходу також не відноситься до об'єкта ПДФО.

Підпунктом «ґ» пп. 14.1.206 п. 14.1 ст. 14 ПК України до процентів віднесено винагороду (дохід) орендодавця як частини орендного платежу за договором оренди житла з викупом, сплачену фізичною особою платнику податку, на користь якого відступлено право на отримання таких платежів [1]. В попередньому розділі роботи нами обґрунтована позиція щодо включення до складу пасивних доходів від надання майна в платне користування, в тому числі на умовах договору оренди житла. І в даному разі особливості оподаткування такого доходу закріплено саме п. 170.1 сто. 170 ПК України. Враховуючи, що сума процентів включається до загального розрахунку орендної плати, представляється недоцільним їх окреме виділення як доходу в формі процентів в пп. «ґ» пп. 14.1.206 п. 14.1 ст. 14 ПК України, адже мова йде про зовсім інший різновид об'єкта ПДФО.

І останній момент, який потребує певної уваги в контексті досліджуваного питання, це питання щодо оподаткування інших пасивних доходів у формі процентів. Так, відповідно до пп. 170.4.3 п. 170.4 ст. 170 ПК України оподаткування процентів та дисконтних доходів, нарахованих на користь фізичних осіб з будь-яких інших доходів, ніж ті, що зазначені у пп. 170.4.1 цього пункту (тобто, за виключенням процентів, нарахованих на суми банківських вкладних (депозитних) або поточних рахунків, ощадних (депозитних) сертифікатів, вкладів (депозитів) членів кредитної спілки у кредитнійспілці) здійснюється у загальному порядку, встановленому для доходів, що остаточно оподатковуються під час їх нарахування [1].

З цього випливає, що процентні доходи, виплачені фізичним особам резидентам або нерезидентам, остаточно оподатковуються біля джерела виплати та не включаються до загального фінансового результату для цілей оподаткування (окрім тих, які звільняються від оподаткування). До таких процентних доходів слід відноситивідсотки (дисконт) за облігаціями та дохід за іпотечними цінними паперами (іпотечними облігаціями та сертифікатами), які

зокрема становлять групу пасивних доходів (пп. 14.1.268 п. 14.1 ст. 14 ПК України), що включені до бази обкладання ПДФО відповідно із пп. 164.2.8 п. 164.2 ст. 164 ПК України [1].

Облігація належать до емісійних цінних паперів, що посвідчує внесення його першим власником коштів, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує обов'язок емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбачений проспектом або рішенням про емісію (для державних облігацій України - умовами їх розміщення) строк та виплатити дохід за облігацією, якщо інше не передбачено проспектом або рішенням про емісію (для державних облігацій України – умовами їх розміщення) (ст. 11 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки). Правова природа таких цінних паперів, а звідси відмінність та поєднання в понятті «цінний папір» речових та зобов'язальних правовідносин, єключовою ознакою таких цінних паперів [299, с. 7]. Фізичні особи, власники облігацій, фактично виступають в ролі інвестора, який вкладає кошти на довгостроковій (чи короткостроковій) основі з метою одержання доходу у формі процентів (відсотків) для відсоткових облігацій чи різниці між ціною придбання та номінальною вартістю облігації для дисконтних облігацій.

Підіймаючи питання щодо оподаткування доходів фізичних осіб за іпотечними цінними паперами, відразу слід зауважити наступне. Підхід в податковому законодавстві щодо виділення у складі пасивних доходів доходу за іпотечними сертифікатами вважаємо таким, що суперечить низці галузевих нормативно-правових актів. Так, відповідно до пп. 14.1.88 п. 14.1 ст.14 ПК України – іпотечний сертифікат (у тому числі іпотечний сертифікат участі та іпотечний сертифікат з фіксованою дохідністю) – це іпотечний цінний папір, забезпечений іпотечними активами або іпотеками відповідно до закону [1]. Проте, загальним законом, який регулює відносини, що виникають під час емісії, обігу, викупу цінних паперів та виконання зобов'язань за нимиє Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» норми якого встановлюють вичерпний перелік та види цінних паперів (Розділ II). Зокрема,

пп. 3 п.7 ст. 8 іпотечні цінні папери визначено, як цінні папери, випуск яких забезпечено іпотечним покриттям та які посвідчують право власників на отримання від емітента належних їм коштів. До видів таких цінних паперів віднесено виключно іпотечні облігації та заставні. Дійсно в Україні на підставі Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» за редакцією 2006 року [300], Закону України «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргомта іпотечні сертифікати» певний період часу виділялися такі цінні папери, як іпотечні сертифікати [301], проте, на сьогодні такі норми втратили чинність [302], отже правових підстав щодо виділення подібного виду цінних паперів, й відповідно доходів від них не існує.

З аналізу змісту п. 3 ст. 8 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», ст. 20 Закону України «Про іпотеку» випливає, що заставна, будучи іпотечним ціннимпапером,який засвідчує безумовне право його власника на отримання від боржника виконання за основним зобов'язанням, за умови, що воно підлягає виконанню в грошовій формі, а в разі невиконання основного зобов'язання – право звернути стягнення на предмет іпотеки, не тягне за собою виникнення оподатковуваногодоходу у її власника. При цьому вона не носить обов'язкового характеру оформлення, адже законодавством прямо передбачено що її оформлення має бути передбачено іпотечним договором.

Тобто, до пасивного доходу від операцій з іпотечними цінними паперами відноситься виключно дохід за іпотечними облігаціями.Відповідно до Закону України «Про іпотечні облігації» іпотечні облігації є іменними цінними паперами, що посвідчують внесення грошових коштів її першим власником і підтверджують обов'язок емітента сплачувати власнику номінальну вартість цієї облігації та грошовий дохід у порядку, встановленому Законом та проспектом цінних паперів (рішенням про емісію цінних паперів), а в разі невиконання емітентом зобов'язань за іпотечною облігацією надає її власнику право задовольнити свою вимогу за рахунок іпотечного покриття (ст. 3)[303]. Іпотечними облігаціями є облігації, виконання зобов'язань емітента за якими

забезпечене іпотечним покриттям у законному порядку. Проспект іпотечних облігацій (рішення про емісію іпотечних облігацій) може також передбачати інші права власників та обов'язки емітента, осіб, які надають гарантії щодо виконання грошових зобов'язань за іпотечними облігаціями (в разі наданнягарантії).

Законодавством встановлено дві форми випуску таких облігацій:звичайні та структуровані іпотечніоблігації.Емітентомпершихіпотечнихоблігацій є іпотечний кредитор, а емітентом структурованих іпотечних облігацій – спеціалізована іпотечна установа.Особливостями виконання зобов'язань за звичайними іпотечними облігаціями є те, що відповідно до ст. 16 Закону України «Про іпотечні облігації» емітент виконує грошові зобов'язання за звичайними іпотечними облігаціями за рахунок доходів від іпотечногопокриття та за рахунок іншого свого майна. Право емітентавикористовувати доходи від іпотечного покриття та кошти, отримані від розміщення звичайних іпотечних облігацій, на будь-які цілі і на власний розсуд не обмежується за умови, що емітент продовжує належним чином виконувати зобов'язання за звичайними іпотечними облігаціями.

Виконання зобов'язань емітента за структурованими іпотечними облігаціями здійснюється виключно за рахунок іпотечного покриття. При цьому, грошові доходи від іпотечних активів у складі іпотечного покриття підлягають переказу обслуговуючою установою на рахунок управителя.Розподіл чи розміщення цих доходів управителем здійснюється відповідно до порядку та умов, визначених у проспекті (рішенні про емісію) та/або договорі про управління іпотечним покриттям, виключно у такій послідовності: 1) сплата витрат і винагород; 2) сплата процентів власникам структурованих іпотечних облігацій; 3) сплата основної суми боргу власникам структурованих іпотечних облігацій; 4) розміщення грошових доходів від іпотечного покриття, строк сплати яких власникам структурованих іпотечних облігацій ще не настав (ст. 20 Закону України «Про іпотечні облігації»).

Встановлюючи низку загальних умов виконання зобов'язань за іпотечними облігаціями, в т.ч. нарахування проценту за іпотечними облігаціями, законодавством встановлено два їх види: фіксований або плаваючий. У разі застосування плаваючого процента у проспекті (рішенні про емісію) повинні зазначатися критерії або формула для його розрахунку (ч. 3 ст. 6 Закону України «Про іпотечні облігації»).

Податковим агентом за досліджуваними доходами є особа, яка нараховує дохід – емітент за процентними облігаціями. Проценти нараховуються у вигляді відсотків на основну суму заборгованості у вигляді фіксованих сум. ПДФО з доходів від отримання процентів (дисконту) за облігаціями сплачують їх власники (інвестори) – фізичні особи, як резиденти та нерезиденти.

Таким чином оподаткування пасивних доходів в формі процентів і дисконтних доходів, нарахованих на користь фізичної особи емітентами боргових та іпотечних цінних паперів здійснюється в загальному порядку за ставкою 18 % в момент їх нарахування. Окрім цього на емітента, як податкового агента, покладенообов'язокщодо нарахування й ВЗ за ставкою 1,5 %.

Законодавцем звільнено від обкладання ПДФО проценти, що нараховані на державні цінні папери, емітовані центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику та/або реалізує державну бюджетну політику у сфері управління державним боргом та гарантованим державою боргом, та на боргові зобов'язання НБУ, а також сума доходів, отриманих нерезидентами у вигляді процентів, нарахованих на державні цінні папери або облігації місцевих позик, або боргові цінні папери, виконання зобов'язань за якими забезпечено державними або місцевими гарантіями, якщо такі цінні папери придбані нерезидентами за межами території України через уповноважених агентів – нерезидентів, або процентів, отриманих нерезидентами за надані державі або бюджету Автономної Республіки Крим чи міському бюджету позики (кредити або зовнішні запозичення), які відображаються в Державному бюджеті України або місцевих

бюджетах чи віднесені до витрат НБУ або за надані суб'єктам господарювання кредити (позики), виконання яких забезпечено державними або місцевими гарантіями (пп. 165.1.2 п. 165.1 ст. 164 ПК України). При цьому на проценти за цінними паперами, емітованими Міністерством фінансів України, НБУ нараховується та утримується ВЗ за ставкою 1,5 % (пп. 165. 1.2 п. 165.1 ст. 165; пп. 1.7 п. 161 Перехідних положень Розділу XX ПК України) [1].

2.1.3. Оподаткування дивідендів та роялті

В цьому підпункті дисертаційного дослідження буде зосереджено увагу на особливостях оподаткування дивідендів та роялті. Безумовно, в підґрунті таких видів пасивних доходів лежать концептуально різні за свою природою правові відносини, зумовлені різними сферами реалізацій (інтелектуальна власність та ринок капіталу), однак з позиції податкового регулювання роялті оподатковуються за правилами, встановленими для оподаткування дивідендів, за ставкою, визначеною пп.167.5.1 п. 167.5 ст. 167 ПК України (п.170.3 ст. 170 ПК України). Саме тому основна увагу нами буде зосереджена на порядку оподаткування дивідендів. При цьому, хотілося б звернути увагу на декілька концептуальних аспектах характеристики такого правового інституту, як роялті.

Так, відповідно до пп. 164.2.3 п. 164.2 ст.164 ПК України до бази обкладання ПДФО відносяться доходи від продажу об'єктів майнових і немайнових прав, зокрема інтелектуальної (промислової) власності, та прирівняні до них права, доходи у вигляді сум авторської винагороди, іншої плати за надання права на користування або розпорядження іншим особам нематеріальним активом (творами науки, мистецтва, літератури або іншими нематеріальними активами), об'єкти права інтелектуальної промислової власності та прирівняні до них права (роялті), у тому числі отримані спадкоємцями власника такого нематеріального активу [1]. Окрім цього пп. 164.2.8 п.164.2 ст. 164 ПК України, як нами вже зазначалося пасивні доходи, в

т.ч. роялті, віднесено до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника ПДФО. Узагальнене визначення пасивних доходів визначено ст. 14 ПК України, тобто, виникає питання щодо доцільності виділення в п. 164. 2 ст.164 роялті, як складової податкової бази окремим підпунктами. Вочевидь, законодавець у пп. 164.2.3 п. 164.2 ст.164 ПК України акцентує увагу на операціях, пов'язаних із виникненням доходу в зв'язку з переходом права власності на об'єкти інтелектуальної власності, в той час, як відносини пов'язані із виплатою роялті не характеризується такою ознакою, на що ми звернемо увагу декілька нижче. В зв'язку з цим представляється доцільним внесення відповідних змін до пп. 164.2.3 п. 164.2 ст.164 ПК України із виключенням таких доходів, як доходи у вигляді сум авторської винагороди, іншої плати за надання права на користування або розпорядження іншим особам нематеріальним активом (творами науки, мистецтва, літератури або іншими нематеріальними активами), об'єкти права інтелектуальної промислової власності та прирівняні до них права (роялті), у тому числі отримані спадкоємцями власника такого нематеріального активу, адже такі доходи включені до складу пасивних.

Визначення роялті для цілей оподаткування наведено у пп.14.1.225 п. 14.1 ст. 14 ПК України, зокрема, роялті – це будь-який платіж, отриманий як винагорода за використання або за надання права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, а саме на будь-які літературні твори, твори мистецтва або науки, включаючи комп'ютерні програми, інші записи на носіях інформації, відео- або аудіокасети, кінематографічні фільми або плівки для радіо- чи телевізійного мовлення, передачі (програми) організацій мовлення, інші аудіовізуальні твори, будь-які права, які охороняються патентом, будь-які зареєстровані торговельні марки (знаки на товари і послуги), права інтелектуальної власності на дизайн, секретне креслення, модель, формулу, процес, права інтелектуальної власності на інформацію щодо промислового, комерційного або наукового досвіду (ноу-хау) [1]. Майже аналогічним чином

визначено поняття «роялті» низкою Конвенцій про уникнення подвійного оподаткування [304; 305].

Слід зазначити що на рівні нормативно-правового регулювання містяться й інші визначення роялті, зокрема: П(С)БО «Дохід» № 15 роялті визначено як будь-який платіж, отриманий як винагорода за користування або за надання права на користування будь-яким авторським та суміжним правом на відповідні об'єкти [306]; НС «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності» № 4 під роялті розуміється ліцензійний платіж у вигляді сум, які сплачуються періодично, залежно від обсягів виробництва або реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) з використанням об'єкта права інтелектуальної власності [307; 308].

Серед науковців роялті визначаються як періодичні відрахування ліцензіата на користь ліцензіара, що здійснюються протягом всього строку дії ліцензії і встановлюються у формі певних відрахувань або відвартості виробленої за ліцензією продукції, або від продажної ціни цієї продукції [309, с. 249]; платіж будь-якого виду за одержання права на використання об'єкта інтелектуальної власності на підставі ліцензійного договору [310]; фіксовані процентні ставки, що виплачуються ліцензіатом через узгоджені з ліцензіаром інтервали часу (наприклад, щорічно), починаючи з року використання предмета ліцензії або його виробничого освоєння» [311, с. 154]. З такими підходами можна погодитися, адже, роялті виплачують на підставі ліцензії на використання об'єкта права інтелектуальної власності або ліцензійного договору (ст. 1108, 1109 ЦК України), в той час якправа на використання об'єктів авторського права передають за авторським договором (ст. 31-32 Закону України «Про авторське право і суміжні права») [312].

Спільним для наведених визначень є те, що роялті виникають у випадку коли об'єкт ПІВ отриманий саме в користування, а не власність. Проте, з метою оцінки майнових прав інтелектуальної власності та бухгалтерського обліку визначення роялті є декілька вужчим, однак, з метою визначення окреслених платежів як об'єктів обкладання ПДФО ми виходимо виключно із змісту

податково-правового регулювання, за виключенням виплат роялті нерезиденту, коли діють норми міжнародних договорів.

В цілому, хотілося б звернути увагу, що визначення роялті, що міститься в податковому законодавстві піддається численній критиці серед вчених, які звертають, перш за все, увагу на неузгодженість зазначеної дефініції з нормами цивільного права [310]; ототожнення категорій «об'єкт власності» та « об'єкт інтелектуальної власності» [313, с. 89; 314, с. 89]; не вирішеність питання щодо віднесення до роялті платежів за видачу субліцензій [315, с. 35]. Дійсно, перелік об'єктів прав інтелектуальної власності встановлений нормами ЦК України (ст. 420) та ПК України суттєво відрізняється. Окрім цього, відповідно до ч. 1 ст. 419 ЦК України право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного, зокрема, перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ. В. О. Рядінська, досліджуючи це питання абсолютно логічно звертає увагу ще на одну неузгодженість в нормах податкового законодавства. Справа в тому, що у пп. 164.2.3 п. 164.2 ст.164 ПК України закріплено, що до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку включаються доходи від продажу об'єктів майнових і немайнових прав, зокрема інтелектуальної (промислової) власності, та прирівняні до них права, доходи у вигляді сум авторської винагороди, іншої плати за надання права на користування або розпорядження іншим особам нематеріальним активом (творами науки, мистецтва, літератури або іншими нематеріальними активами), об'єкти права інтелектуальної промислової власності та прирівняні до них права, у тому числі отримані спадкоємцями власника такого нематеріального активу. В такий спосіб законодавець наводить ще одне визначення роялті, відмінне від узагальненого поняття, що міститься у пп. 14.1.225 п. 14.1 ст. 14 ПК України. Враховуючи зазначене, слід підтримати позицію В. О. Рядінської щодо доцільності внесення змін до пп. 164.2.3 п. 164.2 ст.164 ПК з метою використання єдиного узагальненого визначення роялті, що міститься у ст. 14 [10, с. 190-191]. Враховуючи, що поняття та вичерпний перелік об'єктів права

інтелектуальної власності міститься у ст. 420 ЦК України з метою узгодження норм цивільного та податкового законодавства доцільно при визначенні переліку об'єктів, за користування якими або права на користування якими сплачується винагорода, об'єднуючи під однією категорією об'єкти права інтелектуальної власності в абз 1 пп. 14.1.225 п. 14.1 ст. 14 ПК України не конкретизувати їх перелік. Таким чином, слід погодитися із наступною редакцією пп. 14.1.225 п. 14.1 ст. 14 ПК України: «роялті – це платежі що отримуються як винагорода за користування або за надання в користування прав на користування об'єктами інтелектуальної власності» [10, с. 383].

Платниками ПДФО при отриманні доходу в формі роялті є фізичні особи (резиденти та нерезиденти) – бенефіціари (фактичні отримувачі винагороди) за користування або за надання в користування прав на користування об'єктами права інтелектуальної власності. При цьому, функція податкового агента покладається на осіб, що користуються об'єктами ПІВ.

Роялті обкладаються ПДФО за ставкою 18% за правилами установленими для оподаткування дивідендів. Відповідно до цих правил, будь-який резидент який нараховує фізичній особі роялті є податковим агентом щодо такого доходу *(*суб'єкт господарювання незалежно від форми господарювання та системи оподаткування*)* в момент його нарахування. Саме на нього покладено обов'язки щодо: 1)нарахування та утримання з їх суми 18 % ПДФО та 1,5 % ВЗ (пп.1.2,1.3 п. 16-1 підрозділу 10 розділу XX ПК України). В даному випадку податок сплачується (перераховується) до бюджету за загальним правилом – під час виплати оподатковуваного доходу; 2) ведення обліку та звітування (відобразити суму роялті та утриманий з неї ПДФО в Податковому розрахунку за формою № 1-ДФ).Зокрема, в графі 3а «Сума нарахованого доходу» форми № 1-ДФ відображаються доходи, нараховані фізичній особі незалежно від того виплачені такі доходи чи ні, а у графі 3 «Сума виплаченого доходу» відображається сума фактично виплаченого доходу. За таким принципом заповнюється також і графа 4а «Сума нарахованого податку» та графа 4 «Сума утриманого та перерахованого податку».У графі 5 «Ознака доходу» нараховані

та виплачені роялті відображаються за ознакою коду – 103 відповідно до Довідника ознак доходів. Особливу увагу податковий агент повинен звернути на нарахування та виплату ним доходів у вигляді роялті на користь фізичної особи-підприємцю, який є платником єдиного податку, оскільки, до складу доходів цієї фізичної особи не включаються отримані нею роялті, тому оподаткування зазначених доходів здійснюється на загальних підставах (ПДФО за ставкою – 18% та ВЗ в розмірі –1,5 %).

Платник податку, який отримує доходи від особи, яка не є податковим агентом, та іноземні доходи, зобов'язаний включити суму таких доходів до загального річного оподатковуваного доходу та подати податкову декларацію за наслідками звітного податкового року, а також сплатити податок з таких доходів. Звертаємо увагу, що особою, яка не є податковим агентом, вважається нерезидент або фізична особа, яка не має статусу суб'єкта підприємницької діяльності або не є особою, яка перебуває на обліку у контролюючих органах як особа, що провадить незалежну професійну діяльність (п. 168.2 ст. 168 ПК України).

Відповідно до пп. 170.10.1 п. 170.10 ст. 170 ПК України доходи з джерелом їх походження в Україні, що нараховуються (виплачуються, надаються) на користь нерезидентів, оподатковуються за правилами та ставками, визначеними для резидентів. Якщо доходи з джерелом їх походження в Україні виплачуються нерезиденту резидентом – юридичною або самозайнятою фізичною особою, фізичною особою-підпрємцем, такий резидент вважається податковим агентом нерезидента щодо даних доходів. Під час укладення договору з нерезидентом, умови якого передбачають отримання таким нерезидентом доходу з джерелом його походження в Україні, резидент зобов'язаний зазначити в договорі ставку податку, що буде застосована до зазначених доходів.

Відтак доходи у вигляді роялті, нараховані фізичній особі-нерезиденту підлягають оподаткуванню ПДФО за ставкою 18 %. Водночас, якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною

Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені ПК України, застосовуються правила міжнародного договору.

Зокрема, низкою Конвенцій про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і майно передбачено інший розмір податкових ставок щодо отримання пасивного доходу в формі роялті, в більшості випадків вид 5% до 10 % [316; 305; 317]. Порядок застосування правил міжнародного договору регламентовано положеннями ст. 103 ПК України, відповідно з якими особа (податковий агент) має право самостійно застосувати звільнення від оподаткування або зменшену ставку податку, передбачену відповідним міжнародним договором України на час виплати доходу нерезиденту, якщо такий нерезидент є бенефіціарним (фактичним) отримувачем (власником) доходу і є резидентом країни, з якою укладено міжнародний договір України.

Слід звернути увагу, що застосування міжнародного договору України в частині звільнення від оподаткування або застосування пониженої ставки податку дозволяється тільки за умови надання нерезидентом особі (податковому агенту) документа (довідки), який підтверджує статус податкового резидента (або її нотаріально засвідченої копії), яка підтверджує, що нерезидент є резидентом країни, з якою укладено міжнародний договір України, а також інших документів, якщо це передбачено міжнародним договором України [318]. Відповідно до п. 103.3 ст. 103 ПК України бенефіціарним (фактичним) отримувачем (власником) доходу для цілей застосування пониженої ставки податку згідно з правилами міжнародного договору України до дивідендів, процентів, роялті, винагород тощо нерезидента, отриманих із джерел в Україні, вважається особа, що має право на отримання таких доходів [1]. При цьому бенефіціарним (фактичним) отримувачем (власником) доходу не може бути юридична або фізична особа, навіть якщо така особа має право на отримання доходу, але є агентом, номінальним утримувачем (номінальним власником) або є тільки посередником

щодо такого доходу. На важливість встановлення бенефіціарного (фактичного) отримувача доходу підкреслюється в низці судових рішень [319; 320].

При цьому, аналіз судової практики свідчить, що в даному випадку необхідно виходити з мети, завдань міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування, таких як «уникнення від сплати податків», і з урахуванням таких основних принципів, як «запобігання зловживання положеннями договору». Для визначення особи як фактичного отримувача доходу така особа повинна володіти не тільки правом на отримання доходу, але і, згідно з міжнародною практикою застосування угод про уникнення подвійного оподаткування, повинна бути особою, яка визначає подальшу економічну долю доходу.

Отже, застосування пониженої ставки ПДФО при оподаткуванні роялті (дивідендів, процентів) згідно з правилами міжнародного договору України та визначення об’єкта оподаткування з ПДФО містить певні вимоги щодо бенефіціарності отримувача виплати, а саме: 1) для визнання особи фактичним одержувачем доходу (бенефіціарним власником) необхідна не лише наявність правових підстав для безпосереднього одержання доходу, а ця особа також повинна бути безпосереднім вигодонабувачем, тобто особою, яка фактично одержує вигоду від отриманого доходу і визначає його подальшу економічну долю; 2) документом для визнання особи фактичним власником доходу може бути будь-який документ, який підтверджує фактичне право особи на такий дохід (наприклад, у разі виплати роялті фактичний власник такого доходу повинен підтвердити фактичне право (авторське право) на одержання такого доходу, засвідчене відповідним чином і, документально підтверджене ліцензією, патентом, офіційно оформленим торговим знаком тощо). Крім того потребують аналізу відповідні ліцензійні угоди про надання права використання об’єктів інтелектуальної власності, а також договори франчайзингу тощо; 3) підставою для безпосереднього застосування положень міжнародного договору при виплаті доходу, крім підтвердження бенефіціарності отримувача, є наявність на момент виплати довідки, яка

підтверджує, що нерезидент є резидентом країни, з якою укладений міжнародний договір [319; 320]. За відсутності на момент виплати такої довідки доходи нерезидента оподатковуються відповідно до законодавства України без врахування положень міжнародного договору.

Крім того, починаючи з 23 травня 2020 року, п. 103.2 ст. 103 ПК України доповнено нормою, згідно з якою, податкові вигоди у вигляді звільнення від оподаткування або застосування пониженої ставки податку, передбачені міжнародним договором, не надаються стосовно відповідного виду доходу або прибутку, якщо головною або переважною метою здійснення відповідної господарської операції нерезидента з резидентом України було безпосереднє або опосередковане отримання переваг, які надаються міжнародним договором у вигляді звільнення від оподаткування або застосування пониженої ставки податку. Ця норма не застосовується, якщо буде встановлено, що отримання таких переваг відповідає об'єкту та цілям міжнародного договору України. У разі якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлені інші правила, ніж передбачені цим пунктом, застосовуються відповідні правила міжнародного договору.

Отже, якщо роялті, дивіденди виплачуються на користь особи, яка є податковим резидентом держави, з якою укладено міжнародний договір, відповідний дохід нерезидента оподатковуються ПДФО з урахуванням правил міжнародного договору, якщо такий платник виконує усі умови для отримання переваг, встановлених відповідною статтею такого договору.

В цілому слід зазначити, що окремими міжнародними документами передбачено декілька різні підходи щодо оподаткування роялті. Так, Модельною конвенцією ОЕСР щодо податків на доходи і капітал та новітніх стандартів ОЕСР передбачено, що роялті, які виникають в одній із Договірних держав власником-бенефіціаром яких є резидент іншої Договірної держави підлягають оподаткуванню в останній (тобто, роялті оподатковуються в державі – джерела їх отримання) (ст. 12) [316]. В той час, як Конвенція Організації Об'єднаних Націй щодо уникнення подвійного оподаткування у

відносинах між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються надає права на оподаткування роялті як в державі постійного місцеперебування, так і державі джерела (ст. 12) [321]. І цей підхід є зрозумілим, адже податкове звільнення надається державою джерела резиденту іншої Договірної держави для того, щоб повністю (частково) уникнути подвійного оподаткування, яке може мати місце в результаті одночасного застосування оподаткування роялті з боку держави постійного місцеперебування.

Вітчизняні суди виходять з того, що роялті виникають у Договірній Державі, якщо платником виступає сама Договірна Держава, її політико-адміністративний підрозділ, місцеві органи влади або особа, з постійним місцеперебуванням у ній. Роялті виникають у тій Договірній Державі, у якій розміщені постійне представництво або постійна база, якщо такі роялті виплачуються цими особами, незалежно від того, чи є платник податків особою з постійним місцеперебуванням у Договірній Державі чи ні, має в Договірній Державі постійне представництво або постійну базу, у зв'язку з яким виникло зобов'язання виплачувати роялті [322].

Пільги при сплаті ПДФО від роялті для фізичних осіб не передбачено. Водночас, податковим законодавством встановлено вичерпний перелік платежів, отримання яких фізичною особою не відноситься до роялті, а саме:а) винагорода за використання комп'ютерної програми, якщо умови використання обмежені функціональним призначенням такої програми та її відтворення обмежене кількістю копій, необхідних для такого використання (використання «кінцевим споживачем»); б) платежі за придбання примірників (копій, екземплярів) об'єктів інтелектуальної власності, у тому числі в електронній формі, для використання за своїм функціональним призначенням для кінцевого споживання або для перепродажу такого примірника (копії, екземпляра); в) платежі за придбання речей (у тому числі носіїв інформації), в яких втілені або на яких містяться об'єкти права інтелектуальної власності, визначені в абзаці першому цього підпункту, у користування, володіння та/або розпорядження особи; г) плата за передачу прав на об'єкти права інтелектуальної

власності, якщо умови передачі прав на об'єкт права інтелектуальної власності надають право особі, яка отримує такі права, продати або здійснити відчуження в інший спосіб права інтелектуальної власності або оприлюднити (розголосити) секретні креслення, моделі, формули, процеси, права інтелектуальної власності на інформацію щодо промислового, комерційного або наукового досвіду (ноу-хау), крім випадків, коли таке оприлюднення (розголошення) є обов'язковим згідно із законодавством України; д) платежі за передачу права на розповсюдження примірників програмної продукції без права на їх відтворення або якщо їх відтворення обмежено використанням кінцевим споживачем.

Отже, доходи у вигляді роялті, отримані фізичною особою-платником податку за надання права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, оподатковуються ПДФО та ВЗ на загальних підставах.

Відповідно до положень Міжнародних конвенцій термін дивіденди визначається як, розподіл корпоративного прибутку між акціонерами; дохід від капіталу, який акціонери надають компанії в якості свого статусу [364; 305].Слово «дивіденди» походить від латинського слова «dividendum» й означає «те, що підлягає поділу» [109, с. 192]. З економічної точки зору дивіденди є не що інше, як «розподілена» частина прибутку підприємства, зокрема, та частина, яку отримує засновник.

Саме такий акцент покладено й вітчизняним законодавцем у визначення терміна «дивіденди». Так, відповідно до п.2 ст. 116 ЦК України, п. 1 ст. 167 ГК України та п. б ст. 10 Закону України «Про господарські товариства» ідеться про дивіденди як про частину прибутку, одержувану учасником від діяльності господарського товариства[39]. Частина перша ст. 30 Закону України «Про акціонерні товариства» дивіденди визначає як частину чистого прибутку акціонерного товариства, що виплачується акціонерові з розрахунку на одну належну йому акцію певного типу та/або класу [238]. Аналогічний підхід закладено й в Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» де зазначено, що виплата дивідендів здійснюється за рахунок чистого прибутку товариства особам, які були учасниками товариства

на день прийняття рішення про виплату дивідендів, пропорційно до розміру їхніх часток (ч. 1 ст. 26) [323].

Переходячи до «податкового» визначення поняття дивідендів, слід зазначити, що вони визначаються, як платіж, що здійснюється юридичною особою, в тому числі емітентом корпоративних прав, інвестиційних сертифікатів чи інших цінних паперів, на користь власника таких корпоративних прав, інвестиційних сертифікатів та інших цінних паперів, що засвідчують право власності інвестора на частку (пай) у майні (активах) емітента, у зв'язку з розподілом частини його прибутку, розрахованого за правилами бухгалтерського обліку (пп. 14.1.49 п. 14.1 ст. 14 ПК України) [1].

Визначення терміну «корпоративні права» наведено у пп.14.1.90 п. 14.1 ст. 14 ПК України, відповідно з яким: корпоративні права – права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами. Корпоративні права, в свою чергу, можуть посвідчуватись цінними паперами, наприклад, акціонерним товариством, чи не посвідчуватись (наприклад: приватні підприємства, товариства з обмеженою відповідальністю тощо). Відтак, для цілей оподаткування дивідендів «цінними паперами» вважаються пайові цінні папери, визначені у п.7 ст. 8 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», а саме: пайові цінні папери – цінні папери, що посвідчують участь власника таких цінних паперів (інвестора) у статутному капіталі та/або активах емітента (у тому числі активах, що знаходяться в управлінні емітента) та надають їх власнику (інвестору) право на отримання частини прибутку (доходу), зокрема у вигляді дивідендів, та інші права, встановлені законодавством, а також проспектом або рішенням про емісію, а для цінних паперів інститутів спільного інвестування - проспектом (рішенням про емісію) інституту спільного інвестування. До пайових цінних паперів

належать: акції; інвестиційні сертифікати; сертифікати ФОН; акції корпоративних інвестиційних фондів.

Особливої уваги потребують зміни в податковому законодавстві, що набули чинності тільки з 2021 року, якими передбачено, що для цілей оподаткування до дивідендів прирівнюються також: 1) платіж у грошовій чи негрошовій формі, що здійснюється юридичною особою на користь її засновника та/або учасника (учасників) у зв'язку з розподілом чистого прибутку (його частини); 2) суми доходів у вигляді платежів за цінні папери (корпоративні права), що виплачуються на користь нерезидента, зазначеного в пп. а, в, г пп. 39.2.1.1 пп. 39.2.1 п. 39.2 ст. 39 ПК України, у контрольованих операціях понад суму, яка відповідає принципу «витягнутої руки»; 3) вартість товарів (робіт, послуг), крім цінних паперів та деривативів), що придбаваються у нерезидента, зазначеного в підпунктах пп. а, в, г пп. 39.2.1.1 пп. 39.2.1 п. 39.2 ст. 39 ПК України, у контрольованих операціях понад суму, яка відповідає принципу «витягнутої руки»; 4) сума заниження вартості товарів (робіт, послуг), які продаються нерезиденту, зазначеному в підпунктах пп. а, в, г пп. 39.2.1.1 пп. 39.2.1 п. 39.2 ст. 39 ПК, України у контрольованих операціях порівняно із сумою, яка відповідає принципу «витягнутої руки»; 5) виплата в грошовій або негрошовій формі, що здійснюється юридичною особою на користь її засновника та/або учасника – нерезидента України у зв'язку зі зменшенням статутного капіталу, викупом юридичною особою корпоративних прав у власному статутному капіталі, виходом учасника зі складу господарського товариства або іншої аналогічної операції між юридичною особою та її учасником, у розмірі, що призводить до зменшення нерозподіленого прибутку юридичної особи [266].

Слід зазначити, що перша та п'ята група платежів з наведеного переліку, пов'язана з виплатою частини чистого прибутку власникам корпоративних прав (учасникам юридичної особи) та виплатою учасникам юридичної особи по операціям, що призводять до зменшення нерозподіленого прибутку, і, на наш погляд, є операціями з капіталом, що призводять до нарахування дивідендів в їх

звичайному розумінні. Тобто, об'єкт обкладання ПДФО для фізичної особи, як резидента, так і нерезидента виникає при виплаті відповідного доходу незалежно від суми операції та обсягу річного доходу фізичної особи.

Наступні групи платежів, можна характеризувати як прирівняні дивіденди, адже їх виплата не пов'язується з розподілом прибутку, й в загалі стосується особливостей оподаткування господарських операцій платників податку на прибуток в межах режиму контрольованих операцій. Тобто, в даному випадку мова йде про пасивний дохід, прирівняний до дивідендів, що виникає виключно за умови здійснення контрольованої операції та проведення за такими операціями коригування у зв'язку з їх невідповідністю принципу «витягнутої руки». З урахуванням предмету дисертаційного дослідження такі операції не входять в коло досліджуваних відносин, в зв'язку з тим, що в межах їх здійснення виникає об'єкт обкладання саме щодо податку на прибуток підприємств, а не ПДФО.

Базою обкладання ПДФО пасивного доходу в формі дивідендів є сума платежу, за виключенням таких доходів, як: дивіденди, які нараховуються на користь платника податку у вигляді акцій (часток, паїв), емітованих юридичною особою – резидентом, що нараховує такі дивіденди, за умови, що таке нарахування жодним чином не змінює пропорцій (часток) участі всіх акціонерів (власників) у статутному фонді емітента, та в результаті якого збільшується статутний фонд емітента на сукупну номінальну вартість нарахованих дивідендів (пп. 165.1.18 п. 165.1 ст. 165 ПК України).

Порядок оподаткування дивідендів визначено безпосередньо п. 170.5 ст. 170 ПК України. Платником ПДФО з доходу, отриманого в формі дивідендів є фізична особа – фактичний їх отримувач, проте, обов'язки податкового агента під час їх нарахування та виплати покладено на емітента корпоративних прав, або за його дорученням на іншу особу, яка здійснює таке нарахування. ПДФО обчислюється податковим агентом під час виплати дивідендів за їх рахунок, тобто нарахована сума зменшується на суму обчисленого податку. Слід зазначити, що оподаткування дивідендів не

залежить від системи оподаткування, яку обрав як платник податків, так і податковий агент. Справа в тому, що будь-якиї резидент, якиї нараховує дивіденди, включаючи того, хто знаходиться на спрощеної системі оподаткування, або взагалі звільнениї від сплати податку на прибуток підприємств з будь-яких підстав, є податковим агентом під час нарахування дивідендів.

Розповсюдженою є практика поділу дивідендів на відповідні групи: 1) привілейовані; 2) реінвестовані; 3) прирівняні; 4) звичайні;

Так, до першої групи відносяться такі дивіденди, як: а) нараховані платнику ПДФО за акціями або іншими корпоративними правами, що мають статус привілейованих або інший статус; б) які передбачають виплату фіксованого розміру дивідендів чи суми, що перевищує суму виплат, розраховану на будь-яку іншу акцію (корпоративне право), емітовану таким платником податку згідно пп. 57.1-1.4 п. 57.1 ст. 57 ПК України. Для цілей оподаткування такі дивіденди прирівняли до заробітної плати з відповідним механізмом оподаткування (пп. 170.5.3 п. 170.5 ст. 170 ПК України). Отже, з їх суми утримується ПДФО за ставкою 18 % і ВЗ за ставкою 1,5 %. При цьому якщо одержувач привілейованих дивідендів працює на тому ж підприємстві, для визначення його права на податкову соціальну пільгу дивіденди слід сумувати із нарахованою заробітною платою такого одержувача [324]. У Податковому розрахунку за формою № 1-ДФ привілейовані дивіденди відображаємо: у розділі I – з ознакою доходу «101», у розділі II – за рядком «Військовий збір» у загальній сумі доходів, нарахованих (виплачених) фізичним особам у звітному кварталі.

Постановою КМУ від 22 грудня 2010 року № 1170 «Про затвердження переліку видів виплат, що здійснюються за рахунок коштів роботодавців, на які не нараховується єдиний внесок на загальнообов’язкове державне соціальне страхування» передбачено, що доходи за акціями та інші доходи від участі працівників у власності підприємства (дивіденди, відсотки, виплати за паями) не є базою для нарахування єдиного внеску (п. 14 розділу II). З огляду на це, на

суму дивідендів як для працівників підприємства, так і для тих учасників товариства, які не є працівниками такого підприємства, ЄСВ не нараховується.

До другої групи відносять дивіденди, що нараховуються на користь платника ПДФО у вигляді акцій (часток, паїв), емітованих юридичною особою-резидентом, яка здійснює таке нарахування за умови, що: а) таке нарахування жодним чином не змінює пропорцій (часток) участі всіх акціонерів (власників) у статутному фонді емітента; б) у результаті такого нарахування збільшується статутний фонд емітента на сукупну номінальну вартість нарахованих дивідендів. Такі дивіденди характеризують, як реінвестовані. На жаль, норми Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» не містять визначення поняття «реінвестовані дивіденди». З урахуванням особливостей податкових відносин, слід враховувати зміст пп. в п. 14.1.81 ст. 14 ПК України, яким визначено, що реінвестиції – це господарські операції, що передбачають здійснення капітальних або фінансових інвестицій за рахунок прибутку, отриманого від інвестиційних операцій. З урахуванням цього на практиці під реінвестицією дивідендів розуміють господарську операцію, що передбачає здійснення інвестицій за рахунок прибутку, отриманого від інвестиційних операцій [325]. Такий підхід корелюється із загальними вимогами, встановленими Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», адже, в разі реінвестиції дивідендів на загальних зборах учасників ТОВ приймаються такі рішення: 1) про розподіл чистого прибутку товариства (пп. 12 ч. 2 ст. 30, ч. 2 ст. 31); 2) про виплату дивідендів (пп. 12. ч. 2 ст. 30, ч. 2 ст. 31); 3) про спрямування дивідендів на збільшення статутного капіталу ТОВ (ч. 2 ст. 26).

Як нами вже зазначалося вище, такі дивіденди відповідно до положень пп. 165.1.18 п. 165.1 ст.165 ПК України виведено зі складу оподатковуваних доходів, тобто при нарахування таких дивідендів ПДФО не утримується. Такий підхід законодавця, на наш погляд, можна розглядати як податкове стимулювання. При цьому, слід звернути увагу, що відповідно до пп.1.7 п. 16-1 Розділу XX ПК України реінвестовані дивіденди підпадають під обкладання

ВЗ за ставко 1,5 %. Особливістю такого виду дивідендів є те, що фізичні особи фактично отримують дохід у негрошовій формі – у вигляді акцій (часток, паїв). При цьому, податковою базою для розрахунку ВЗ такий дохід розглядається як сума, що дорівнює номінальній вартості нарахованих дивідендів, тобто без збільшення на «натуральний» коефіцієнт [326; 327]. Навряд чи з цим можна погодитися. Як нами вже було зазначено ми схильні до механізму запровадження реінвестування дивідендів підходити з позиції податкового стимулювання, коли кошти направлені на розвиток бізнесу. Враховуючи це, вважаємо, що такі операції потребують звільнення й від утримання ВЗ.

Що стосується третьої групи дивідендів, які відносять до прирівняних дивідендів, то мова йде саме про здійснення виплат в грошовій або негрошовій формі, що здійснюється юридичною особою на користь її засновника та/або учасника – нерезидента України у зв'язку зі зменшенням статутного капіталу, викупом юридичною особою корпоративних прав у власному статутному капіталі, виходом учасника зі складу господарського товариства або іншої аналогічної операції між юридичною особою та її учасником, у розмірі, що призводить до зменшення нерозподіленого прибутку юридичної особи (абз. 6 п. 14.1.49 п.14.1 ст. 14 ПК України). Податковою базою для розрахунку ПДФО в даному випадку буде виступати сума, на яку відбулося зменшення нерозподіленого прибутку юридичної особи, у частині, що пропорційна частки нерезидента у статутному капіталі відповідної юридичної особи. При ліквідації юридичної особи при виплаті нерезиденту відповідної суми доходу у розмірі понад вартість його оплаченої частки у капітал такої юридичної особи – виникає дохід, який для цілей оподаткування прирівнюється до дивідендів (в разі здійснення виплати за рахунок чистого прибутку або нерозподіленого прибутку юридичної особи, що ліквідується). При цьому, розмір оподатковуваного доходу визначається на підставі документів, складених відповідно до норм законодавств у сфері корпоративного права (протоколу загальних зборів, акта, договору чи іншого документа, який визначає розмір виплати учаснику юридичної особи) та даних бухгалтерського обліку [328].

Всі інші платежі, які не відносяться законодавцем до привілейованих, реінвестованих та прирівняних можна віднести до четвертої групи – звичайні дивіденди. Такі пасивні доходи підлягають обкладанню ПДФО та ВЗ за ставками, встановленими пп. 167.5.2, 167.5.4 п. 167.5 ст. 167 ПК України, а саме: 1) 5 % – для доходів у вигляді дивідендів по акціях та корпоративних правах, нарахованих резидентами – платниками податку на прибуток підприємств (крім доходів у вигляді дивідендів по акціях, інвестиційних сертифікатах, які виплачуються інститутами спільного інвестування); 2) 9 % – для доходів у вигляді дивідендів по акціях та/або інвестиційних сертифікатах, корпоративних правах, нарахованих нерезидентами, інститутами спільного інвестування та суб'єктами господарювання, які не є платниками податку на прибуток. Тобто, в даному випадку ставка ПДФО є вищою, якщо нарахування дивідендів здійснюється, зокрема, платником єдиного податку; 3) 1,5 % ВЗ.

У Податковому розрахунку за формою № 1-ДФ звичайні дивіденди відображаються: у розділі I – з ознакою доходу «109»; у розділі II – за рядком «Військовий збір» у загальній сумі доходів, нарахованих (виплачених) фізичним особам у звітному кварталі. Якщо дивіденди виплачуються за минулі періоди, то їх оподаткування здійснюється за ставками, що діяли на момент нарахування.

Що стосується порядку сплати, то ПДФО сплачується податковим агентом до бюджету одночасно з виплатою дивідендів незалежно від їх групи. Банки приймають платіжні документи на виплату доходу лише за умови одночасного подання розрахункового документа на перерахування ПДФО до бюджету. При цьому існують декілька особливостей: 1) ПДФО сплачується до бюджету протягом трьох банківських днів, що настають за днем такого нарахування (виплати, надання), якщо оподатковуваний дохід надається у негрошовій формі чи виплачується готівкою з каси податкового агента; 2) не пізніше 30-го числа місяця, що настає за місяцем нарахування, якщо оподатковуваний дохід нарахований, але не виплачений (не наданий) фізичній особі.

Виходячи з викладеного, можна виділити декілька ключових відзнак адміністрування ПДФО при отриманні пасивного доходу фізичною особою (незалежно від статусу резидентства) у формі дивідендів: 1) платником є фізична особа – фактичний їх отримувач, проте, обов'язки податкового агента під час їх нарахування та виплати покладено на емітента корпоративних прав, або за його дорученням на іншу особу, яка здійснює таке нарахування; 2) обчислення податку здійснюється податковим агентом під час виплати дивідендів за їх рахунок, тобто нарахована сума зменшується на суму обчисленого податку; 3) в підґрунті обчислення суми податку лежить поділ дивідендів на певні групи: а) привілейовані; б) реінвестовані; в) прирівняні; г) звичайні; 4) ставка ПДФО визначається залежить відподаткового статусу емітента корпоративних прав (цінних паперів), зокрема: 5% – у разі виплати дивідендів юридичною особою – платником податку на прибуток; 9% – у разі виплати дивідендів за акціями та/або інвестиційними сертифікатами, корпоративними правами, нарахованими нерезидентами, інститутами спільного інвестування та платниками єдиного податку; 18% – у разі виплати дивідендів, що нараховані за акціями або іншими корпоративними правами, що мають статус привілейованих, адже з метою оподаткування такі дивіденди прирівнюються до заробітної плати; 5) запровадження механізму «реінвестування дивідендів», що відповідає правовій природі податкової пільги.

2.2. Оподаткування доходів у вигляді страхових виплат, відшкодувань та інших пасивних доходів

Переходячи до аналізу особливостей адміністрування ПДФО з доходу у формі страхових виплат та відшкодувань, зазначимо, що в Україні вперше такий вид доходів став оподатковуватися згідно із Законом України від 22 травня 2003 року № 889 «Про оподаткування доходів фізичних осіб». До цього часу відповідно із Декретом КМУ від 26 грудня 1992 року № 13 «Про

прибутковий податок з громадян» такі доходи фізичних осіб не включалися до сукупного оподатковуваного доходу (пп. «в» та «и» ст. 5) [329]. На сучасному етапі доходи фізичних осіб у вигляді страхових виплат та відшкодувань віднесено до групи пасивних доходів (пп. 14.1.268 п. 14.1 ст. 14 ПК України) та включено до оподатковуваних доходів ПДФО (пп.164.2.8 та 164.2.15 п. 164.2 ст. 164 ПК України). Правову природу групи таких доходів було розкрито в попередньому розділі дисертаційної роботи. Саме тому на даному етапі дослідження нами буде точково зосереджено увагу саме на особливостях окремих аспектів адміністрування ПДФО з досліджуваної групи пасивних доходів.

Так платником податку з доходів у вигляді страхових виплат та відшкодувань є фізична особа – отримувач страхових виплат та відшкодувань, довічної пенсії чи викупної суми. В даному випадку до бази оподаткування з ПДФО включаються сума страхових виплат, страхових відшкодувань, викупних сум або пенсійних виплат, що сплачуються платнику податку за договорами довгострокового страхування життя (у тому числі за договорами страхування довічних пенсій) та недержавного пенсійного забезпечення, за договорами пенсійного вкладу, договорами довірчого управління, укладеними з учасниками фондів банківського управління. Особливості оподаткування доходів, отриманих за договорами довгострокового страхування життя (у тому числі страхування довічних пенсій), недержавного пенсійного забезпечення, пенсійних вкладів та за договорами довірчого управління визначено п. 170.8 ст. 170 ПК України.

Залежно від виду договірних страхових відносин та виду виплат можна виділити певні особливості щодо характеристики, як податкових агентів, так і порядку нарахування та сплати ПДФО.

За загальним правилом податковим агентом такого платника є страховик – резидент, який нараховує страхову виплату чи викупну суму за договором недержавного пенсійного забезпечення або довгострокового страхування життя. При цьому, якщо платник податку є учасником недержавних пенсійних

фондів, то функцію податкового агента покладено на адміністратора таких фондів, який нараховує виплату за договором з недержавним пенсійним фондом. При одержанні платником податку одноразової виплати за рахунок коштів Накопичувального фонду або недержавного пенсійного фонду податковим агентом також є адміністратор такого фонду.

В разі отримання виплат за договором пенсійного вкладу або рахунком учасника фонду банківського управління податковим агентом платника податку, який є вкладником за такими договорами є банк, який здійснює зазначені виплати.

Податковий агент утримує та сплачує (перераховує) до бюджету ПДФО за ставкою в розмірі 18 %, тобто ставка є єдиною незалежно від виду страхових виплат. Залежно від виду страхових відносин спробуємо розмежувати порядок нарахування та сплати ПДФО податковими агентами.

Так, за договорами довгострокового страхування життя при дожитті застрахованої особи (платника ПДФО) до закінчення дії договору довгострокового страхування:

а) не оподатковуються суми регулярних і послідовних виплат (ануїтетів), що виплачуються особам-резидентам, які не досягли повноліття, або особам-резидентам віком не менше ніж 70 років (пп. «а» п. 170.8.3 ст. 170 ПК України);

б) оподатковуються ВЗза ставкою 1,5% та ПДФО за ставкою 18% суми перевищення одноразової страхової виплати над сумою сплачених страхових платежів, якщо вигодонабувачем є страхувальник згідно з договором (п. 170.8.2 ст. 170 розділу IV та п. 16-1 підрозділу 10 розділу XX ПК України);

в) оподатковуються ВЗ за ставкою 1,5% та ПДФО за ставкою 18% від 60% таких сум виплат: одноразової страхової виплати за договором довгострокового страхування життя у разі досягнення застрахованою особою певного віку, передбаченого цим договором, чи її дожиття до закінчення строку договору; одноразової страхової виплати за договором страхування довічних пенсій; регулярних та послідовних виплат (ануїтетів) за договором довгострокового страхування життя [1].

В разі отримання інвалідності застрахованої особи під час дії договору довгострокового страхування життя:а) не оподатковуються суми страхових виплат, якщо внаслідок страхового випадку застрахована особа отримала інвалідність І групи; б) оподатковуються ВЗ за ставкою 1,5% та ПДФО за ставкою 18%, коли застрахована особа внаслідок страхового випадку отримала інвалідність іншу ніж І група [1].

Аналогічний порядок встановлено й щодо договорів страхування додаткової пенсії. Так, у випадку дожиття застрахованої особи до пенсійного віку: а) не оподатковуються суми регулярних і послідовних виплат (ануїтетів), що виплачуються особам-резидентам, які не досягли повноліття, або особам-резидентам віком не менше ніж 70 років; б) оподатковуються ВЗ за ставкою 1,5% та ПДФО за ставкою 18% від 60% суми регулярних та послідовних виплат (ануїтетів) за договором страхування додаткової пенсії (п. 170.8.2 ст. 170 розділу IV та п. 16-1 підрозділу 10 розділу XX ПК України) [1].

Слід звернути увагу, що за договорами страхування іншими ніж довгострокове страхування життя при дожитті застрахованої особи до дати (закінчення дії договору страхування життя) або події (інвалідності застрахованої особи, діагностування важкої хвороби застрахованій особі, проведення хірургічної операції застрахованій особі або госпіталізації застрахованої особи на стаціонарне лікування в медичний заклад) страхові виплати не оподатковуються (п. 165.1.27 ст. 165 розділу IVПК України).

В разі дострокового припинення дії договору довгострокового страхування, договору страхування додаткової пенсії, розміри викупних сум оподатковуються на загальних умовах: податковим агентом нараховується й сплачується ВЗ за ставкою 1,5% та ПДФО за ставкою 18% (п. 170.8.2 ст. 170 розділу IV та п. 16-1 підрозділу 10 розділу XX ПК України) [1].

Інший порядок нарахування та сплати ПДФО щодо викупних сум встановлено для договорів страхування інших ніж довгострокове страхування життя. Так, при достроковому припиненні таких договорів страхування: а) не оподатковується викупна сума в частині, що не перевищує суму внесених

страхових платежів (п. 165.1.27 ст. 165 ПК України); б) оподатковується ВЗ за ставкою 1,5% та ПДФО за ставкою 18% викупна сума в частині, що перевищує суму внесених страхових платежів.

Певні особливості щодо нарахування та сплати ПДФО для договорів довгострокового страхування життя, страхування додаткової пенсії та інших договорів страхування мають місце в разі смерті застрахованої особи. Справа в тому, що дохід у вигляді страхової виплати або виплати за договором пенсійного вкладу, договором довірчого управління чи за договором недержавного пенсійного забезпечення, який виникає у разі смерті застрахованої особи сплачується вигодонабувачу або спадкоємцю платника податку й оподатковується за правилами, встановленими податковим законодавством для оподаткування спадщини. В зв'язку з цим: а) не оподатковуються ВЗ та оподатковуються ПДФО за ставкою 0%, якщо вигодонабувачем є член сім'ї першого та другого ступенів споріднення (батьки застрахованої особи, чоловік або дружина, діти, у тому числі усиновлені);б) не оподатковуються ВЗ та оподатковуються ПДФО за ставкою 0%, якщо вигодонабувачем є інвалід I групи або дитина-інвалід; в) не оподатковуються ВЗ та оподатковуються ПДФО за ставкою 0%, якщо вигодонабувачем є дитина-сирота або дитина, позбавлена батьківського піклування; г) оподатковуються ВЗ за ставкою 1,5% та ПДФО за ставкою 5%, якщо вигодонабувач є членом сім'ї застрахованої особи, який не є членом сім'ї першого та другого ступенів споріднення; д) оподатковуються ВЗ за ставкою 1,5% та ПДФО за ставкою 18%, якщо вигодонабувач не є членом сім'ї застрахованої особи [1].

Що стосується оподаткування страхових виплат та відшкодувань фізичних осіб – нерезидентів, то діє загальне правило, встановлене п. 170.10.1 ст. 170 ПК України. Тобто, доходи з джерелом їх походження в Україні, що нараховуються (виплачуються, надаються) на користь нерезидента, оподатковуються за правилами та ставками, визначеними для резидента.

З проведеного аналізу випливає, що податкове законодавство встановлює низку умов за яких суми страхових та пенсійних виплат, отримані фізичною

особою платником ПДФО за договорами довгострокового страхування життя, пенсійного вкладу, довірчого управління з учасником ФБУ в межах інституту НПЗ не оподатковується (пп. 170. 8 ст. 170 ПК України; Розпорядження ДКРРФП № 997) [132].

Продовжуючи розгляд питання щодо пільгових податкових важелів, слід зазначити, що серед пасивних доходів, які можуть отримувати фізичні особи саме за досліджуваним їх видом у страхувальника фізичної особи, яка уклала договори довгострокового страхування життя, недержавного пенсійного забезпечення (договори страхування додаткової пенсії) виникає право на податкову знижку. Під останньою слід розуміти суму, на яку платник податку має право зменшити оподатковуваний дохід за звітний податковий період (рік). Якщо розмір податку після перерахунку (на підставі поданої декларації) менший, ніж було фактично сплачено за рік, держава повертає фізичній особі різницю. Відповідно до п. 166.3.5 ст. 166 ПК України до податкової знижки може бути включено суму витрат платника податку на сплату страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та пенсійних внесків, сплачених платником податку страховику-резиденту, недержавному пенсійному фонду, банківській установі за договорами довгострокового страхування життя, недержавного пенсійного забезпечення, за пенсійним контрактом з недержавним пенсійним фондом, а також внесків на банківський пенсійний депозитний рахунок, на пенсійні вклади та рахунки учасників фондів банківського управління як такого платника податку, так і членів його сім'ї першого ступеня споріднення [1].

ПК України встановлює низку умов та обмежень на нарахування податкової знижки, а саме:

1) організаційно-процедурні умови: а) одержувачем може бути виключно фізична особа – резидент України, яка є страхувальником за договором страхування (п. 166.4.1 ст. 166 ПК України); б) наявність реєстраційного номера облікової картки платника податку або офіційної відмітки в паспорті про відмову від його отримання за релігійними переконаннями (п. 166.4.1 ст.

166 ПК України); в) наявність нарахованої заробітної плати (п.166.4.2 ст. 166 ПК України); г) документальне підтвердження витрат, які включаються до податкової знижки(п.166.2.1 ст. 166 ПК України); д) право на отримання податкової знижки діє тільки за результатами звітного податкового періоду (року), а податкову декларацію можна подати до 31 грудня року, наступного за звітним;

2) кількісні обмеження за сумою: а) сума податкової знижки (у розрахунку за кожний з повних чи неповних місяців звітного податкового року, протягом яких діяв договір страхування) не може перевищувати місячний прожитковий мінімум, встановлений Законом «Про Державний бюджет України» на 1 січня поточного року, помножений на 1,4 та округлений до 10 грн. (абз. 1 пп. 169.4.1 п. 169.4 ст. 169 ПК України). Зокрема, за результатами 2021 року максимальний розмір суми податкової знижки становить3 180 грн за місяць (38 160 грн на рік); б) у випадку страхування членів сім'ї платника податку першого ступеня споріднення, розмір податкової знижки для такого страхувальника становить 50% суми, визначеної в абз. 1 пп. 169.4.1 п. 169.4 ст. 169 ПК України в розрахунку на кожного застрахованого члена сім'ї. В 2021 році така сума складає 1 590 грн за місяць (19 080 грн на рік) на кожного застрахованого члена сім'ї першого ступеняспоріднення (батьківстрахувальника, чоловік або дружина, діти, у тому числі усиновлені); в) загальна сума податкової знижки за рік не може бути більшою ніж сума річної заробітної плати (п. 166.4.2 ст. 166 ПК України) [1].

Фізичні особи – платники ПДФО, які бажають реалізувати своє право на податкову знижку зобов'язані подати річну декларацію про майновий стан і доходи за місцем податкової реєстрації. При цьому для відшкодування грошей у вигляді податкової знижки саме на платника покладено обов'язок щодо підготовки та надання до податкового органу низкидокументів: копія паспорта (1,2 сторінки та сторінки з пропискою); копія довідки про присвоєння реєстраційного номеру облікової картки платника податків; копія квитанції або квитанцій про сплату страхових платежів; оригінал довідки про доходи,

отримані у звітному році з місця роботи, в якій повинно бути зазначено з розбивкою по місяцях: суми нарахованої заробітної плати, суми утриманого ПДФО, суми страхових внесків до Накопичувального фонду, суми застосованої податкової соціальної пільги за наявності такої; номер поточного рахунку в банку (або номер платіжної картки); заява встановленого зразка про суми виплаченихдоходів і утриманих податків (береться вподатковій); податкова декларація про майновий стан і доходи; копія договору (полісу) або договорів (полісів) страхування [330]. Копії зазначених документів (крім електронних розрахункових документів) надаються разом з податковою декларацією, а оригінали цих документів не надсилаються контролюючому органу, але підлягають зберіганню платником податку протягом строку давності, встановленого ПК України.

Таким чином, особою відповідальною за нарахування, утримання та сплату (перерахування) до бюджету ПДФО з таких доходів, як страхові виплати та відшкодування з джерелом їх походження в Україні є податковий агент (страховик – резидент, адміністратор недержавного пенсійного фонду, банк).

Реалізація податкового обов’язку передбачає виконання трьох його складових: з податкового обліку, зі сплати податку та надання податкової звітності. Основними звітними документами, що містять інформацію про нараховані фізичній особі доходи та сплачені суми ПДФО є річна декларація про майновий стан і доходи, яка складається та подається безпосередньо платником податку [263] та Податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків – фізичних осіб, і сум утриманого з них податку, а також сум нарахованого єдиного внеску за формою № 1 ДФ, який складається податковим агентом [331]. За загальним правилом обов’язок платника податку щодо подання податкової декларації в разі отримання страхових виплат та відшкодувань вважається виконаним, адже такі доходи отримуються виключно від податкового агента. За цих умов усі складові податкового обов’язку за платника ПДФО виконує податковий агент. Виключення з такого правила становлять випадки, коли платник ПДФО бажає

реалізувати своє право на застосування податкових знижок, передбачених ст. 166 ПК України.

Відповідно до пп. 14.1.268 п. 14.1 ст. 14 ПК України до пасивних доходів віднесено плату (відсотки), що розподіляється відповідно до пайових членських внесків членів кредитної спілки. Така група доходів за своєю природою не відноситься до процентів в контексті їх податкового визначення, що міститься у пп. 14.1.206 п. 14.1 ст. 14 ПК України.

Організаційні, правові та економічні засади створення та діяльності кредитних спілок, їх об'єднань, права та обов'язки членів кредитних спілок та їх об'єднань визначаєЗакон України«Про кредитні спілки» [332], згідно зі ст. 1 якого кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки.

Відповідно до п. 1 ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» кредитні спілки є фінансовими установами поряд з банками, ломбардами, лізинговими компаніями, довірчими товариствами, страховими компаніями та іншими юридичними особами, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, – інших послуг (операцій), пов'язаних з наданням фінансових послуг [174]. Фінансові послуги – це операції з фінансовими активами з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів. Таким чином виникає колізія між нормами зазначених нормативно-правових актів в аспекті визначення кредитних спілок як неприбуткових організацій.

Відповідно до статуту кредитна спілка залучає на договірних умовах внески (вклади) своїх членів на депозитні рахунки як у готівковій, так і безготівковій формі, приймає вступні та обов'язкові пайові та інші внески від членів спілки. Учасники (члени) кредитної спілки наділяються низкою прав,

зокрема: одержувати від кредитної спілки кредити та користуватися іншими послугами, які надаються членам кредитної спілки відповідно до її статуту; одержувати дохід на свій пайовий внесок, якщо інше не передбачено статутом кредитної спілки (ст. 11).

Крім того, ч. 3 ст. 21 Закону України «Про кредитні спилки» встановлено, що нерозподілений дохід, що залишається у розпорядженні кредитної спілки за підсумками фінансового року, розподіляється за рішенням загальних зборів, у тому числі між членами кредитної спілки, пропорційно розміру їх пайових внесків у вигляді відсотків. Внески членів кредитної спілки на депозитні рахунки, а також нарахована на такі кошти та пайові внески плата (проценти) належать членам кредитної спілки на праві приватної власності.

Під нерозподіленим доходом розуміється різниця між сумою залишку нерозподіленого доходу попереднього періоду, доходів, фактично отриманих кредитною спілкою за звітний період, та сумою витрат цього періоду, пов'язаних з її діяльністю, збільшених на суму доходу, спрямованого на формування резервного капіталу, та суму плати (процентів), яка розподілена на додаткові пайові внески протягом звітного періоду [333]. Слід звернути увагу, що в першу чергу відбувається необхідне поповнення капіталу та резервів. Сума доходу, яка розподіляється на додаткові пайові членські внески, визначається з дотриманням умови, що доходність додаткових пайових членських внесків не може перевищувати більш ніж у два рази середньозважену процентну ставку доходності внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитних рахунках за їх наявності. Решта доходу, що залишилася після формування капіталу і резервів та розподілу на додаткові пайові членські внески, розподіляється на обов'язкові пайові членські внески.

Таким чином, нарахування та сплата процентів за членськими внесками є можливими лише після поповнення капіталу та резервів кредитної спілки, що здійснюється один раз на рік після прийняття рішення загальними зборами. Слід зауважити, що в разі відсутності виникнення нерозподіленого доходу за результатами фінансового року кредитна спілка має право не сплачувати

відсотки за пайовими внесками. Відсотки нараховуються та сплачуються в обов'язковому порядку тільки на внесок (вклад) над епозитний рахунок. При цьому зазначаємо, що такий внесок повинен бути оформлений договором на внесок (вклад) на депозитний рахунок на конкретний строк або договором на внески (вклади) на депозитні рахунки до запитання та під конкретні відсотки [333].

Особливості оподаткування доходів, отриманих фізичними особами у вигляді плати (відсотків), що розподіляється на пайові членські внески членів кредитної спілки врегульовано окремо п. 170.12 ст. 170 ПК України. Базою для розрахунку ПДФО в даному випадку є нарахована сума відсотків залежно від суми членського внеску платника. Відповідно функцію податкового агента щодо нарахування та сплати ПДФО з такого виду доходів фізичних осіб покладено безпосередньо на кредитну спілку, учасником якої є фізична особа. Ставка ПДФО щодо доходів у вигляді плати (відсотків), що розподіляється на пайові членські внески членів кредитної спілки встановлено у розмірі 18 %. Додатково стягується й 1,5 % ВЗ від бази обкладання ПДФО.

Кредитні спілки, які здійснюють утримання та перерахування до бюджету ПДФО із доходів, нарахованих у вигляді відсотків, що розподіляються на пайові членські внески членів кредитної спілки, у податковій звітності (Податковий розрахунок за формою № 1 ДФ) відображають загальну суму нарахованого доходу у вигляді нарахованих відсотків, суму утриманого та перерахованого ПДФО до бюджету та подають її до податкового органу у строки, встановлені законодавством для податкового кварталу,

Перерахування до бюджету ПДФО, утриманого із сум нарахованих процентів, здійснюється у строки, визначені ПК України для місячного податкового періоду.

Висновки до розділу 2

Уточнено, що ринок капіталу є механізмом трансформації фінансових ресурсів фізичних та юридичних осіб в інвестиції, формою залучення на економічній, стійкій та довгостроковій основі фінансових активів в реальний сектор економіки. Значення держави у розвитку ринку капіталу має реалізовуватися у формуванні сприятливого інвестиційного клімату за рахунок удосконалення законодавства, імплементації міжнародних стандартів та запровадженні заходів податкового стимулювання.

Доведено, що цінні папери, будучи специфічними об'єктами майнового обігу, характеризуються такою властивістю, як – доходність. Систематизовано основні вимоги щодо правового регулювання оподаткування доходів фізичних осіб від операцій з цінними паперами залежно від їх поділу на дві основні групи: 1) доходи від купівлі-продажу цінних паперів (інших прирівняних до них угод, зокрема: обміну, зворотного викупу тощо); 2) доходи від володіння цінними паперами.

Доведено відповідність національного податкового законодавства загальноприйнятому у світі підходу щодо оподаткування кінцевих результатів інвестицій в ІСІ, коли кошти спільного інвестування, в тому числі доходи, отримані фондами від інвестування цих коштів, не оподатковуються до моменту їх виплати інвесторам відповідного ІСІ.

Виділено низку недоліків щодо податково-правового регулювання поняття «процентів»: 1) обґрунтовано, що визначення «процентів» наведене в пп. 14.1.206 п. 14.1 ст. 14 ПК України має носити загальний універсальний характер, адже, і юридичні, і фізичні особи можуть отримувати дохід в такій формі, відповідно, таке визначення має корелюватися із положеннями щодо визначення об'єкта, бази обкладання податку на прибуток підприємств та ПДФО; 2) відсутність закріплення грошового доходу, який отримує власник боргових цінних паперів в переліку доходів, які відносяться до процентів; 3) термінологічна невідповідність норм податкового законодавства низці норм

ЦК України щодо закріплення основних умов договору позики та кредитного договору (ст. 1046-1048, 1054 ЦК України), що призводить до того, що проценти, які отримує позикодавець (фізична особа) за договором позики вважається винагородою, що сплачується однією фізичною особою іншій фізичній особі за цивільно – правовим договором та оподатковується на загальних підставах.

Розкрито правову природу ощадних та депозитних сертифікатів банків (відсоткових та дисконтних), як цінних паперів (неемісійного та емісійного типу) та інструментів грошового ринку з виділенням особливостей виплати та оподаткування доходу залежно від моменту пред'явлення їх власником до відповідної фінансової установи та умов, встановлених сертифікатом.

На підставі аналізу статистичних даних щодо залучення коштів фізичних осіб на депозити з 2013-2020 рр., практики оподаткування процентів за депозитами в країнах ЄС, рекомендацій ОЕСР обґрунтовано доцільність запровадження прогресивного оподаткування щодо доходів фізичних осіб в формі процентів від банківських депозитів, адже, для банківського ринку характерним є висока присутність у загальному обсязі вітчизняних депозитів короткострокових вкладів і вкладів на вимогу, які в силу своєї специфіки є джерелом отримання миттєвих доходів, а не довгостроковим ресурсом стабільності банків. Запропоновано диференціацію ставок ПДФО залежно від строку укладеного депозитного договору за принципом стимулювання фізичних осіб до довгострокових вкладів за рахунок встановлення мінімального розміру податкової ставки.

Виділено основну відзнаку облігацій, як цінних паперів – поєднання речових та зобов'язальних правовідносин, в зв'язку з чим, фізичні особи, як їх власники, фактично виступають в ролі інвесторів, які вкладають кошти на довгостроковій (чи короткостроковій) основі з метою одержання доходу у формі процентів (відсотків) для відсоткових облігацій чи різниці між ціною придбання та номінальною вартістю облігації для дисконтних облігацій.

Доведено, що заставна, будучи іпотечним цінним папером, який засвідчує безумовне право його власника на отримання від боржника виконання за основним зобов'язанням, за умови, що воно підлягає виконанню в грошовій формі, а в разі невиконання основного зобов'язання – право звернути стягнення на предмет іпотеки, не тягне за собою виникнення оподатковуваного доходу у її власника.

Уточнено, що платниками ПДФО при отриманні доходу в формі роялті є фізичні особи (резиденти та нерезиденти) – бенефіціари (фактичні отримувачі винагороди) за користування або за надання в користування прав на користування об'єктами права інтелектуальної власності. При цьому, функція податкового агента покладається на осіб, що користуються об'єктами ПІВ.

Визначено порядок оподаткування пасивних доходів у формі (роялті, процентів, дивідендів) отриманих фізичними особами-нерезидентами з джерел в Україні з виділенням особливостей визначення об'єкта оподаткування з ПДФО, обумовлених вимогою щодо бенефіціарності отримувача таких виплат та норм міжнародних договорів.

Обґрунтовано, що суми доходу у вигляді платежів за цінні папери (корпоративні права), що виплачуються на користь нерезидента, у контрольованих операціях понад суму, яка відповідає принципу «витягнутої руки»; вартість товарів (робіт, послуг), що придбаваються у нерезидента а також сума заниження вартості товарів (робіт, послуг), які продаються нерезиденту у контрольованих можна характеризувати як прирівняні дивіденди, адже їх виплата не пов'язується з розподілом прибутку. Уточнено, що такий пасивний дохід виникає виключно за умови здійснення контрольованої операції та проведення за ними коригування у зв'язку з невідповідністю принципу «витягнутої руки» і є об'єктом обкладання податком на прибуток підприємств, а не ПДФО.

Уточнено, що платником ПДФО з доходу, отриманого в формі дивідендів є фізична особа – фактичний їх отримувач, проте, обов'язки податкового агента під час їх нарахування та виплати покладено на емітента корпоративних прав,

або за його дорученням на іншу особу, яка здійснює таке нарахування. ПДФО обчислюється податковим агентом під час виплати дивідендів за їх рахунок, тобто нарахована сума зменшується на суму обчисленого податку.

Обґрунтовано, що реінвестовані дивіденди – це виплати, що нараховуються на користь платника ПДФО у вигляді акцій (часток, паїв), емітованих юридичною особою-резидентом, яка здійснює таке нарахування за умови, що: а) таке нарахування жодним чином не змінює пропорцій (часток) участі всіх акціонерів (власників) у статутному фонді емітента; б) у результаті такого нарахування збільшується статутний фонд емітента на сукупну номінальну вартість нарахованих дивідендів. Доведено, що до механізму запровадження реінвестування дивідендів необхідно підходити з позиції податкового стимулювання, звільняючи такі операції як від обкладання ПДФО так і ВЗ.

Уточнено, що до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника ПДФО включається сума страхових виплат, страхових відшкодувань, викупних сум або пенсійних виплат, що сплачуються фізичній особі за договорами довгострокового страхування життя (у тому числі за договорами страхування довічних пенсій) та недержавного пенсійного забезпечення, за договорами пенсійного вкладу, договорами довірчого управління, укладеними з учасниками фондів банківського управління, зменшена на податкову знижку за наслідками звітного податкового року.

Уточнено порядок адміністрування ПДФО з доходів, отриманих фізичними особами у вигляді плати (відсотків), що розподіляється на пайові членські внески членів кредитної спілки. Доведено, що базою для розрахунку податку в даному випадку є нарахована сума відсотків залежно від суми членського внеску платника. Відповідно функцію податкового агента щодо нарахування та сплати ПДФО з такого виду доходів фізичних осіб покладено безпосередньо на кредитну спілку, учасником якої є фізична особа.

ВИСНОВКИ

У результаті дисертаційного дослідження й застосування системного аналізу здобутків вітчизняної та зарубіжної юридичної науки, чинного законодавства України та зарубіжних країн щодо правового регулювання оподаткування пасивних доходів фізичних осіб, вирішено наукове завдання щодо вдосконалення поняття пасивних доходів та їх видів, процедур сплати податку на доходи фізичних осіб при отриманні пасивного доходу, сформульовано певні теоретичні висновки та внесено низку пропозицій щодо вдосконалення положень Податкового кодексу України.

1. З'ясовано, що «дохід» та «прибуток» є близькими, проте, різними категоріями та відрізняються, зокрема, врахуванням сум різниць (витрат), понесених при отриманні прибутку. Дохід – це вигода, яка має економічний характер, виступає в грошовій чи натуральній формі та піддається оцінці; враховується для цілей оподаткування відповідно із затвердженими стандартами.

2. Обґрунтовано, що одним із критеріїв визначення категорії «пасивні доходи», є їх прямий зв'язок з інвестуванням належного фізичній особі майна у відповідні об'єкти з метою отримання певних економічних вигод.

3. Установлено, що сутнісними характеристиками пасивних доходів є такі: 1) пасивний характер отримання, тобто вони не потребують постійної участі їх отримувача у створенні; 2) джерелом отримання є – кошти, майно та інші активи платника податку; 3) вимагають попереднього вкладення коштів (інших майнових активів) для придбання об'єкта, що згодом забезпечує отримання доходу; 3) утворюється внаслідок операцій з цим об'єктом в формі вкладення майна та майнових прав з метою інвестування; 4)стабільний характер отримання; 5) адміністрування податку на доходи фізичних осіб з пасивних доходів передбачає участь податкового агента.

4. Уточнено, що податок на доходи фізичних осіб містить в своєму складі інший платіж – платіж на безоплатний перехід права власності на

майнові/немайнові права в результаті їх спадкування чи дарування, який необхідно виокремити зі складу податку на доходи фізичних осіб. В такий спосіб, доходи від спадщини та дарувань за своєю правовою природою не можуть відноситися до складу пасивних доходів.

5. Наведено особливості відносин, пов'язаних із страхуванням життя з позиції податково-правового регулювання: 1) довгостроковість договорів страхування життя, що прямо закріплено податковим законодавством; 2) право на отримання викупної суми та можливість її використання на іпотечне кредитування; 3) право на отримання інвестиційного доходу; 4) право на нарахування бонусів та їх індексації, що призводить до виникнення пасивного доходу; 5) накопичувальний характер договорів.

6. Обґрунтовано, що недержавне пенсійне забезпечення є складовою фінансової системи та елементом ринку небанківських фінансових послуг. Фактично недержавні пенсійні фонди, страхові організації та банківські установи, які здійснюють відповідне страхування, будучи учасниками ринку фінансових послуг, зокрема, інвестиційних, виступають у ролі інституційних інвесторів, які акумулюють грошові кошти вкладників (юридичнихта фізичних осіб) у вигляді пенсійних внесків і зобов'язуються їх збільшити шляхом інвестування в різноманітні фінансові інструменти, які функціонують на ринку фінансових послуг України на користь застрахованих осіб (учасників недержавного пенсійного забезпечення). Вважаємо, що грошові кошти, які перераховують вкладники (фізичні особи та юридичні особи) в формі пенсійних внесків до пенсійних фондів в межах недержавного пенсійного забезпечення за своєю правовою природою є інвестиціями, адже останні, акумулюючи їх мають повноваження використовувати внесені кошти (пенсійні активи) для отримання доходу на користь застрахованої особи (учасника фонду) – здійснювати операції з цінними паперами, придбавати або додатково інвестувати в об'єкти нерухомості, банківські метали тощо. У результаті таких відносин фізична особа, яка є вкладником коштів у формі пенсійних внесків (учасником відносин) в межах інституту НПЗ, передаючи право на їх

управління (інвестування), отримує доходи, які не вимагають її участі у їх створенні, тобто – пасивні доходи.

7. Розкрито правову природу відносин в сфері лізингу, з урахуванням чого доведено, що доходи, які отримує фізична особа під час надання оперативного лізингу, виникають в межах господарської (підприємницької) діяльності, а звідси не відповідають критеріям характеристики таких, як пасивні. У лізингодавця – фізичної особи суб'єкта підприємницької діяльності при отриманні лізингових платежів виникає обов'язок щодо сплати податку на доходи фізичних осіб з доходу від провадження господарської діяльності на загальних засадах встановлених ст. 177 Податкового кодексу України.

8. Уточнено, що особливістю адміністрування облікових та процедур податкової звітності при отриманні фізичними особами пасивного доходу в формі інвестиційного прибутку є встановлення законодавцем прямого обов'язку для платника податку на доходи фізичних осіб щодо: 1) самостійного ведення обліку загального фінансового результату операцій з інвестиційними активами; 2) обов'язку щодо річного декларування результатів усіх операцій з купівлі та продажу інвестиційних активів, здійснених протягом звітного (податкового) року як на території України, так і за її межами.

9. Узагальнено міжнародний досвід оподаткування інвестиційного прибутку фізичних осіб на ринках капіталу, що дало змогу виокремити позитивні та негативні тенденції вітчизняної законодавчої регламентації справляння податку на доходи фізичних осіб: 1) ставки податку в Україні є одними з найнижчих порівняно з країнами ЄС (18 % ПДФО + 1,5 % ВЗ, в той час як для європейської практики рівень ставок становить від 21 % до 48 %); 2) перехід від окремого податкового обліку доходів та витрат платників ПДФО до оподаткування відкоригованого фінансового результату за даними податкового обліку та фінансової звітності, зокрема, врахування інвестиційних збитків при розрахунку інвестиційного прибутку наблизив Україну до імплементації міжнародних стандартів; 3) низький рівень запровадження податкових стимулів щодо користування фінансовими послугами (встановлено

звільнення фізичних осіб від оподаткування процентів та інвестиційного прибутку щодо операцій з державними цінними паперами, в той час як для європейської практики сталим є підхід до податкових звільнень муніципальних боргових цінних паперів та довгострокових інвестицій); 4) обмеження економічної ефективності використання інструментів хеджування валютних ризиків (оподаткування позитивних курсових різниць у складі доходів фізичної особи); 5) відсутність правової визначеності оподаткування доходів фізичних осіб щодо низки фінансових операцій та неврахування понесених фінансових витрат (операції РЕПО, операції з неемісійними цінними паперами, операції з продажу корпоративних прав українських емітентів нерезидента).

10. Конкретизовано порядок обчислення та сплати ПДФО з дивідендів з урахуванням наступних положень: 1) платником є фізична особа – фактичний їх отримувач, проте, обов'язки податкового агента під час їх нарахування та виплати покладено на емітента корпоративних прав, або за його дорученням на іншу особу, яка здійснює таке нарахування; 2) обчислення податку здійснюється податковим агентом під час виплати дивідендів за їх рахунок, тобто нарахована сума зменшується на суму обчисленого податку; 3) в підґрунті обчислення суми податку лежить поділ дивідендів на певні групи: а) привілейовані; б) реінвестовані; в) прирівняні; г) звичайні; 4) різний рівень ставок ПДФО, що залежить від податкового статусу емітента корпоративних прав (цінних паперів); 5) запровадження механізму «реінвестування дивідендів», що відповідає правовій природі податкової пільги.

11. Обґрунтовано, що до пасивного доходу від операцій з іпотечними цінними паперами відноситься виключно дохід за іпотечними облігаціями, адже, виділення у складі пасивних доходів доходу за іпотечними сертифікатами є таким, що суперечить низці галузевих нормативно-правових актів щодо встановлення вичерпного переліку видів іпотечних цінних паперів, отже правових підстав щодо виділення подібного виду цінних паперів, й відповідно доходів від них не існує.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI (в редакції Закону України від 01.07.2021 № 1605-IX). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text (дата звернення: 03.08.2021).

2. Кучерявенко Н. П., Храбров А. А. Налоговое право Украины: учебное пособие. Симферополь : ООО «Фирма «Салта» ЛТД», 2012. 476 с.

3. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI (в редакції Закону України від 02.12.2010 № 2755-VI). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20101202#Text (дата звернення: 03.08.2021).

4. Про внесення змін Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи : Закон України від 28.12.2014 № 71-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-19#n2 (дата звернення: 03.08.2021).

5. Журавлева О. О. Объект налога (сбора) как категория налогового права : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.14. Москва, 2003. 227 с.

6. Рядінська В. О. Правове забезпечення становлення та розвитку системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні : дис. … докт. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 569 с.

7. Тимофеев Е. В. Налогообложение прибыли и доходов юридических лиц. Основы налогового права / под ред. С. Г. Пепеляева. М. : Инвест Фонд, 1995. 496 с.

8. Черних Д. С. Правове регулювання оподаткування прибутку підприємств : дис. ... канд.. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2011. 205 с.

9. Пархоменко-Цироциянц С. С. Правове регулювання оподаткування доходів фізичних осіб в Україні : дис. … канд. юрид. наук. Одеса, 2005.192 с.

10. Рядінська В. О. Становлення та розвиток системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні: фінансово-правові проблеми : монографія. К. : «МП Леся», 2014. 464 с.

11. Лук'янцев С. О. Правове регулювання оподаткування прибутку підприємств : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь. 2017. 193 с.

12. Марцинкевич В. А. Деякі аспекти розмежування категорій «дохід» та «прибуток». Priority directions of science and technology development. Proceedings of the 9th International scientific and practical conference. SPC «Sci-conf.com.ua». Kyiv, Ukraine. 2021. Pp. 1149-1154.

13. Бухгалтерський фінансовий облік / за ред. Ф. Ф. Бутинця, 7-е вид. Житомир : Рута, 2006. 832 с.

14. Грузинов В. П. Экономика предприятия (предпринимательская) : учебник. 2-е изд. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 795 с.

15. Бланк И. А. Торговый менеджмент. 2-е изд. К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. 784 с.

16. Бондар Н. М. Економіка підприємства: навчальний посібник. К. : А.С.К. 2004. 400 с.

17. Економіка підприємства: підручник / за заг. ред. Н. М. Ушакової. К. : Київський нац. торг.-економ. ун-т, 2005. 569 с.

18. Чуев И. Н., Чечевицина Л. Н. Экономика предприятия : учебник. М. : Дашков и К°, 2004. 416 с.

19. Іфтемічук В. С., Григорьєв В. А., Маниліч М. І., Шутак Г. Д. Генеза ринкової економіки: терміни, поняття, персоналії. К. : Магнолія плюс, 2004. 688 с.

20. Стефанович Н., Костенко О. Підходи щодо сутності і класифікації доходів. URL : http://sophus.at.ua/publ/2014_04_17_18_kampodilsk/sekcija_2_2014_04_17_18/pidkhodi_shhodo_sutnosti_i_klasifikaciji_dokhodiv/52-1-0-899 (дата звернення: 05.08.2021).

21. Гуріна Н. В. Економічна сутність доходів та їх класифікація: проблеми і шляхи вирішення. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* № 3. 2015. С. 203–206. URL : http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_12/51.pdf(дата звернення: 05.08.2021).

22. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 18 «Дохід». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_025#Text (дата звернення: 05.08.2021).

23. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text (дата звернення: 07.08.2021).

24. Бланк И. А. Управление прибылью. 2-е изд. К. : Ника-Центр, Эльга, 2002. 752 с.

25. Азаренкова Г. М., Журавель Т. М., Михайленко Р. М. Фінанси підприємств : навч. посіб. / 2-ге вид. К. : Знання-Прес, 2006. 287 с.

26. Найт Ф. Риск, неопределенность и прибыль : пер. с англ. М. Я. Каждана. М. : Дело, 2003. 359 с.

27. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства: підручник. 2-ге вид. К. : КНЕУ, 2001. 352 с.

28. Шваб Л. І . Економіка підприємства : навч. посібник / 4-те вид. К. : Каравела, 2007. 584 с.

29. Гетьман О. О., Шаповал В. М. Економіка підприємства : навч. посібник. К. : Центр навч. літератури, 2006. 488 с.

30. Онисько С. М., Марич П. М. Фінанси підприємств : підручник / 2-ге видання. Львів : Магнолія Плюс, 2006. 367 с.

31. Патарідзе-Вишинська М. В. Визначення та облік фінансового результату: вітчизняний і зарубіжний досвід. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2016. № 2. С. 25–37.

32. Майборода О. Є., Сукрушева Г. О., Куліш Є. В. Теоретична сутність категорії «прибуток підприємства». *Економіка і суспільство.* 2017. № 10. С. 310-313.

33. Семенов Г. А., Бугай А. В. Фінансове планування і управління на підприємствах: навч. посіб. К. : ЦУЛ, 2007. 432 с.

34. Економічна енциклопедія : в 3-х т. / за ред. В. С. Мочерного. К. : Видавничий центр «Академія», 2000. Т. 1. 864 с.

35. American Institute of Accountants (1955). Proceeds, Revenue, Income, Profit and Earnings. Accounting Terminology Bulletin № 2. Committee on Terminology. AIA.

36. Висока О. Є. Економічна сутність прибутку та концепції його формування. *Наукові праці КНТУ.* 2010. № 17. URL : http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/stat_17/44.pdf (дата звернення: 08.08.2021).

37. Орєхова А. І., Костюченко А. І. Економічна сутність категорії прибуток. *Інноваційна економіка*. 2013. № 7. С. 313–316.

38. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text (дата звернення: 10.08.2021).

39. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII.URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text (дата звернення: 10.08.2021).

40. Налоговый кодекс Азербайджанской Республики. URL : https://www.taxes.gov.az/ru/page/ar-vergi-mecellesi (дата звернення: 10.08.2021).

41. Налоговый кодекс Туркменистана. URL : http://continent-online.com/Document/?doc_id=30415652#pos=2222;-58 (дата звернення: 10.08.2021).

42. Налоговый кодекс Грузии. URL : https://matsne.gov.ge/ru/document/view/1043717?publication=173 (дата звернення: 10.08.2021).

43. Налоговый кодекс РФ : ч. II. URL : https://docs.cntd.ru/document/901765862 (дата звернення: 12.08.2021).

44. Налоговый кодекс Республики Беларусь. URL : http://www.nalog.gov.by/ru/TAX_CODE_RU/view/r-kodeks-respubliki-belarus-ot-19122002-n-166-z-red-ot-29122020nalogovyj-kodeks-respubliki-belarus-obschaja-38430/ (дата звернення: 12.08.2021).

45. Налоговый кодекс Республики Узбекистан. URL : https://lex.uz/ru/docs/4674893 (дата звернення: 14.08.2021).

46. Марцинкевич В. А. Щодо поняття доходу з позиції податково-правового регулювання. *Правові новели.* 2020. № 12. Том. 3. С. 67–74.

47. Налоговый кодекс Республики Молдова.URL : http://bizlex.ru/143-nalogovyy-kodeks-respubliki-moldova-2021.html (дата звернення: 15.08.2021).

48. Налоговий кодекс Республики Армения. URL : https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=137404 (дата звернення: 15.08.2021).

49. Погорлецкий А. И. Принципы международного налогообложения и международного налогового планирования. СПБ. : Изд-во С.-Петерб. гос. ун-та, 2005. 310 с.

50. Об основаниях налогообложения доходов налогоплательщиков государством налогового президентства независимо от источника дохода с позиций налоговой политики. Musgrave P. Sovereignty, Entitlement, and Cooperation in International Taxation, 26 Brook. J. Int'l L. 1335 (2001).

51. Об основаниях налогообложения доходов нерезидентов государством источника дохода с позиций налоговой политики. Shay S., Clifton Fleming J., Jr., Peroni R., The David R. Tillinghast Lecture «What's Source Got to Do with It? Source Rules and U.S. International Taxation». Tax Law Review, Fall 2002. 56 Tax L. Rev. 81 (2002).

52. Фокин А. В. Правовое регулирование налогообложения «пассивных» доходов, получаемых в США налоговыми нерезидентами : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.14. Москва, 2008. 193 с.

53. Налоговый кодекс Мексики от 31.12.1981. URL : https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiK2Mbxi4TyAhWCLewKHSkYA9oQFjAAegQIBxAD&url=https%3A%2F%2Fzakon.ru%2FLibraryHome%2FDownloadPub%3F_id%3D3077&usg=AOvVaw23h7ATIeUaNU9rsQ6c0tZ2 (дата звернення: 17.08.2021).

54. Общий Налоговый Кодекс Французской республики от 19.08.2015. URL : https://taxlink.ua/ua/print/international_normative_acts/437/ (дата звернення: 17.08.2021).

55. Bundesgesetz vom 7. Juli 1988 über die Besteuerung des Einkommens natürlicher Personen (Einkommensteuergesetz 1988 – EStG 1988). StF: BGBl. Nr. 400/1988 (NR: GP XVII RV 621 AB 673 S. 70. BR: 3534 AB 3547 S. 505).

56. Леонова О. Правовые основы налогообложения физических лиц. *Справочник по управлению персоналом*. 2015. № 1. С. 46–50.

57. Килинкарова Е. В. Налоговое право зарубежных стран : учебник. М. : Юрайт. 2015. 354 с.

58. Ален Р. Множественные источники доходов / пер. с англ. Е. А. Самсонов, 2-е изд. Мн. : «Попури», 2004. 560 с.

59. Долан Эдвин. Дж., Домненко Б. И. Экономикс: англо-русский словарь-справочник. М. : Лазурь, 1994. 542 с.

60. Полякова С. В. Формування доходів населення в період становлення ринкових відносин : автореф. дис. … канд. економ. наук : 08.09.01. К., 2003. 20 с.

61. Саловська Л. В. Регулювання рівня доходів сільського населення : автореф. дис. … канд. економ. наук : 08.04.01. К., 2003. 21 с.

62. Хомелянский Б. Н. Доходы и жизненный уровень населения : учебное пособие. Новосибирск, 2001. 45 с.

63. Задорожна Л. А. Регулятивна ефективність персонального прибуткового податку: приклад України : дис. … канд. юрид. наук : 08.00.08. Ірпінь, 2017. 226 с.

64. Райнова Л. Б. Оподаткування доходів фізичних осіб в контексті соціальної справедливості та ефективності : дис. … канд. економ. наук : 08.00.08. Київ, 2019. 298 с.

65. Гензель П. П. Прямые налоги. Очерк теории и практики. Л. : Фин. Из-во НКФ СССР. Сев.-зап. обл. отделение, 1927. 108 с.

66. Burns L., Krever R. Individual Income Tax / Tax Law Design and Drafting, ed. by V. Thuronyi. 1998. Vol. 2. Washington: International Monetary Fund. PP. 495–563. URL : https://www.imf.org/external/pubs/nft/1998/tlaw/eng/ch14.pdf (дата звернення: 22.10.2021).

67. Kiyosaki T. R. Second Chance: for Your Money, Your Life and Our World. Kindle Edition Kindle: eBook, 2015. 399 p.

68. Налоговое право : ученик / под ред. С. Г. Пепеляева. М. : Юрист, 2003. 367 с.

69. Слатвінська Р., Діброва О. Наукові підходи до класифікації доходів фізичних осіб. URL : http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2017/246/pdf/132-144.pdf (дата звернення: 17.08.2021).

70. Баев С. А. Соглашения об избежании двойного налогообложения между Россией и государствами – членами ЕС: сравнительно-правовое исследование. М. : Волтерс Клувер, 2007. 128 с.

71. Шапошнікова Н. О. Визначення категорії пасивного доходу у податковому праві. *Наукові записки Інституту Верховної Ради України*. 2010. № 2. С. 43–47. URL : http://instzak.rada.gov.ua/uploads/documents/31204.pdf (дата звернення: 17.08.2021).

72. Славкова А. А. Нейтральні доходи в особистому прибутковому оподаткуванні: практичні аспекти методології. Ринок цінних паперів України. *Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку.* 2009. № 3-4. С. 45-51.

73. Податковий кодекс України: науково-практичний коментар : у 3 ч. / за ред. М. П. Кучерявенка, І. Х. Темкіжева. Х. : Право, 2012. Ч. 1. 810 с.

74. Головашевич О. О. Правове регулювання оподаткування доходів фізичних осіб в Україні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Х., 2007. 193 с.

75. Швагер О. А. До питання механізму включення податку на пасивні доходи до складу податкових надходжень державного бюджету. *Правовий вісник Української академії банківської справи.* 2012. № 2. С. 50-52.

76. Бернар И., Конли Ж. Толковый экономический и финансовый словарь. Французская, русская, английская, немецкая, испанская терминология / под общ. ред. Л. Степанова. М. : Международные отношения, 1997. Т. 1. 784 с.

77. Толкушкин А. В. История налогов в России. М. : «Юристъ», 2001. 432 с.

78. Александров И. М. Налоговые системы России и зарубежных стран. М. : Бератор-Пресс, 2002. 245 с.

79. Финансовое право : ученик / под ред. Н. И. Химичевой 2-е изд. М. : «Юристъ», 1999. 423 с.

80. Пепеляев С. Г. Основы налогового права. М., 1995. 246 с.

81. Миляков Н. В. Налоги и налогообложение. 2-е изд., перероб и доп. М. : «ИНФРА-М», 2001. 149 с.

82. Килячков А. А., Чалдаева Л. А. Рынок ценных бумаг и биржевое дело. М. : «Юристъ», 2000. 645 с.

83. Разгильдиева М. Б. Правовое регулирование налообложения имущества физических лиц : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.12. Саратов, 1998. 245 с.

84. Зарецкая А. С. Некоторые финансово-правовые аспекты налогообложения физических лиц в Российской Федерации (на примере налога на имущество, переходящего в порядке наследования и дарения) : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.14. М., 2004. 206 с.

85. Новрузов А. Т. Финансово-правовое регулирование имущественного налогообложения в Российской Федерации (Проблемы, направления совершенствования) : дис. … канд. юрыд. наук : 12.00.14. М., 2003. 246 с.

86. Криницький І. Є. Правове регулювання оподаткування майна : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2001. 208 с.

87. Брызгалин А. В. Налоги и налоговое рпаво: учебное пособие. М. : «Аналитик-Пресс», 1998. 149 с.

88. Антонов Н. Н. Правовой режим налога с имущества, переходящего в порядке наследования или дарения : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.14. М., 2003. 244 с.

89. Худяков А. І., Бродский М. Н., Бродский Г. М. Основы налогообложения. Спб., «Европейский дом», 2002. 236 с.

90. Апресова Н. Г. Правовой режим налогообложения имущества в Российской Федерации : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.04. М., 2004. 248 с.

91. Бакал М. А. Правове регулювання обов'язкових платежів, що пов'язані з отриманням спадщини та дарунків : монографія / за заг. ред. д.ю.н., професора В.О. Рядінської. Київ : ДНДІ МВС України. 2020. 173 с.

92. Бакал М. А. Дохід від спадщини та подарунків як об'єкт податку на доходи фізичних осіб: за чи проти? *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2019. № 2. С. 145–150.

93. Ершов П. В. Пассивные доходы. URL : https://www.twirpx.com/file/2580659/ (дата звернення: 20.08.2021).

94. Бочаров В. В. Инвестиции. Учебное пособие. СПб. : Изд-во СПбГУЭФ. 2002. 98 с.

95. Glossary of Tax Terms. OECD. URL : http://www.oecd.org/ctp/glossaryoftaxterms.htm (дата звернення: 20.10.2021).

96. Svaljek S. The Tax Treatment of Capital Income: European Union and Countries in Transition. Croatian economic survey. 2005. Vol. 8. pp. 107-129. URL : http://hrcak.srce.hr/file/9603 (дата звернення: 20.08.2021).

97. Tax and benefits indicators online database. European Commission.URL : https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/indicators-statistics/economic-databases/tax-and-benefits-indicators-database_en (дата звернення: 20.08.2021).

98. Марцинкевич В. А. Щодо правової природи пасивних доходів. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 2. 2021. С. 163–169.

99. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text (дата звернення: 21.08.2021).

100. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_015#Text (дата звернення: 21.08.2021).

101. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 40 «Інвестиційна нерухомість». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_026#Text (дата звернення: 21.08.2021).

102. Міжнародний стандарт фінансової звітності № 28 «Облік інвестицій в асоційовані підприємства». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_046#Text (дата звернення: 21.08.2021).

103. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансовий інструмент : наказ Міністерства фінансів України від 30.11.2001 № 559. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text (дата звернення: 21.08.2021).

104. Балабанов И. Т. Основы финансового менеджмента. Как управлять капиталом? М. : Финансы и статистика, 1995. 165 с.

105. Борисов Е. Ф., Волков Ф. М. Основы экономической теории: учеб. пособие. М. : Высшая школа. 1993. 246 с.

106. Бурлака Н. І. Розвиток інвестиційної діяльності підприємств в Україні. *Економічна наука*. 2019. № 8. С. 37–44.

107. Шепелюк В. А. Національні та міжнародні стандарти з обліку фінансових інвестицій: відмінності, недоліки, шляхи реалізації. URL : https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/SHepelyuk-V.A..pdf (дата звернення: 25.08.2021).

108. Словарь иностранных слов / под ред. И. В. Лехина и др. М. : Советская энциклопедия, 1964. 389 с.

109. Бибик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / за ред. С. Я. Єрмоленко; худож.-оформлювач Б. П. Бублик. Харків : Фоліо, 2006. 623 с.

110. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. М. : Азбуковник, 2000. 249 с.

111. Бирман Г., Шмидт С. Экономический анализ инвестиционных проектов. М.: ЮНИТИ, 1997. 234 с.

112. Беренс В., Хавранек П. Руководство по оценке эффективности инвестиций. М. : ИНФРА. М, 1995. 159 с.

113. Seitz N. E. Capital Budgeting and Long -Term Financing Decisions. SanFrancisco: TheDrydenPress, 1990. Pp. 222.

114. Серебрякова Т. А. Регулирование инвестиционной деятельности : дис. … кан. юрид. наук : 12.00.14. Саратов, 2002. 210 с.

115. Шепелюк В. А. Національні та міжнародні стандарти з обліку фінансових інвестицій: відмінності, недоліки, шляхи гармонізації. URL : https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/SHepelyuk-V.A..pdf (дата звернення: 21.08.2021).

116. Савицька Г. Економічний аналіз діяльності підприємства. К. : Знання, 2005. 662 с.

117. Большой бухгалтерский словарь / под ред. А. Азрилияна. М. : Институт новой экономики, 1999. 574 с.

118. Борисов А. Большой экономическкий словарь. М. : Книжный мир, 2001. 895 с.

119. Крупка Я. Д., Питель С. В., Мельничук І. В. Облік, оподаткування і правове регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності : навчальний посібник / 3-тє вид., перероб. і доп. Тернопіль : Крок, 2017. 264 с.

120. Сергеев И. В., Веретенникова И. И. Организация и финансирование инвестиций. Учебное пособие. М. : Финансы и статистика, 2001. 253 с.

121. Игошин Н. В. Инвестиции. Учебник. М. : ЮНИТИ, 2001. 350 с.

122. Поєдинок В. В. Інвестиційна діяльність як вид господарської діяльності. *Право і суспільство*. 2013. № 6-2. С. 131–135.

123. Про затвердження Методики розрахунку індексу капітальних : наказ Державного комітету статистики України від 25.12.2009 № 494. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2009/494/494.htm (дата звернення: 21.08.2021).

124. Про затвердження Національного стандарт № 3 «Оцінка цілісних майнових комплексів» : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2006 № 1655. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1655-2006-п#Text (дата звернення: 21.08.2021).

125. Майорова Т. В., Крук В. В., Шевчук Я. В. Капітальні інвестиції: сутність та проблеми реалізації в кризових умовах. URL : http://www.investplan.com.ua/pdf/21_2015/4.pdf (дата звернення: 21.08.2021).

126. Про податок з доходів фізичних осіб : Закон України від 22.05.2003 № 889-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-15#Text (дата звернення: 21.08.2021).

127. Про внесення змін до Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» : Закон України від 01.07.2004 № 1958-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1958-15#Text (дата звернення: 21.08.2021).

128. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні : Закон України від 21.12.2016 № 1797-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1797-19#n74 (дата звернення: 25.08.2021).

129. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР.URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр#Text (дата звернення: 25.08.2021).

130. Про обов’язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Закон України від 01.07.2004 № 1961-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15#Text (дата звернення: 25.08.2021).

131. Про затвердження Характеристики та класифікаційних ознак видів добровільного страхування : Розпорядження державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 09.07.2010 № 565. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1119-10#n17 (дата звернення: 25.08.2021).

132. Про затвердження Порядку застосування підпунктів 165.1.27 та 165.1.28 пункту 165.1 статті 165 розділу IV Податкового кодексу України щодо страхових виплат, страхових відшкодувань, викупних сум та пенсійних виплат, отримуваних платником податку за договорами страхування, недержавного пенсійного забезпечення, пенсійного вкладу та довірчого управління : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг

України від 24.12.2010 № 997. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0047-11#Text (дата звернення: 25.08.2021).

133. Лист ГУ ДФС у м. Києві від 12.10.2016 № 22132/10/26-15-13-04-16. URL : http://kyiv.sfs.gov.ua/baner/podatkovi-konsultatsii/konsultatsii-dlya-yuridichnih-osib/69967.html (дата звернення: 25.08.2021).

134. Про затвердження Методики формування резервів із страхування життя : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 27.01.2004 № 24. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0198-04#n16 (дата звернення: 25.08.2021).

135. Про затвердження Положення про порядок та умови видачі та розміри кредитів страхувальникам, які уклали договори страхування життя : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 03.12.2004 № 2883. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1615-04#Text (дата звернення: 25.08.2021).

136. Страхування життя та його основні види. URL : https://pidru4niki.com/1191081664355/strahova_sprava/strahuvannya_zhittya_yogo_osnovni_vidi (дата звернення: 25.08.2021).

137. Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf?v=4 (дата звернення: 25.08.2021).

138. Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text (дата звернення: 25.08.2021).

139. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

140. Рішення Конституційного Суду України від 27.02.2018 № 1-р/2018/. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KS18009.html (дата звернення: 25.08.2021).

141. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text (дата звернення: 25.08.2021).

142. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1058-15(дата звернення: 25.08.2021).

143. Правила бухгалтерського обліку операцій довірчого управління в банках України. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/law/30072020_112.pdf?v=4 (дата звернення: 25.08.2021).

144. Про фонди банківського управління : проект Закону України від 02.09.2011 № 9093. URL : https://ips.ligazakon.net/document/JF70L00A?an=3 (дата звернення: 25.08.2021).

145. Про довірче управління фінансовими активами : проект Закону України від 29.12.2010 № 2167. URL : https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/38362.html (дата звернення: 25.08.2021).

146. Про внесення змін до Закону України «Про проведення експерименту в житловому будівництві на базі холдингової компанії «Київміськбуд» : Закон України від 07.02.2002 № 3044-III. URL :https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3044-14#Text (дата звернення: 25.08.2021).

147. Камінський А. Б. Дослідження інформаційної прозорості недержавних пенсійних фондів України. *Фінанси України*. 2011. № 4. С. 88–94.

148. Богославець С. В. Недержавне пенсійне забезпечення як один із напря- мів реалізації соціальної функції держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Луганськ, 2009. 21 с.

149. Бабірад М. М. Оцінка стану недержавного пенсійного забезпечення в Україні та перспективи його розвитку. *Науковий вісник НЛТУ України.* 2015. Вип. 18.9. С. 174-180.

150. Шуміло М. Правовідносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні : монографія. Київ, Ніка-Центр, 2016. 680 с.

151. Філіпчук П. Поняття та правове регулювання недержавного пенсійного забезпечення. *Вісник Національної академії державного управління.* URL : http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2009-3-36.pdf (дата звернення: 25.08.2021).

152. О государственном пенсионном обеспечении в Российской Федерации : Федеральный закон Российской Федерации от 15.12.2001 № 166-ФЗ. URL : http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34419/ (дата звернення: 25.08.2021).

153. О страховых пенсиях : Федеральный закон Российской Федерации от 28.12.2013 № 400-ФЗ (последняя редакция). URL : http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_156525/ (дата звернення: 25.10.2021).

154. Про недержавні пенсійні фонди : Федеральний Закон Російської Федерації від 07.05.1998. URL : http: // ntc.duma.gov.ru. (дата звернення: 25.08.2021).

155. Пищуліна О., Коваль О., Бурлай Т. Фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи в Україні. Світовий досвід та українські реалії. URL : https://razumkov.org.ua/uploads/article/2017-PENSII.pdf (дата звернення: 28.08.2021).

156. Бухтіярова І. О. Правове регулювання оподаткування нерухомості в Україні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2013. 268 с.

157. Майбуров И., Соколовская А. Теория налогообложения. Продвинутый курс: для магистрантов. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2011. 591 с.

158. Христофоров А. Б. Правове регулювання адміністрування податків на майно в Україні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Кривий Ріг, 2019. 250 с.

159. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV.*Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.

160. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. ст. 27.

161. Про оренду землі : Закон України від 06.10.1998 № 161-XIV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161–14 (дата звернення: 28.08.2021).

162. О налоге на прирост стоимости земли : Временные нормы и правила КНР от 27.10.2007. URL : http://www.chinatax.gov.cn/2013/n2925/n2956/c310049/content.html (дата звернення: 30.08.2021).

163. Хейфец Е. Е. Современная система земельно-правовых отношений и налогов на недвижимость в Китае. *Экономика и управление народным хозяйством.* 2017. № 5. С. 19–34.

164. Про ціни і ціноутворення : Закон України від 21.06.2012 № 5007-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17#Text (дата звернення: 30.08.2021).

165. Постанова Вищого Господарського суду України від 02.08.2017 у справі № 911/2761/16. URL : reyestr.court.gov.ua/Review/68108519(дата звернення: 30.08.2021).

166. Інформаційний лист Вищого Господарського суду України від 22.01.2013 № 01-06/85/2013. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0085600-13#Text(дата звернення: 30.08.2021).

167. Рішення Вищого адміністративного суду України від 04.04.2017 № К/800/26479/16. URL : // reyestr.court.gov.ua/Review/65967866 (дата звернення: 30.08.2021).

168. Витрянский В. В. Договор аренды и его виды: прокат, фрахтование на время, аренда зданий, сооружений и предприятий, лизинг. М., 2001. 299 с.

169. Постанова Верховного Суду України від 16.12.2015 у справі № 6-2766цс15. URL :https://reyestr.court.gov.ua/Review/54513238 (дата звернення: 30.08.2021).

170. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних ікримінальних справ від 19.07.2017 у справі № 353/238/16-ц. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/67855916 (дата звернення: 30.08.2021).

171. Про лізинг : Закон України від 16.12.1997 № 723. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/723/97-вр/ed19971216#Text (дата звернення: 01.09.2021).

172. Про фінансовий лізин : Закон України від 16.12.1997 № 723 в редакції Закону України від 14.01.99 № 394. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/723/97-вр#Text (дата звернення: 01.09.2021).

173. Про фінансовий лізинг : Закон України від 04.02.2021 № 1201. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text (дата звернення: 01.09.2021).

174. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 № 2664-III.URL :https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text (дата звернення: 01.09.2021).

175. Про оренду державного та комунального майна : Закон України від 03.10.2019 № 157. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-20#Text(дата звернення: 01.09.2021).

176. Буханевич О. М., Марцинкевич В. А. Види пасивних доходів. *Юридичний журнал*. 2021. № 8. С. 212–216.

177. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України : Закон України від 31.07.2014 № 1621-VII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-18#Text (дата звернення: 01.09.2021).

178. Перепелиця М. О. Поняття та види суб’єктів фінансового права : монографія. Х. : Право, 2012. 272 с.

179. Костенко Ю. О. Правове регулювання оподаткування фізичних осіб в Україні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2002. 230 с.

180. Пліс І. О. Податкова правосуб’єктність фізичних осіб : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2013. 188 с.

181. Бутко П. Є. Правовий статус фізичних осіб – платників податків : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2013. 222 с.

182. Бакун О. В. Громадянин як суб'єкт податкових правовідносин в умовах переходу до ринкової економіки : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Чернівці, 2000. 170 с.

183. Свєчнікова О. Г. Правові засади оподаткування фізичних осіб – підприємців : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2001. 218 с.

184. Маринчак Є. С. Правовий статус резидентів – платників податку на доходи фізичних осіб : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018. 253 с.

185. Кучерявенко Н. П. Учение о налогах. Курс налогового права. В 6 т. Харьков : Легас, 2004. Т. II: Введение в теорию налогового права. 536 с.

186. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении.М. : Юрид. лит., 1974. 352 с.

187. Йоффе О. С., Шаргородский М. Д. Вопросы теории права. М. : Госюриздат, 1961. 196 с.

188. Гуреев В. И. Налоговое право. М. : Экономика, 1996. 202 с.

189. Винницкий Д. В. Субъекты налогового права. М. : Норма, 2000. 192 с.

190. Ткаченко Ю. Г. Социалистические правоотношения. М : Юрид. лит., 1955. 156 с.

191. Кушнарьова Т. Є Податкові органи в системі суб'єктів податкових правовідносин : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2000, 191 с.

192. Кучерявенко М. П. Податкові процедури: правова природа і класифікація : монографія. К. : Алерта, 2009. 460 с.

193. Алексеев С. С. Общая теория права : В 2-х т. М. : Юрид. лит., 1982. Т. 2. 360 с.

194. Мицкевич А. В. Субъекты советского права. М. : Госюриздат, 1962. 213 с.

195. Витрук Н. В. Основы теории правового положения личности в социалистическом обществе.М. : Наука, 1979. 232 с.

196. Ямпольская Ц. А. Субъекты советского административного права : дис. … докт. юрид. наук : 12.00.14. М., 1958. 423 с.

197. Братусь С. Н. Субъекты гражданского права. М. : Юрид. лит., 1950. 368 с.

198. Карасева М. В. Финансовое правоотношение. Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1997. 304 с.

199. Химичева Н. И. Субъекты советского бюджетного права / под ред. В. М. Манохина. Саратов : Изд-во Сарат. ун-та, 1979. 224 с.

200. Сарилов Ю. Н. Административное право: справочное пособие. Воронеж : Изд-во Воронежскогогосударственногоуниверситета, 2007. 232 с.

201. Явич Л. С. Обшая теория права. Л.: Изд-во ЛГУ, 1976. 286 с.

202. Лазарев Б. М. Компетенция органов управления. М. : Юрид. Лит., 1972. 272 с.

203. Глухов В. В., Дольдэ И. В. Налоги. Теория и практика : учебное пособие. С.-Пб. : Специальная литература, 1996. 285 с.

204. Посікіра Р. Поняття та види суб’єктів фінансового права. *Вісник Львівського ун-ту*. Серія юридична. 2002. Вип. 37. С. 289-295.

205. Качалин Б. Финансовийучет и отчетность в соответствиисо стандартами ОААР. М. : Дело, 1998. 342 с.

206. Марцинкевич В. А. Щодо дієздатності в податкових правовідносинах. *Осінні юридичні читання – 2020. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки*. Випуск XXVIII: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Осінні юридичні читання – 2020» (26 листопада 2020 р.). Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. С. 272-274.

207. Пліс І. О. Податкова правосуб’єктність фізичних осіб : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2013. 188 с.

208. Марцинкевич В. А. Individuals as Subjects of Tax Legal Relations. *European Reforms Bulletin*. 2019. № 4. С. 102–107.

209. Фінансове право : уурс лекцій / Жук Л. А., Зюнькін А. Г. та ін. / наук. керівн. авт. кол. В. А. Предборський. К. : Правові джерела, 1998. 319 с.

210. Советское финансовое право : учебник. М. : Юрид. лит., 1987. 464 с.

211. Финансовое право / под ред. Е. А. Ровинского. М. : Юрид. лит., 1971. 392 с.

212. Налоговое право : учеб. пособие / под ред. С. Г. Пепеляева. М. : ИДФБК-ПРЕСС, 2000. 608 с.

213. Налоги и налоговое право : учеб. пособие / под ред. А. В. Брызгалина. М. : Аналитика-Пресс, 1997. 600 с.

214. Кучерявенко М. П. Податкове право України : підручник. Харків : «Право». 2012. 536 с.

215. Водолажська Н. С. Правове регулювання статусу платників податків і зборів в Україні. URL : http://yurradnik.com.ua/wp-content/uploads/2014/10/2004_1_130_pravove_regulyuvannya_statusu.doc (дата звернення: 03.09.2021).

216. Титов А. С. Налоговое администрирование и контроль. М. : ВК, 2007. 410 с.

217. Коваль О. О. Поняття та система адміністрування податків та зборів в Україні. *Наше право*. № 1. 2015. С. 159–164.

218. Деменко О. Є. Адміністрування податків територіальними органами Державної фіскальної служби України : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2014. 197 с.

219. Борисенко В. В. Правові основи адміністрування місцевих податків та зборів : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2015. 222 с.

220. Чинчин М. М. Правові основи податкового адміністрування в Україні : дис… канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2013. 203 с.

221. Греца С. М. Правове регулювання адміністрування податку на додану вартість : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Ужгород, 2015. 204 с.

222. Медведєв М. Ю. Форми і методи публічного адміністрування у податковій системі України : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2018. 224 с.

223. Дадашев А. З., Лобанов А. В. Налоговое администрирование в Российской Федерации: учебное пособие. М. : Книжный мир, 2002. 363 с.

224. Бурцев Д. Г., Круг Ю. А., Мурашов С. Б. Основы налогового администрирования: базовый курс : учебное пособие. СПб. : Центр подготовки персонала ФНС, 2008. 255 с.

225. Перекрестова Л. В., Чухнина Г. Я. Реформирование системыналогового контроля в РФ. Волгоград : ВолГУ, 2001. 136 с.

226. Крисоватий А. І., Томнюк Т. Л. Адміністрування податків в Україні: організація та напрями трансформації : монографія. Тернопіль : Екон. думка ТНЕУ, 2012. 212 с.

227. Иванов А. Г. Пути совершенствования налогового администрирования. Налоговое администрирование : ежегодник / под общ. ред. С. В. Запольского, Д. М. Щекина; Международная ассоциация финансового права. М. : Статут, 2008. С. 172–179.

228. Рачинський Р. М. Доктринальне визначення поняття адміністрування податків та зборів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 6. Т. 3. 2017. С. 148–151.

229. Парыгина В. А. Российское налоговое право. Проблемы теории и практики: учебное пособие. М. : Издательско-консультационная компания «Статус-Кво 97», 2005. 336 с.

230. Налоговый процесс : учебное пособие / В. А. Кинсбурская, А. Н. Козырин, А. В. Реут и др.; под ред. А. Н. Козырина. М. : ЦППИ, 2007. 154 с.

231. Податковий кодекс України : науково-практичний коментар : у 3-х ч. М. П. Кучерявенко, І. Л. Самсін, І. Х. Темкіжев та ін. Х. : Право, 2012. Ч. 2. 826 с.

232. Правове регулювання ринку цінних паперів України : навчальний посібник /О. П. Віхров, Г. В. Ільющенко, В. П. Богун та ін.; за ред. О. П. Віхрова. К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. 304 с.

233. Мозговий О. М. Фондовий ринок : навч. посібник для студентів. К. : КНЕУ, 1999. 316 с.

234. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23.02.2006№ 3480-IV.*Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 31. Ст. 268.

235. Про депозитарну систему : Закон України від 06.07.2012№ 5178-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 39. Ст. 517.

236. Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків : Закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 51. Ст. 292.

237. Про інститути спільного інвестування : Закон України від 05.07.2012 № 5080-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 29. Ст. 337.

238. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 № 514. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text (дата звернення: 03.09.2021).

239. Про іпотеку : Закон України від 05.06.2003 № 898-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#top (дата звернення: 03.09.2021).

240. Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю : Закон України від 19.06.2003№ 978-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-15#Text (дата звернення: 03.09.2021).

241. Проект Закону про Національну комісію з цінних паперів та бірж № 4684 від 01.02.2021. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70965 (дата звернення: 05.09.2021).

242. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і

їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. *Відомості Верховної Ради України.* 2014. № 40. Ст. 2021.

243. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року (нова редакція). URL : https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=12104372 (дата звернення: 05.09.2021).

244. Пересада А. А., Шевченко О. Г., Коваленко Ю. М., Урванцева С. В. Портфельне інвестування : навч. посібник. К. : КНЕУ, 2004. 408 с.

245. Мозговий О. М. Фондовий ринок : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. (спец. «Менеджмент» і «Міжнародна економіка»). К. : КНЕУ, 2001. 96 с.

246. Андрущак О. Л. Функціонування ринку акцій в Україні: адміністративно-правовий аспект : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. К. , 2015. 230 с.

247. Кузнєцова Н. С., Назарчук І. Р. Ринок цінних паперів в Україні: правові основи формування та функціонування. К. : Юрінком Інтер, 1998; 189 с.

248. Мендрул О. Г. Фондовий ринок: операції з цінними паперами. К. : КНЕУ, 2000. 156. с.

249. Яворська О. С. Правове регулювання обігу цінних паперів : навчальний посібник. Л. : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 336 с.

250. Часовников Д. В. Адміністративно-господарські санкції за правопорушення на ринку цінних паперів : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.04. Вінниця, 2021. 265 с.

251. ObjectivesandPrinciplesofSecuritiesRegulation, may 2017. Документ Міжнародної організації комісий з цінних паперів (IOSCO). URL : https://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/IOSCOPD561.pdf (дата звернення: 07.09.2021).

252. Машковька Л. В. Поняття, види та правова природа товаророзпорядчих документів як обєктів цінних паперів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2014. Вип. 24. Т. 2. С. 140–144.

253. Бєлікова О. В. Фінансово-правое регулювання ринку цінних паперів в Україні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2011. 192 с.

254. Яковлев В. И. Регулятивные и охранительные правоотношения в сфере рынка ценных бумаг в Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. М., 1998. 180 с.

255. Валентинов К. А. Правовые основы налогообложения субъектов рынка ценных бумаг в Российской Федерации : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.14. М., 2006. 219 с.

256. Белов В.А. Ценные бумаги в российском гражданском праве. М. : УКЦ «ЮрИнфоР», 1999. 438 с.

257. Семенкова Е. В . Операции с ценными бумагами. М . : Инфра-М, 1997. 189 с.

258. Петровичев В. Ю. Совершенствование налогообложения как фактор развития рынка ценных бумаг : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10. Краснодар, 2003. 197 с.

259. Братцев Д. М. Налоговое регулирование рынка ценных бумаг : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10. М., 2003. 156 с

260. Марцинкевич В. А. Деякі аспекти оподаткування інвестиційного прибутку фізичних осіб. *Сучасне правотворення: питання теорії та практики:* матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 4-5 червня 2021). Дніпро, 2021. С. 143–146.

261. Про затвердження переліку держав (територій), які відповідають критеріям, установленим підпунктом 39.2.1.2 підпункту 39.2.1 пункту 39.2 статті 39 Податкового кодексу України, та визнання таким, що втратило чинність, розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2015 р. № 977 : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1045. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-2017-п#Text (дата звернення: 07.09.2021).

262. Про затвердження Методики визначення інвестиційного прибутку професійним торговцем цінними паперами при виконанні функцій податкового

агента : наказ Міністерства фінансів України від 22.11.2011 № 1484. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0100-12#Text (дата звернення: 08.09.2021).

263. Інструкція щодо заповнення податкової декларації про майновий стан і доходи : наказ Міністерства фінансів України від 02.10.2015 № 859. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1298-15/ed20190807#Text (дата звернення: 08.09.2021).

264. Щодо особливостей оподаткування доходу у вигляді івестиційного прибутку : лист ДФС від 20.02.2019 № 644/Г/99-99-13-02-03-14/ІПК. URL : https://buhgalter911.com/normativnaya-baza/pisma/gfsu/schodo-osoblivostey-opodatkuvannya-1042151.html; (дата звернення: 08.09.2021).

265. Щодо оподаткування доходу у вигляді дивідендів та інвестиційного прибутку : лист ДФС України від 06.03.2019 № 905/Г/99-99-13-02-03-14/ІПК. URL : https://ips.ligazakon.net/document/view/PK2041?utm_source=buh.ligazakon.net&utm_medium=text-news&utm_campaign=LZtest&_gl=1*ogqhr4*_ga*MjA0OTE5NjA5Mi4xNjMxMDE0NzEy*_ga_DTFQWX6QG5*MTYzMTU2NDc5MC4xLjAuMTYzMTU2NDc5MC4w&_ga=2.192440745.242229434.1631564205-2049196092.1631014712 (дата звернення: 08.09.2021).

266. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві : Закон України від 16.01.2020 № 466. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#n1645 (дата звернення: 08.09.2021).

267. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 10.06.2014 № 802/3943/13-а, К/800/5358/14. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/39198704 (дата звернення: 08.09.2021).

268. COM (2001) 260: Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the Economic and Social Committee Tax policy in the European Union - Priorities for the years ahead. URL : https://eur-

lex.europa.eu/legal-content/EN/HIS/?uri=CELEX:52001DC0260 (дата звернення: 09.09.2021).

269. Code of Conduct on Withholding. URL : Taxhttps://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/code_of_conduct_on_withholding_tax.pdf (дата звернення: 09.09.2021).

270. Марцинкевич В. А. Щодо оподаткування інвестиційного доходу фізичних осіб в країнах ЄС. *Особливості розвитку законодавства України у контексті євроінтеграційних процесів*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 4–5 червня 2021 р.). Харків, 2021. С. 119–122.

271. Einkommensteuergesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 8. Oktober 2009 (B (BGBl. I S. 3366).

272. Концепція змін до податкового законодавства щодо гармонізації оподаткування інструментів фінансового сектору. URL : https://www.nssmc.gov.ua/documents/kontseptsya-zmn-do-podat- kovogo-zakonodavstva-shtodo-garmonzats-opodatkuvannya-nstrumentv- fnansovogo-sektoru-proekt/ (дата звернення: 09.09.2021).

273. Bundesgesetz vom 7. Juli 1988 über die Besteuerung des Einkommens natürlicher Personen (Einkommensteuergesetz 1988 – EStG 1988). StF: BGBl. Nr. 400/1988 (NR: GP XVII RV 621 AB 673 S. 70. BR: 3534 AB 3547 S. 505).

274. Луценко І. С., Хомутенко В. П. Сучасний механізм оподаткування інститутів спільного інвестування та їх учасників. *Гроші, фінанси і кредит*. 2016. № 10. С. 835-840.

275. Гарагонич О. В. Інститути спільного інвестування як інстру- мент податкового планування господарської діяльності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 2. С. 146-148.

276. Шкура І. С. Становлення та розвиток інститутів спільного інвестування в Україні. *Академічний огляд.* 2009. № 2. С. 60-66.

277. Колесник О. С. Інститути спільного інвестування: світовий досвід та українські перспективи : монографія. К., 2010. 142 с.

278. Змієнко М. О. Інститути спільного інвестування: сутність, сучасний стан, проблеми та перспективи. URL : https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/4693/1/28.pdf (дата звернення: 10.09.2021).

279. Науменко К. В. Інститути спільного інвестування в умовах глобальної фінансової нестабільності : автореф. дис. … канд. економ. наук : 08.00.02. Львів, 2017. 23 с.

280. Шпакович І. Р. Державне управління інститутами спільного інвестування в національному господарстві : дис. … канд. економ. наук : 08.00.03. Львів, 2016. 199 с.

281. Данилов О. Д., Паєнтко Т. В. Венчурне фінансування інноваційної діяльності в Україні: проблеми та перспективи. *Бізнес Інформ*. 2014. № 9. URL : www.Business-inform.net (дата звернення: 10.09.2021).

282. Основні цифри УАІБ. URL : https://www.uaib.com.ua/about-uaib/history-aims (дата звернення: 15.09.2021).

283. Унинець-Ходаківська В. Податкове регулювання діяльності інститутів спільного інвестування в Україні. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. № 2. 2010. С. 201-214.

284. Клименко К. В. Особливості оподаткування інституів спільного інвестування в контексті імплементації Податкового кодексу України. *Економіка та держава*. 2012. № 2. С. 46-48.

285. Гнатів О. Зміст прав, які посвідчуються сертифікатами фонду операцій з нерухомістю. URL : https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwilxuuu_JXzAhU9hP0HHZKwB9kQFnoECBUQAQ&url=https%3A%2F%2Fjournals.umcs.pl%2Fszn%2Farticle%2Fdownload%2F2765%2F2729&usg=AOvVaw2TYWsYTmAYy_VR1vOi4Nxw (дата звернення: 15.09.2021).

286. Положення про порядок здійснення емісії сертифікатів фонду операцій з нерухомістю та їх обігу : рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 23.07.2020 № 393. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-20#Text (дата звернення: 15.09.2021).

287. Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні : Закон України від 27.03.2014. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1166-18#n5(дата звернення: 15.09.2021).

288. Лист ДФС України від 06.12.2016 № 13089/П/99-99-13-02-03-14. URL : https://tax.gov.ua/baneryi/podatkovi-konsultatsii/konsultatsii-dlya-fizichnih-osib/print-70607.html (дата звернення: 15.09.2021).

289. Оподаткування ПДФО нарахованих відсотків за позикою від фізичної особи. URL : http://kyiv.sfs.gov.ua/okremi-storinki/arhiv1/328913.html (дата звернення: 15.09.2021).

290. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо звільнення від оподаткування депозитних вкладів населення : пояснювальна записка до проекту Закону України від 12.11.2019 № 2422. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67351 (дата звернення: 20.09.2021).

291. Манжос С. Б., Дахно О. М. Формування депозитної політики банків в умовах трансформації вітчизняної системи оподаткування. *Економічний простір*. 2013. № 75. С. 150-152.

292. Висновок Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики від 15.01.2020. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67351 (дата звернення: 20.09.2021).

293. Глава НБУ Кирилл Шевченко: Предлагаем отменить налог на доходы с депозитов. URL : https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2020/12/28/669582/ (дата звернення: 20.09.2021).

294. Щодо оподаткування доходу від заощаджень у формі виплат відсотків : Директива Ради 2003/48/ЄС від 03.06.2003. URL : www.minjust.gov.ua/file/32644 (дата звернення: 20.09.2021).

295. Ставки податку на відсотки та системи оподаткування відсотків по банківським вкладам в інших країнах: інформаційна довідка Європейського

інформаційно-дослідницького центра. URL : http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28972.pdf (дата звернення: 20.09.2021).

296. Малютін О. К. Податок на банківскі депозити: уроки для України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір.* Вип. 1 (105). С. 261-269.

297. Taxation of Household Savings. OECD Tax Policy Studies № 25, 2018. OECD Publishing, Paris. URL : https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/taxation-of-household-savings_9789264289536-en#page4 (дата звернення: 20.09.2021).

298. Правила торгівлі у розстрочку фізичним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2011 № 383. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/383-2011-п#Text (дата звернення: 20.09.2021).

299. Козак В. І., Москвін С. О., Посполітак В. В. Фінансові інструменти: операції з облігаціями : науково-практичний посібник. К. : DESPRO, 2019. 132 с.

300. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України (за редакцією 2006 року) від 29.05.2006 № 3480-IV. URL : https://www.nssmc.gov.ua/documents/zakon-ukrani-pro-tsnn-paperi-ta-fondoviy-rinok/ (дата звернення: 20.09.2021).

301. Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати : Закон України від 19.06.2003 № 979. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/979-15#Text (дата звернення: 21.09.2021).

302. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.09.2019 № 79. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-20#Text (дата звернення: 21.09.2021).

303. Про іпотечні облігації : Закон України від 22.12.2005 № 3273. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3273-15#Text (дата звернення: 21.09.2021).

304. Конвенція між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про уникнення подвійного оподаткування та попередження

податкових ухилень стосовно податків на доходи та капітал : Закон України № 180 від 26.05.1995. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_576#Text (дата звернення: 21.09.2021).

305. Конвенція між Урядом України і Швейцарською Федеральною Радою про уникнення подвійного оподаткування стосовно податківна доходи і на капітал : Закон України від 10.01.2002 № 2929. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/756_012#Text (дата звернення: 25.09.2021).

306. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку : наказ Міністерства фінансів Україниhttp://www.minfin.gov.ua/від 29.11.1999 № 290.URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text (дата звернення: 25.09.2021).

307. Національний стандарт № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності» : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2007 № 1185. URL :https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1185-2007-п#Text (дата звернення: 27.09.2021).

308. Методичні рекомендації з комерціалізації розробок, створених в результаті науково-технічної діяльності : наказ Державного комітету України з питань науки, інновацій та інформатизації від 13.09.2010 № 18. URL : https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjL4uT3soTzAhVjs4sKHfwdCY8QFnoECAgQAQ&url=https%3A%2F%2Fmon.gov.ua%2Fstorage%2Fapp%2Fmedia%2Finnovatsii-transfer-tehnologiy%2F2019%2F02%2F06%2F1metodichni-rekomendatsii-z-komertsializatsii-rozrobok-stvorenikh-v-rezultati-naukovo-tekhnichnoi-diyalnosti.docx&usg=AOvVaw05rz0vDl2Em4pryQe25hbl (дата звернення: 27.09.2021).

309. Охрана промышленной собственности в Украине : текст : монографія / под ред. А. Д. Святоцкого, В. Л. Петрова. К. : Изд. дом «Ин Юре», 1999. 428 с.

310. Бойко Д. В. Категорія «роялті» в податковому праві: до проблеми визначення. URL : http://pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/view/155/131 (дата звернення: 01.10.2021).

311. Бовин А. А., Чередникова Л. Е., Якимович В. А. Управление инновациями в организации. М. : Омега-Л, 2006. 415 с.

312. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text(дата звернення: 01.10.2021).

313. Орлюк О. П. Фінансове право. Академічний курс : підручник. К. : Юрінком Інтер, 2010. 808 с.

314. Зимовець В., Зубок С. Роялті на вашу голову. *Галицькі контракти.* 2001. № 43. С. 88–95.

315. Остапчук В. А. Роялті чи не роялті: ось у чому питання? *Інтелектуальна власність*. 2012. № 1. С. 34-39.

316. Конвенція між Україною та Королівством Нідерландів: нові ставки податку на доходи нерезидентів від 15.06.2021. URL : https://cvp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/481599.html (дата звернення: 01.10.2021).

317. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про уникнення подвійного оподаткування та запобігання ухилення від сплати податків стосовно податків на доходи і майно : Закон України від 20.12.1994 № 306. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_640#Text (дата звернення: 01.10.2021).

318. Щодо оподаткування нерезидентів : лист ДФС № 2858/6/99-99-15-02-02-15/ІПК від 06.12.2017. URL : http://sfs.gov.ua/baneryi/podatkovi-konsultatsii/konsultatsii-dlya-yuridichnih-osib/print-72701.html (дата звернення: 01.10.2021).

319. Постанова Верховного Суду від 16.10.2018 у справі № 826/6989/15. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/77197100 (дата звернення: 01.10.2021).

320. Рішення Вищого адміністративного суду України від 24.03.2014 № К/800/52155/13. URL : https://taxlink.ua/ua/print/court/246/ (дата звернення: 10.10.2021).

321. Типовая конвенция Организации Объединенных Наций об избежании двойного налогообложения в отношениях между развитыми странами и развивающимися странами. URL : https://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2014/09/UN_Model_2011_UpdateRu.pdf (дата звернення: 10.10.2021).

322. Постанова Верховного Суду від 07.02.2020 у справі № 814/902/13-а. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/87478258 (дата звернення: 10.10.2021).

323. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 06.02.2018 № 2275. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text (дата звернення: 15.10.2021).

324. Вісник. Офіційно про податки. 2018. № 13. с. 13. URL : http://www.visnuk.com.ua/uk/issue/5643 (дата звернення: 15.10.2021).

325. Лист ДФС України від 06.10.2016 № 21690/6/99-99-15-02-02-15. URL :https://ips.ligazakon.net/document/view/dfs03578?an=1&ed=2016_10_06 (дата звернення: 15.10.2021).

326. Лист ДФС України від 19.10.2017 № 2301/6/99-99-13-02-03-15/ІПК. URL : https://buhgalter911.com/normativnaya-baza/pisma/gfsu/schodo-opodatkuvannya-okremih-1032800.html(дата звернення: 15.10.2021).

327. Лист ДФС України від 20.07.2017 № 1288/6/99-99-13-02-03-15/ІПК. URL : https://buhgalter911.com/normativnaya-baza/pisma/gfsu/schodo-opodatkuvannya-podatkom-1030651.html (дата звернення: 15.10.2021).

328. Про затвердження Узагальнюючої податкової консультації щодо питань оподаткування доходів нерезидентів, що прирівнюються до дивідендів : наказ Міністерства фінансів України від 20.08.2020 № 480. URL : https://mof.gov.ua/storage/files/480.pdf (дата звернення: 21.10.2021).

329. Про прибутковий податок з громадян : Декрет Кабінету Міністрів України від 26.12.1992 № 13-92. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/13-92#Text (дата звернення: 21.10.2021).

330. Як заповнити декларацію для отримання податкової знижки. URL : http://kyiv.sfs.gov.ua/okremi-storinki/arhiv1/print-246104.html (дата звернення: 21.10.2021).

331. Порядок заповнення та подання податковими агентами Податкового розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків – фізичних осіб, і сум утриманого з них податку, а також сум нарахованого єдиного внеску : наказ Міністерства фінансів України від 15.12.2020 № 773. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1304-20#top (дата звернення: 21.10.2021).

332. Про кредитні спілки : Закон України від 20.12.2001 № 2908-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2908-14#Text (дата звернення: 21.10.2021).

333. Щодо пайових внесків, додаткових пайових внесків, депозитних внесківта правил нарахування на внески відсотків : інформаційний лист Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 28.10.2010 № 814. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr814486-10#Text (дата звернення: 28.10.2021).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Марцинкевич В. А. Individuals as Subjects of Tax Legal Relations. *European Reforms Bulletin*. 2019. № 4. С. 102–106.
2. Марцинкевич В. А. Щодо поняття доходу з позиції податково-правового регулювання. *Правові новели*. 2020. № 12. С. 67–74.
3. Марцинкевич В. А. Щодо правової природи пасивних доходів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 2. С. 163–169.
4. Буханевич О М., Марцинкевич В. А. Види пасивних доходів. *Юридичний журнал*. 2021. № 8. С. 212–216.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Марцинкевич В. А. Щодо дієздатності в податкових правовідносинах. Осінні юридичні читання – 2020. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки. Випуск XXVIII: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «*Осінні юридичні читання – 2020*». 26 листопада 2020 р. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. С. 272–274.
2. Марцинкевич В. А. Деякі аспекти розмежування категорій «дохід» та «прибуток». Priority directions of science and technology development. Proceedings of the 9th International scientific and practical conference. SPC «Sci-conf.com.ua». Kyiv, Ukraine. May 16-18, 2021. Pp. 1149–1154.
3. Марцинкевич В. А. Щодо оподаткування інвестиційного доходу фізичних осіб в країнах ЄС. Особливості розвитку законодавства України у контексті євроінтеграційних процесів: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. м. Харків, 4–5 червня 2021 р. Східно-українська наукова юридична організація, 2021. С. 119–122.
4. Марцинкевич В. А. Деякі аспекти оподаткування інвестиційного прибутку фізичних осіб. Сучасне правотворення: питання теорії та практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. м. Дніпро, 4-5 червня 2021. ГО «Правовий світ», 2021. С. 143–146.

Додаток Б

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА
вул. Героїв Майдану, буд. 8, м. Хмельницький, 290598201700. Тел. (038-2) 71-80-00, факс 71-75-70
E-mail: info@univer.km.ua. Розрахунковий рахунок UA 718201720344221004200032328 в ДКСУ у м. Києві.
МФО 820172. Код ЄДРПОУ 14163438

21.10.2021 № 0698/21
На № _____ від _____

ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова
О.М. Омельчук

"20" 10 2021 року

АКТ

про впровадження у навчальний процес Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова результатів дисертаційного дослідження Марцинкевича Віталія Анатолійовича на тему «Правове регулювання оподаткування пасивних доходів фізичних осіб в України» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Комісія у складі: голова – ректор Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, академік Академії наук вищої освіти України Омельчук Олег Миколайович, члени комісії – в.о. завідувача кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор юридичних наук, професор Самсін Ігор Леонович, професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор юридичних наук, доцент Івановська Алла Миколаївна, доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, кандидат юридичних наук, доцент Галус Олена Олександрівна склали цей акт про те, що аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Марцинкевич Віталій Анатолійович підготував дисертаційне дослідження на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» на тему «Правове регулювання оподаткування пасивних доходів фізичних осіб в України», результати якого, були використані під час розробки та викладання дисциплін «Фінансове право», «Податкове право» та «Адміністративний процес».

Голова комісії
ректор Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
академік Академії наук вищої освіти України Омельчук О.М.

Члени комісії

в.о. завідувача кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова,
доктор юридичних наук, професор Самсін І.Л.

професор кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова,
доктор юридичних наук, доцент Івановська А.М.

доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова,
кандидат юридичних наук, доцент Галус О.О.

Підпис Омельчука О.М.
ЗАСВІДЧУЮ:
Нач. ВК ХУУП
імені Леоніда Юзькова

Підпис Самсіна І.Л.
ЗАСВІДЧУЮ:
Нач. ВК ХУУП
імені Леоніда Юзькова

Підпис Івановської А.М.
ЗАСВІДЧУЮ:
Нач. ВК ХУУП
імені Леоніда Юзькова

Підпис Галус О.О.
ЗАСВІДЧУЮ:
Нач. ВК ХУУП
імені Леоніда Юзькова

Відділ кадрів

Додаток В

ДЕРЖАВНА ПОДАТКОВА СЛУЖБА УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ДПС У ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

вул. Пилипчука,17, м. Хмельницький, 29000, тел.: (0382) 70-18-07,70-18-20
E-mail: km.official@tax.gov.ua, сайт: www.km.tax.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ ВП 44070171

від _____ 20____ р. № _____ На № _____ від _____ 20_____ р.

АКТ

про впровадження у діяльність Головного управління державної податкової служби у Хмельницькій області результатів дисертаційного дослідження Марцинкевича Віталія Анатолійовича на тему «Правове регулювання оподаткування пасивних доходів фізичних осіб в України» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Результати дисертаційного дослідження Марцинкевича Віталія Анатолійовича на тему «Правове регулювання оподаткування пасивних доходів фізичних осіб в України» використовуються Головним управлінням державної податкової служби у Хмельницькій області під час здійснення розробки проектів розпорядчих актів у сфері оподаткування пасивних доходів фізичних осіб, в тому числі щодо оподаткування інвестиційних прибутків фізичних осіб, оподаткування страхових відшкодувань, отриманих фізичними особами за договорами майнового страхування та страхування відповідальності, оподаткування процентів за депозитами, дивідендів та операцій з цінними паперами.

Заступник начальника Валерій КОНОВАЛЬЧУК

К
ГУ ДПС У ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ
4969/6/22-01-13-00 від 12.05.2022

Додаток Г

Проект

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо удосконалення окремих положень

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

I. Внести до Податкового кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст. 112) такі зміни:

1. У статті 14:

1) абзац перший підпункту 14.1.54 пункту 14.1 доповнити словами «дохід – це економічна вигода в грошовій або натуральній формі, що визначається відповідно до норм розділів III та IV цього Кодексу»;

у підпункті "а" підпункту 14.1.54 пункту 14.1 слова «процентів, дивідендів, роялті та будь-яких інших інвестиційних доходів» виключити з викладенням в наступній редакції:

"а) будь-яких пасивних доходів, сплачених резидентами України або постійними представництвами нерезидентів в Україні";

2) у підпункті 14.1.55 пункту 14.1 виключити слова «проценти, дивіденди, роялті, від надання резидентам в оренду (користування) майна, розташованого за межами України, включаючи рухомий склад транспорту, приписаного до розташованих за межами України портів», виклавши його у наступній редакції:

дохід, отриманий з джерел за межами України, - будь-який дохід, отриманий резидентами, у тому числі від будь-яких видів їх діяльності за межами митної території України, включаючи будь-які види пасивних доходів, спадщину, подарунки, виграші, призи, доходи від виконання робіт (надання послуг) за цивільно-правовими та трудовими договорами, доходи від продажу майна, розташованого за межами України, дохід від відчуження інвестиційних активів, у тому числі корпоративних прав, цінних паперів тощо; інші доходи від

будь-яких видів діяльності за межами митної території України або територій, непідконтрольних контролюючим органам;

3) підпункт 14.1.81 пункту 14.1 викласти в такій редакції:

"інвестиції - це майно та майнові, що вкладаються в об’єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання пасивного доходу чи/або іншої економічної вигоди.

Інвестиції поділяються на:

а) капітальні інвестиції - операції, що передбачають придбання будинків, споруд, інших об’єктів нерухомої власності, інших основних засобів і нематеріальних активів, що підлягають амортизації відповідно до норм цього Кодексу;

б) реальні інвестицій – операції, що передбачають придбання майна фізичною особою з метою отримання доходу;

в) фінансові інвестиції - операції, що передбачають придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та/або інших фінансових інструментів. Фінансові інвестиції поділяються на:

прямі інвестиції - операції, що передбачають придбання (набуття) корпоративних прав, емітовані юридичною особою при їх розміщенні такою особою;

портфельні інвестиції - операції, що передбачають купівлю цінних паперів, деривативів та інших фінансових активів за кошти на фондовому ринку або біржовому товарному ринку;

в) реінвестиції - операції, що передбачають здійснення капітальних або фінансових інвестицій за рахунок прибутку, отриманого від інвестиційних операцій";

4) у підпункті14.1.267 пункту 14.1 виключити слово «позики» із заміною його на слово «кредит» з викладенням в наступній редакції:

«кредит – грошові кошти, що надаються резидентами, які є фінансовими установами, або нерезидентами, крім нерезидентів, які мають офшорний статус,

позичальнику на визначений строк із зобов’язанням їх повернення та сплатою процентів за користування сумою кредиту».

5) підпункт 14.1.268 пункту 14.1 доповнити частиною першою, в абз. 7 виключити слово «сертифікатими» та викласти в наступній редакції:

"Пасивні доходи – це доходи, отримані в результаті вкладення (інвестування) належного юридичній чи фізичній особі майна та майнових прав у встановлені законодавством об’єкти.

До пасивних доходів відносяться доходи, отримані у вигляді:

процентів на поточний або депозитний (вкладний) банківський рахунок, на вклад (депозит) у кредитних спілках, інших процентів (у тому числі дисконтних доходів);

процентного або дисконтного доходу за іменним ощадним (депозитним) сертифікатом;

плати (відсотків), що розподіляється відповідно до пайових членських внесків членів кредитної спілки;

доходу, який виплачується компанією, що управляє активами інституту спільного інвестування, на розміщені активи відповідно до закону, включаючи дохід, що виплачується (нараховується) емітентом у результаті викупу (погашення) цінних паперів інституту спільного інвестування, який визначається як різниця між сумою, отриманою від викупу, та сумою коштів або вартістю майна, сплаченою платником податку продавцю (у тому числі емітенту) у зв’язку з придбанням таких цінних паперів, як компенсація їх вартості;

доходу за іпотечними цінними паперами (іпотечними облігаціями) відповідно до закону;

відсотків (дисконту), отриманих власником облігації від їх емітента відповідно до закону;

доходу за сертифікатом фонду операцій з нерухомістю та доходу, отриманого платником податку в результаті викупу (погашення) управителем

сертифікатів фонду операцій з нерухомістю в порядку, визначеному проспектом емісії сертифікатів;

інвестиційного прибутку, включаючи прибуток від операцій з державними цінними паперами та з борговими зобов’язаннями Національного банку України з урахуванням курсової різниці;

роялті;

дивідендів;

страхових виплат і відшкодувань, пенсійних виплат в межах системи недержавного пенсійного забезпечення та виплат за договорами довірчого управління з учасниками фонду банківського управління.

доходу від надання майна в оренду (суборенду, емфітевзис)";

2. У статті 164:

1) у підпункті164.2.15 пункту 164.2 виключити слова «сум страхових відшкодувань»;

2) пункт 164.2 доповнити підпунктом 164.2.15-1 з викладенням в наступній редакції:

"сумастрахового відшкодування, отримана платником податку за договором майнового страхування і страхування відповідальності за виключенням випадків визначенихпідпунктом 165.1.27 пункту 165.1 статті 165 цього Кодексу";

3) у підпункті 164.2.3 пункту 164.2 виключити такі доходи, як доходи у вигляді сум авторської винагороди, іншої плати за надання права на користування або розпорядження іншим особам нематеріальним активом (творами науки, мистецтва, літератури або іншими нематеріальними активами), об’єкти права інтелектуальної промислової власності та прирівняні до них права (роялті), у тому числі отримані спадкоємцями власника такого нематеріального активу, адже такі доходи включені до складу пасивних.

3. У статті 165:

1) пункт 165.1 доповнити підпунктами 165.1.52-1 та 165.1.52-2 з викладенням в наступній редакції:

«165.1.52-1. інвестиційний прибуток від операцій з облігаціями місцевих позик, емітованими за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим або представницьким органом місцевого самоврядування відповідно до вимог, установлених бюджетним законодавством, з урахуванням курсових різниць»;

«165.1.52-2. інвестиційний прибуток від операцій з інвестиційними активами внаслідок продажу фінансових інструментів за умови володіння ними не менше трьох років (з дати придбання до дати відчуження)».

4. У статті 170:

1) підпункт 170.2.8 пункту 170.2 доповнити словами «відповідно до підпунктів 165.1.52-1 та 165.1.52-2 пункту 165.1 ст. 165 цього Кодексу», виклавши його в наступній редакції:

«б) дохід, отриманий платником податку від продажу інвестиційнихактивів у випадку,визначеному підпунктами 165.1.40 та 165.1.52, 165.1.52-1, 165.1.52-2 пункту 165.1 статті 165 цього Кодексу».

II. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

III. Кабінету Міністрів України у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом:

– привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

– забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

Голова Верховної Ради України